การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน
กรณีศึกษา : คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปริญญานิพนธ์

ของ

กาญจนา คำเทศ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2551

การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน
กรณีศึกษา : คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปริญญานิพนธ์

ของ

กาญจนา คำเทศ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2551

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน
กรณีศึกษา : คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทคัดย่อ

ของ

กาญจนา คำเทศ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
พฤษภาคม 2551

กาญจนา คำเทศ. .(2551) *การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน กรณีศึกษา : คณะบุญชูลูก สร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดระนครศรีอยุธยา.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม) .มานุษยดุริยางควิทยา .(กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ . คณะกรรมการควบคุม : รองศาสตรจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ ,รองศาสตราจารย์ ดร .มานพ วิสุทธิแพทย์

การศึกษาละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยโดยมีจุดมุงหมายในการศึกษา คือ

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมดนตรีในละครแก้บน
2. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ทางดนตรีที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1 . ละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทอง มีคุณบุญชู มีชูโภชน์ เป็นเจ้าของคณะ สืบทอดต่อจากคณะสร้อยทองหิรัญ หลังจากนางสร้อยทอง มีชูโภชน์ ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะถึงแก่กรรม หัวหน้าคณะละครได้ผ่านการอบรมจากกรมศิลปากร และได้บัตรเทียบเท่าศิลปินกรมศิลปากร ในสมัยจอมพล ป . พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี และภายในคณะประกอบด้วยนักแสดงและนักดนตรีที่เป็นเครือญาติกัน การแสดงละครมีรูปแบบพิธีกรรมความเชื่อ กล่าวคือ จะมีพิธีกรรมก่อนการแสดง เริ่มตั้งแต่สถานที่แสดง การตั้งเครื่องสังเวย การบูชาครู การโหมโรง การร้องเชิญ การรำถวายมือ แสดงละคร พิธีกรรมก่อนพักการแสดง การลาเครื่องสังเวย และพิธีกรรมหลังจากเลิกการแสดง คือพิธีลาโรง การแต่งกายของนักแสดงแต่งกายด้วยชุดยืนเครื่องพระ – นาง

2 . ละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทอง ใช้เครื่องดนตรีประกอบการแสดง คือ ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ตะโพน กลองทัด ฉิ่ง กรับ โทนชาตรี ผู้แสดงจะร้องเพลงเอง มีลูกคู่ร้องรับ มีผู้บอกบทให้กับผู้แสดง ทั้งนี้ได้รวบรวมเพลงที่ใช้ประกอบการแสดงในเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อเป็นโน๊ตสากล ประกอบด้วย เพลงโหมโรง เพลงเชิญ เพลงรำถวายมือ เพลงในละครเรื่องพระอภัยมณีตอนหนีนางผีเสื้อ

ละครแก้บนที่แสดงกันอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปัจจุบันยังมีอีกหลายคณะ แต่คณะที่ยังคงรูปแบบการแสดงอย่างละครชาตรีมีไม่กี่คณะ การสอนส่วนใหญ่จะสอนกันในครอบครัวทั้งด้านละครและด้านดนตรี จึงควรที่เราจะช่วยกันส่งเสริมและอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบต่อไป

A STUDY ON LAKHONKAEBON : A CASE STUDY OF BOONCHOO LOOKSOITONG GROUP, PHRANAKHONSRIAYUTTHAYA DISTRICT, PHRANAKHONSRIAYUTTHAYA PROVINCE.

AN ABSTRACT

BY

KANCHANA KUMTES

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Fine Arts Degree in Ethnomusicology
at Srinakharinwirot Universtiy
May 2008

Kanchana Kumtes.)2008(. *A study on LakornKaeBon of BoonchooLooksoithong group Phranakhonsriayutthaya District, Phranakhonsriayutthaya Province*. Master thesis,M.F.A. (Ethnomusicology). Bangkok: Graduate School,Srinakharinwirot University.Advisor Committee:Assoc.Prof.Kanchana Intarsunanont, Assoc.Prof.Dr.Manop Wisuthiphate.

The Case Study on LakornKaeBon of BoonchooLooksoithong group Phranakhonsriayutthaya District, Phranakhonsriayutthaya Province is the research which has the objectives that :

1. To study about musical cultures that related to Lakorn Kae Bon.
2. To integrate all musical aspects and knowledges about Lakorn Kae Bon.

The research can be concluded that:

1. Boonchoo Looksoithong (the Lakorn Kae Bon drama group) belongs to Mr. Boonchoo Meechuphoch; which inherit from Soithonghiran drama group after Mrs. Soithong Meechuphoch had passed away.

During the period that a Field Marshal P. Piboonsongkram was the Prime Minister, Mrs. Soithong had been trained from the department of Fine Art in which allowed her to be considered as an artist from the department of Fine Art. Within the group, actors, musicians and every member are relatioves.

Lakorn Kae Bon has the belief worship pattern beginning with Selecting the place to perform, Offering up sacrifices, Master worship, an Overture, Invited singing, Salute dancing, Performing and Farewell.

2. Boonchoo Looksoithong is a drama group which use 5 Thai orchestra instruments consisting of Kong Wong Yai, Ranard Ek (an alto xylophone), Taphon (a double-headed drum), Klong Tad, Ching(small up-shaped cymbals) and Krub. The performers sing in Cha Tree style by the mselves with choruses and also there is someone who tells them the script.

There are many Lakorn Kae Bon groups in Phranakhonsriayutthaya Province but only a few still conserve the performance in Cha Tree style.

The inheritance of both music and acting style mostly done by generation to generation within family. So we should support and maintain Lakorn Kae Bon to be last long as possible.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน
กรณีศึกษา : คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ของ
กาญจนา คำเทศ

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่.....เดือน.....พ.ศ.2551

คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

.....ประธาน
(รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์)

คณะกรรมการสอบปากเปล่า

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป เล้ารัตนอารีย์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุจี ศรีสมบัติ)

ประกาศคุณูประการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้จากความช่วยเหลือจากบุคคลหลายท่าน ผู้วิจัยต้องขอกราบขอบคุณที่ทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบคุณ คุณพ่อสมบูรณ์ คุณแม่ชิต คำเทศ คุณน้าสุภาพร ไม้คต ผู้มอบแรงกายแรงใจสติปัญญาและทุนทรัพย์ ส่งเสริมให้การศึกษา และเป็นกำลังใจในการทำปริญญานิพนธ์ ทำให้ลูกได้สำเร็จการศึกษา รวมถึงน้องสาว และทุกคนในครอบครัวที่เป็นกำลังใจให้เสมอมา

ขอกราบขอบคุณ รองศาสตราจารย์กาญจนา อินทรสุนานนท์ ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ ดร.มานพ วิสุทธิแพทย์ กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ ซึ่งเป็นผู้ให้ความรู้ ให้คำปรึกษา และคำชี้แนะต่างๆ ในการทำปริญญานิพนธ์จนเสร็จสมบูรณ์

ขอกราบขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป เล้ารัตนอารีย์ กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม และผู้ช่วยศาสตราจารย์ รุจี ศรีสมบัติ กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม ที่ให้ความเมตตาสละเวลา เป็นกรรมการสอบปริญญานิพนธ์ รวมถึงให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือ ในการทำปริญญานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอกราบขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เฉลิมพล งามสุทธิ อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ให้ความเมตตารวมถึงให้คำแนะนำต่างๆ

ขอขอบคุณชาวคณะละครบุญชูลูกสร้อยทองทุกคน ที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับละครแก้บนและให้ข้อมูลต่างๆ ในการวิจัย จนทำให้ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์

กาญจนา คำเทศ

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	**บทนำ**	1
	ภูมิหลัง	1
	จุดมุ่งหมายของการวิจัย	5
	ความสำคัญของการวิจัย	5
	ขอบเขตของการวิจัย	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ	6
2	**เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง**	7
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมทางดนตรี	7
	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาละครชาตรี	9
3	**วิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า**...	16
	การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล	16
	วิธีการดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม	17
	อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล	17
	ขั้นศึกษาข้อมูล	17
	การวิเคราะห์ข้อมูล	18
	การนำเสนอการวิจัย	19
4	**วิเคราะห์ข้อมูล**	20
	วัฒนธรรมดนตรีในละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง	
	อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	20
	ประวัติละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	20
	รูปแบบการแสดงละคร	23
	ประวัติและที่มาของละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทอง	24
	พิธีกรรมในละครแก้บน	27
	โอกาสที่แสดง	40
	การแต่งกายของละครแก้บน	42
	การบริหารจัดการของคณะละครแก้บน	44

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
องค์ความรู้ทางดนตรี	47
ดนตรีประกอบการแสดง	47
ประวัตินักดนตรี	54
เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง	59
บทร้องประกอบการแสดงละคร	62
บันทึกเพลงเป็นโน้ตสากล	69
-เพลงโหมโรง	69
-เพลงเชิญ	83
-เพลงรำถวายมือ	86
-เพลงในละครเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ	89
5 สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	122
บรรณานุกรม	128
ภาคผนวก	131
นักแสดง	132
ประวัติย่อผู้วิจัย	146

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ			หน้า
1	นางสร้อยทอง มีชูโภชน์		24
2	นางบุญชู มีชูโภชน์		25
3	เครื่องสังเวยที่แก้บน		30
4	การไหว้ครูก่อนการแสดง		31
5	หัวหน้านักดนตรีนำดอกไม้ปักติดไว้กับตะโพน		32
6	นายโรงร้องเพลงเชิญ		34
7	การรำถวายมือ		36
8	นักแสดงลาเครื่องสังเวย		37
9	ตัวตลกตัดแบ่งเครื่องสังเวย		38
10	ตัวตลกนำเครื่องสังเวยที่แบ่งมาวางตีนศาล		38
11	การรำแก้บนเป็นยก		40
12	การแสดงเป็นละคร		41
13	นักแสดงแต่งกายยืนเครื่อง พระ – นาง เตรียมการแสดง		43
14	การบรรเลงวงปี่พาทย์มอญในงานศพ		46
15	การปักชุดละครไทย		46
16	ระนาดเอก		47
17	ฆ้องวงใหญ่		48
18	ตะโพน		49
19	กลองทัด		50
20	โทน		51
21	ฉิ่ง		52
22	กรับ		53
23	นายประทิน	มีชูโภชน์	54
24	นายสุเทพ	มีชูโภชน์	55
25	นายศุภชัย	วงษ์กฤษณ์	56
26	นายศุภกฤษ	วงษ์กฤษณ์	57
27	นายราชันย์	วงษ์กฤษณ์	58
28	ผู้บอกบทนั่งบอกบทอยู่ข้างฉาก		61
29	ภาพบทละครเก่าที่ทางคณะเก็บรักษาไว้		62
30	นางสมศรี	มีชูโภชน์	133
31	นางสาวประภา	มีชูโภชน์	134
32	นางวิเชียร	วงษ์กฤษณ์	135

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ			หน้า
33	นางละออง	พุ่มมะลิ	136
34	นางสาวเสาวคนธ์	รื่นมาลัย	137
35	นางประทุม	วงษ์กฤษณ์	138
36	นางสาวปิยมาศ	วงษ์กฤษณ์	139
37	นางสาวสุภัธทรา	วิชัย	140
38	นายเอี่ยม	มีชูมิตร	141
39	นายลออ	มีชูมิตร	142
40	นายสมชาย	อบรมย์	143
41	เด็กหญิงปรียานุช	วงษ์กฤษณ์	144
42	เด็กหญิงพรธิฉัตร	พุ่มมะลิ	145

บทที่ 1
บทนำ

วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์ได้พบเห็นมาตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย และวัฒนธรรมประเพณีทั้งหลายที่มนุษย์ได้แสดงออกมานั้น เป็นพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงสภาพความเป็นอยู่ของสังคม โดยแต่ละสังคมย่อมมีสภาพแวดล้อม จารีตประเพณี ระเบียบวินัยทางสังคมที่แตกต่างกันโดยสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จะสามารถสะท้อนออกมาให้เป็นรูปแบบของศิลปะต่างๆ เช่นดนตรี การฟ้อนรำ การเต้น จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

ศิลปะดนตรีของไทยเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญแขนงหนึ่งที่ได้ศึกษาสืบต่อกันมาเป็นเวลาที่ยาวนานซึ่งแสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ทางดนตรีไทยอันเป็นดนตรีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นมรดกอันเกิดจากอัฉริยภาพของบรรพบุรุษที่ได้สืบทอดมาหลายศตวรรษ จึงเป็นสิ่งที่ดีงามแสดงให้เห็นถึงความเป็นเอกลักษณ์มาแต่อดีต ที่บรรพบุรุษได้แสดงออกตามความรู้ความคิดความเชื่อในแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งการสืบทอดทางวัฒนธรรมดนตรีไม่เหมือนกับการสืบทอดมรดกที่เป็นวัตถุ แต่การสืบทอดทางวัฒนธรรมดนตรีนั้น คนในสังคมต้องยอมรับความจริงในข้อหนึ่งว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มักมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ วัฒนธรรมบางอย่างไม่สามารถปรับให้เข้ากับชีวิตคนในสังคมได้สูญไป ฉะนั้นในการสืบทอดวัฒนธรรมทางดนตรีของชาติใดก็ตามจะรุ่งเรื่องเป็นที่นิยมของคนในชาติต่อไปๆ หรือชนชาติอื่นได้นั้น ย่อมจะต้องมีการสะสมและสืบทอดกันมาโดยไม่ขาดตอน ขาดระยะ พยายามคิดค้นให้มีการพัฒนาจากเดิมอยู่เสมอ และจะต้องเข้ากับของเดิมได้ทั้งยังต้องส่งเสริมให้เผยแพร่ไปในหมู่ของชนชาตินั้นเองและชาติอื่นด้วย

วิถีชีวิตของไทยตั้งแต่โบราณกาลมาเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยดนตรี เพราะคนไทยเป็นชนชาติที่รักความสนุกสนาน และความรื่นเริงเป็นlส่วนหนึ่งของชีวิต หากชีวิตมีความสุขสนุกสนานและความรื่นเริงชีวิตนั้นก็จะเป็นชีวิตที่ดีและสมบูรณ์ ในทัศนะของคนไทยในอดีตนั้น มีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนาต้องมีการทำบุญโดยเริ่มตั้งแต่เกิดก็มีการทำบุญ มีการทำขวัญเดือน และโกนผมไฟทารกที่เกิดใหม่ เมื่อเด็กโตขึ้นต้องมีโกนจุก หากบุคคลนั้นเป็นชายต้องอุปสมบทในพระพุทธศาสนา มีพิธีทำขวัญนาค พิธีบวช จากนั้นก็ถึงพิธีมงคลสมรส การทำบุญอายุครบรอบ และเมื่อตายลงก็มีพิธีต่างๆ ในงานศพ ซึ่งในงานต่างๆ ที่กล่าวมานั้นต้องมีดนตรีประกอบเกือบทั้งสิ้น เริ่มต้นด้วยปี่พาทย์บรรเลงเพลงโหมโรง บรรเลงรับพระที่มาเจริญพระพุทธมนต์ บรรเลงระหว่างพระฉัน และบรรงเลงส่งพระเวลาพระกลับด้วยเพลงกราวรำ แสดงความปิติยินดีที่ได้ทำบุญเสร็จ นอกจากปี่พาทย์จะใช้ในการประพิธีกรรมแล้ว ในด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย เช่น โขน ละคร ลิเก และอื่นๆ ก็ใช้ปี่พาทย์เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ (กนก คล้ายมุข. 2541:22)

ศิลปะการแสดงเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญประเภทหนึ่งที่มีมาแต่โบราณ ปรากฏหลักฐานว่าการแสดงประเภทละครของไทยเรื่องแรกเริ่มขึ้นตั้งแต่สมัยที่คนไทยยังตั้งหลักแหล่งอยู่ในแผ่นดินจีน เรื่องราวที่แสดงในสมัยนั้นคือเรื่อง มโนห์รา หรือที่เรียกว่า “ นางมาโนห์รา ” (สุมนมาลย์ นิ่มเนติพันธ์. 2543:95) ศิลปะการแสดงของไทยสมัยสุโขทัยไม่ปรากฏชัดว่ามีอะไรบ้างแต่ข้อความในศิลาจารึกสมัยกรุงสุโขทัยมีการกล่าวรวมถึงการละเล่นของไทยดังเช่นศิลาจารึกการสมโภชน์รอยพระพุทธบาทกล่าวว่า “ ปลายหนทางย่อมเรียงขันหมากขันพลู บูชาภิลมระบำ รำเต้นเล่นทุกฉัน ด้วยเสียงสาธุการบูชา ” ข้อความบางตอนจากไตรภูมิพระร่วงซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ของพระยาลิไท กล่าวถึงการละเล่นของไทยสมัยนั้นว่า “ แลมีดอกไม้หอมต่างๆ กัน เอามาทัดทรงเล่นแล้วก็เที่ยวไปตามสบาย บ้างเต้น บางรำ บ้างฟ้อน ระบำ บรรลือเพลงดุริยดนตรี บ้างดีด บ้างสี บ้างตี บ้างเป่า บ้างขับสรรพสำเนียง เสียงหมู่นักคุนจุนกันไปเดียรดาษ ” จากข้อความทั้งสองนี้ทำให้เราทราบว่าในสมัยสุโขทัยมีการละเล่น ฟ้อน รำ ระบำ เต้น

ฟ้อน เป็นภาษาล้านนา หมายถึง การร่ายรำ เช่น ฟ้อนเล็บ ฟ้อนเทียน

รำ เป็นภาษาภาคกลาง หมายถึง การร่ายรำเช่นเดียวกัน เช่น รำสีนวล รำฉุยฉาย

ระบำ เป็นการร่ายรำเป็นหมู่ เช่น ระบำดาวดึงส์ ระบำนพรัตน์

เต้น เป็นลีลาจังหวะของเท้าเป็นสำคัญ เช่น เต้นโขน

นายธนิต อยู่โพธิ์ (2496:9-1) ได้เขียนไว้ในหนังสือนาฏยสังคีตว่า จากหลักฐานของอาจารย์จีน แห่งโรงเรียนสตรีชุนตั๊ก ที่เซียงไฮ้ กล่าวว่า ตามหลักฐานที่ค้นพบนั้นปรากฏว่าถิ่นฐานบ้านเดิมของชนชาติไทยนั้นคือ อาณาจักรที่จีนเรียกว่าฉ่องหวู่ ซึ่งตั้งอยู่ในมณฑลยูนาน มณฑลกวางตุ้ง และมณฑลกวางสี รวมเป็นเวลา 5,000 ปีมาแล้วในสมัยพระเจ้าซุ่น กษัตริย์ของจีนได้เสด็จเยือนอาณาจักรฉ่องหวู่ของไทย ประชาชนพลเมืองแห่งอาณาจักรใต้นี้ เป็นผู้มีความสามารถทางด้านศิลปะและดนตรีเป็นอย่างดี แสดงให้เห็นว่าบรรพบุรุษของชาวไทยนั้นมีอุปนิสัยรักการดนตรีและการฟ้อนรำมาแต่โบราณศิลปะการแสดงของไทยมีการพัฒนามากขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา ละครรำสมัยอยุธยานั้นมี 3 อย่าง คือ ละครชาตรี ละครนอก ละครใน และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์การแสดงแบบฉบับในสมัยนี้มีหลายชนิด รวมทั้งหนังใหญ่ โขน ละครใน ส่วนการแสดงของชาวบ้านที่นิยมคือ ละครชาตรี ละครนอก หุ่นจีน หุ่นกระบอก และหนังตะลุง

การแสดงละครไม่ว่าเป็นละครชนิดใดจะต้องมีดนตรีบรรเลงประกอบทั้งสิ้น ยิ่งเป็นการแสดงที่ใช้การร่ายรำประกอบด้วยแล้วดนตรียิ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดที่จะขาดเสียมิได้ และดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงละครก็คือ “ ปี่พาทย์ ” (ธนิต อยู่โพธิ์. 2531:296) การแสดงละครที่ใช้ท่าร่ายรำเรียกว่า “ ละครรำ ” มีหลายประเภทคือ ละครโนห์รา – ชาตรี ละครนอก ละครใน ละครดึกดำบรรพ์ ละครพันทาง ละครเสภา ซึ่งละครแต่ละประเภทจะถูกกำหนดเครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครให้เป็นเอกลักษณ์ของละครประเภทนั้นๆ เช่น ละครนอกใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า เป็นต้น ปัจจุบันประเภทของละครไทยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ละครรำ ได้แก่
   - ละครโนรา-ชาตรี
   - ละครนอก
   - ละครใน
   - ละครดึกดำบรรพ์
   - ละครพันทาง
2. ละครที่ไม่ใช่ละครรำได้แก่
   - ละครร้อง
   - ละครพูด
   - ละครสังคีต

ละครชาตรีเป็นละครชาวบ้านในภาคกลางนิยมเล่นกันมากในหลายจังหวัด เช่น พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี จันทบุรี เพชรบุรี เป็นต้น ตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 5 มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 7 บทละครส่วนมากเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน แต่เป็นพระมหากษัตริย์ที่ดำรางความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับชาวบ้าน และมีบทตลกแทรกอารมณ์ขัน มีเรื่องเหนือมนุษย์ เช่น เหาะ เหิน เดินอากาศ มีอาวุธพิเศษ ถอดรูปได้ เป็นต้น ก็ยิ่งทำให้เพลิดเพลินถูกอกถูกใจชาวบ้าน แต่งบทเองตามลักษณะพื้นบ้าน ดำเนินเรื่องรวดเร็วทันใจผู้ดู ละครชาตรีจึงเป็นที่นิยมมาก จนนักดนตรีและนักแสดงยึดเป็นอาชีพได้ และตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันเป็นแหล่งที่ผู้ต้องการหาการแสดงจะหาได้ง่าย และเมื่อได้ยินเสียงกลองตุ๊กที่ไหนก็แสดงว่ามีละครชาตรีที่นั่น เท่าที่เห็นมักจะเป็นการเล่นแก้บน เพราะเชื่อว่าบนด้วยละครจะได้ตามที่บนไว้ เพราะถือกันว่าเจ้าท่านชอบดู

ละครโนรา-ชาตรี นับว่าเป็นละครเก่าแก่ เป็นพื้นฐานหรือเป็นต้นเค้าทำให้เกิดละครอื่นๆ บางท่านสันนิษฐานว่า การแสดงละครแบบนี้มักจะเล่าเรื่องของกษัตริย์ จึงออกเสียงอย่างสันสกฤต แล้วเพี้ยนเป็น ฉัตรี และชาตรี รัชกาลที่ 6 ได้ทรงให้ข้อสังเกตว่า ละครโนรา-ชาตรีเป็นละครเร่ คือ อพยพกันไปเล่นตามตำบลต่างๆ เหมือนกับละครเร่ชนิดหนึ่งของอินเดียมีชื่อเรียกว่า “ยาตรา” ซึ่งอาจจะกลายเป็นชาตรีก็ได้ แต่คำว่าชาตรีนิยมเรียกกันแต่ในภาคกลาง ส่วนคำว่าโนรา นิยมเรียกกันในภาคใต้ ทั้งนี้สันนิษฐานว่า คงจะมาจากเรื่อง มโนห์รา ซึ่งนิยมเล่นกันมาก และเรียกตัดคำซึ่งเป็นลหุพยางค์หน้าออกตามความนิยมของชาวภาคใต้ กลายเป็นโนราเฉยๆ แต่ชาวใต้บางคนไม่ยอมรับข้อสันนิษฐานนี้ เนื่องจากทางใต้เรียกเรื่อง “มโนห์รา ว่า พระสุธน” (อมรา กล่ำเจริญ. 2542:9) ละครชาตรีเป็นละครแบบดั้งเดิม ไม่มีฉากมีเพียงตั่งหรือเตียงเพียงตัวเดียวที่คั่นระหว่างด้านในกับด้านนอกเวที วงดนตรีจะตั้งอยู่ข้างใดข้างหนึ่งของเวที ส่วนมากมักอยู่ด้านขวาของเวทีแสดง ด้านในของสถานที่ถัดจากเตียงเข้ามาจะใช้เป็นที่แต่งตัวและที่พักผ่อนของตัวละคร ด้านนอกของเตียงออกไปเป็นบริเวณที่แสดงที่จะสมมุติให้เป็นท้องพระโรง บ้านเมือง ป่า เขา ทะเล มหาสมุทร หรือสถานที่ใดก็ได้แล้วแต่การแสดงจะสร้างอารมณ์และบรรยากาศให้ผู้ชมคล้อยตามและจินตนาการ

ไปตามที่ผู้แสดงต้องการ (ปัญญา รุ่งเรือง. 2545:86) ละครชาตรีเป็นการแสดงเรื่องราวของพระมหากษัตริย์หรือเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ นั่นเอง และมักเป็นเรื่องที่ชาวบ้านทั่วไปรู้จัก เช่น สังข์ทอง ไกรทอง คาวี เป็นต้น ผู้แสดงจะแต่งกายตามบท เช่น กษัตริย์ เจ้าชาย เจ้าหญิง ทหาร แต่ไม่พิถีพิถัน เพียงให้สวยงามสดุดตาพอให้รู้ว่าเป็นใคร ภาษาใช้ภาษาชาวบ้านผสมราชาศัพท์ (อมรา กล่ำเจริญ. 2542:9) วงดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบละครชาตรีคือ วงปี่พาทย์ชาตรีประกอบด้วยเครื่องดนตรีหลักของโนรา ได้แก่ กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) ฆ้องคู่ (เสียงสูง-ต่ำ) อย่างละ 1 คู่ ฉิ่ง กรับคู่ เป็นเครื่องกำกับจังหวะ ส่วนเครื่องดำเนินทำนองที่สำคัญคือระนาดเอก บางวงอาจมีฆ้องวงหรือปี่ด้วยก็ได้แต่ส่วนมากไม่นิยมใช้

ในสมัยก่อนละครชาตรีเป็นที่นิยมกันแพร่หลายเด็กๆ ชอบดูกันมาก บางคนสามารถจำกลอนละครที่ตนชอบได้อย่างแม่นยำ บทละครชาตรีบางเรื่องชาวบ้านแต่งเอง ส่วนมากนำมาจากบทละครนอก หรือตามแนวชาดกบ้าง แต่ที่นิยมที่สุดคือเรื่องมโนห์รา และนำเอาตอนที่สนุกน่าตื่นเต้นมาเข้าบทบาทท่ารำ และใส่เพลงดนตรีประกอบ ดำเนินเรื่องรวดเร็ว ท่ารำของละครชาตรีมีบทตลกแทรกเป็นบางตอน นับได้ว่าละครชาตรีเป็นนาฏศิลป์ที่รวมศิลปะหลายๆ แขนงไว้เป็นเรื่องน่าสนใจในด้านขั้นตอนการแสดง การบรรเลงดนตรีประกอบการแสดง และการขับร้อง (ธนิต อยู่โพธิ์. 2531:296) ละครชาตรีเป็นการแสดงพื้นบ้านที่ผูกพันกับพิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อและความยึดมั่นในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้าน สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณกาลสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เนื่องจากเป็นการแสดงของชาวบ้าน จึงไม่มีการบันทึกไว้เป็นหลักฐานแน่ชัด ละครชาตรี ได้มีการแสดงสืบทอดกันประมาณ 200 ปี แต่มีรูปแบบการแสดงที่ไม่ใช่เป็นของดังเดิมก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 เป็นรูปแบบการแสดงละครที่เข้ามาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ทางสายละครที่ย้ายถิ่นฐานมาจากนครศรีธรรมราช (อมรา กล่ำเจริญ. 2539:101) ละครชาตรีที่แสดงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันนี้ประวัติค่อนข้างคลุมเครือเพราะขาดเอกสารหลักฐานที่ชัดเจน ทั้งนี้คงเป็นเพราะศิลปินไม่ใช่บุคคลผู้นิยมบันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวอาจจะเห็นว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญอีกทั้งคนทั่วไปก็ดูถูกเหยียดหยามว่าเป็นอาชีพเต้นกินรำกิน แต่เดิมประชาชนในท้องถิ่นนิยมใช้ละครชาตรีเป็นละครแก้บน และใช้ละครชาตรีเป็นมหรสพฉลองกันทั่วไปในสมัยก่อนจนกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของท้องถิ่นไป

พ.ศ. 2486 จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีต้องการให้มีการยกระดับศิลปินในท้องถิ่น จึงบัญชาให้กรมศิลปากร ซึ่งมีพระยาอนุมานราชธนเป็นอธิบดีในขณะนั้นให้จัดอบรมหัวหน้าคณะละคร และหัวหน้าวงปี่พาทย์ ผู้มีความรู้ทางนาฏศิลป์และดนตรีไทย ผู้ที่ผ่านการอบรมจะได้บัตรเทียบเท่าศิลปินกรมศิลปากร มีผู้เข้ารับการอบรมในครั้งนั้น ยังคงจัดการแสดงละครชาตรีอยู่ 2 คน คือ นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ และนางอุดม กระจ่างโชติ และทั้งสองคนเป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดศิลปะละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (อมรา กล่ำเจริญ. 2539: 105) ละครชาตรี แสดงเพื่อการแก้บนที่แสดงในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีแสดงสืบทอดเป็นอาชีพอย่างต่อเนื่อง เพราะผู้มาหาละครแก้บน มีความเชื่อกันว่า พวกละครชาตรีจะมีขั้นตอนมีคาถาอาคม

ที่จะติดต่อกับองค์เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในปัจจุบันจะเล่นละครชาตรีแบบของเดิมนั้นไม่มีแล้ว การแสดงจะออกไปทางละครนอก ละครพันทาง ทางคณะละครต้องพยายามปรับปรุงการแสดงให้แตกต่างไปจากละครชนิดเดิม เช่นนำเรื่องที่แสดงลิเกเข้ามาแสดง หรือนำท่ารำ หรือเพลงลิเก เพลงลูกทุ่งเข้ามาผสมเพื่อให้ถูกใจคนดู ถึงกระนั้นคนดูก็ยังอยู่ในกลุ่มของชาวบ้าน ร้าน ตลาดเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเอง

การละครของไทยทำให้วิชาศิลปะดนตรีเจริญรุ่งเรืองไปด้วย เพราะละครแต่เดิมเป็นละครรำและละครร้อง ซึ่งจำเป็นต้องมีศิลปะทางดนตรีเข้าช่วยด้วยละครนั้นจะสมบูรณ์ครบองค์ 5 ของละคร คือ

1. ตัวละครแต่งกายงาม
2. การร่ายรำงดงาม
3. ร้องเพลงเพราะ
4. กลกลอนแต่งดีไพเราะ
5. ปี่พาทย์ประกอบเพลงได้ดีไพเราะ

ฉะนั้นศิลปะทางดนตรีจึงเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้การละครมีคุณค่ายิ่งขึ้น คือเมื่อมีบุคคลกลุ่มหนึ่งเล่นละคร ก็ต้องมีบุคคลอีกกลุ่มหนึ่งเล่นดนตรี ซึ่งทั้งละครและดนตรีต่างเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน จากการที่ผู้วิจัยได้เคยศึกษาทางด้านนาฏศิลป์การละคร ที่สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา และได้มีโอกาสชมการแสดงละครแก้บนหลายครั้ง ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บนของคณะบุญชูลูกสร้อยทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติให้ดำรงอยู่ต่อไป

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมในละครแก้บน
2. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ทางดนตรีที่ใช้ประกอบละครแก้บน

ความสำคัญของการวิจัย

1. การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน เป็นแนวทางในการพัฒนา และอนุรักษ์สืบทอดศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่

2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง ในด้านความเป็นมา วิถีชีวิต พิธีกรรม เพลงและการแสดง

3. ละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีเอกลักษณ์เฉพาะ การศึกษาในครั้งนี้จะเป็นการบันทึกองค์ความรู้ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในละครแก้บนให้คงอยู่ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะ คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. ศึกษาวัฒนธรรมดนตรีในละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง และยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ในปัจจุบันเท่านั้น

3. ศึกษาองค์ความรู้ทางดนตรีที่ใช้ประกอบละครแก้บน ดนตรีประกอบการแสดงการแต่งกาย ประวัตินักดนตรี ขั้นตอนในการแสดงละครแก้บน เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง ศึกษาเฉพาะเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ การบริหารจัดการภายในคณะบุญชูลูกสร้อยทอง

4. บันทึกทำนองเพลงเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อเป็นโน้ตสากล

นิยามศัพท์เฉพาะ

ละครชาตรี	หมายถึง	ละครรำแบบดั้งเดิมชนิดหนึ่ง ซึ่งพัฒนามาจากการแสดงโนรา-ชาตรีของภาคใต้ และแพร่หลายมาสู่ภาคกลางตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
ละครแก้บน	หมายถึง	มหรสพพื้นบ้านชนิดหนึ่ง มีมานานนับร้อยปี เป็นการแสดงที่เป็นพิธีกรรม
โหมโรง	หมายถึง	เพลงที่ใช้บรรเลงขึ้นต้นนำก่อนการแสดง
รำถวายมือ	หมายถึง	การรำเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ร้องเชิญ	หมายถึง	เป็นการร้องเพื่อแสดงความเคารพครูอันเชิญครูมาคุ้มครองในระหว่างการแสดง
สินบน	หมายถึง	คำสัญญาที่มีไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อผู้บนได้รับสิ่งที่ปรารถนา แล้วต้องมาแก้สินบนตามที่ได้ตกลงไว้
เครื่องสังเวย	หมายถึง	อาหารที่ได้จัดเตรียมนำมาบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ตั๊วโผ	หมายถึง	หัวหน้าคณะ
ตัวนายโรง	หมายถึง	ตัวพระเอก หรือ ตัวเอกของเรื่องที่แสดง
ตีนโรงตีนศาล	หมายถึง	เสาที่ตั้งศาล

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการศึกษาเรื่องดนตรีประกอบละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทองในวิถีชีวิตของชาวบ้านในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และวัฒนธรรมการศึกษาดังกล่าวนี้จะศึกษาเพียงวิธีการเดียว หรือเพียงทฤษฎีเดียวอาจไม่เพียงพอเพราะอาจทำให้วิเคราะห์ได้ไม่ชัดเจนหรือครบถ้วนตามที่ต้องการ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องใช้หลักการทางด้านมานุษยวิทยาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมเข้ามาช่วย ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. เอกสาร และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมดนตรี
2. เอกสาร และงานวิจัย ที่เกี่ยวกับการศึกษาละครแก้บน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวัฒนธรรมดนตรี

พระยาอนุมานราชธน ให้ความหมายของคำว่า"วัฒนธรรม" ในฐานะของนักมานุษยวิทยาว่า วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยอาศัยการเรียนรู้จากกัน และสืบต่อเนื่องเป็นความก้าวหน้า

รัชนีกร เศรษโฐ (2532:119-120) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ขนบธรรมเนียมประเพณีวิธีการและผลงานสร้างสรรค์ต่างๆ ที่เป็นมรดกตกทอดกันมาในสังคมไทยทุกเรื่อง และไม่จำกัดว่าต้องมีกฎหมายกำหนดไว้ หรือเป็นกิจกรรมที่ “เจริญ” ตามเกณฑ์ของชนชั้นปกครองและสังคมเท่านั้น แต่รวมถึงชาวบ้านด้วย “วัฒนธรรม” วัฒนธรรมในความหมายนี้เน้นเรื่องอดีต “และเอกลักษณ์ของชาติ”

สาโรช บัวศรี (2521:37) ได้ให้นิยามเกี่ยวกับวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง ความดีงาม และความจริงใจในชีวิตมนุษย์ ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ และตกทอดมาถึงเราในสมัยปัจจุบัน หรือว่าที่เราได้ปรับปรุง และสร้างสรรค์ขึ้นมาในสมัยของเราเอง

กาญจนา อินทรสุนานนท์ (2543:45-46) ได้กล่าวถึงความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมไว้ในบทความเรื่องอิหร่าน : ภูมิลักษณ์ประชาชนและวัฒนธรรมว่า ชุมชนที่อยู่รวมกันในแต่ละชุมชนมีจุดหมายในชีวิตที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนในชุมชนจะต้องมีอุดมการณ์ร่วมกัน ซึ่งน่าจะเป็นรากแก้วของชุมชนทำให้เกิดทฤษฎีหนึ่งคือ ทฤษฎีรากแก้วทางวัฒนธรรม ได้แก่ อยู่อย่างไทย ใฝ่ใจศึกษาเสาะหาความรู้ เข้าสู่ค่านิยม สร้างสมอุดมการณ์ ประสานวัฒนธรรม จดจำประเพณี ของดีศาสนา

งามพิศ สัตย์สงวน (2537:2-7) กล่าวถึงหลักการศึกษาทางมานุษยวิทยาไว้ว่ามานุษยวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ทุกด้าน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน หรือศึกษาเกี่ยวกับ “วัฒนธรรม” วิชามานุษยวิทยา วัฒนธรรมมักเน้นการศึกษาประชากรที่ยังมีชีวิตอยู่ซึ่งจะศึกษาเกี่ยวกับระบบความเชื่อ ระบบปกครอง เศรษฐกิจ กฎหมาย และอื่นๆ นักมานุษยวิทยาให้ความหมายของคำว่า “ วัฒนธรรม” หมายถึง วิถีชีวิต หรือชีวิตความเป็นอยู่ การล่าสัตว์ การเลี้ยงดู การรักษาพยาบาล

และเรื่องอื่นๆ วัฒนธรรมแสดงออกมาให้เห็นได้โดยแบบแผน พฤติกรรมต่างๆ เหล่านั้น จะสะท้อนให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่กำหนดว่ามนุษย์ในสังคมจะมีพฤติกรรมทางสังคมต่อกันอย่างไรบ้าง และหลักการสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่นักมานุษยวิทยาจะเข้าใจพฤติกรรมของมานุษยชาติได้ คือ จะต้องทำความเข้าใจ “ความเหมือน” และ “ความแตกต่าง” ทางวัฒนธรรม รวมทั้งต้องเข้าใจพัฒนาการ หรือการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

การศึกษาวัฒนธรรมทางดนตรีนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ศึกษาและแสดงความคิดเห็นไว้หลายประการ ในเรื่องของเอกลักษณ์ของดนตรีไทยนั้น มนตรี ตราโมท (2529:1) อธิบายว่าสัญลักษณ์ของดนตรีไทยมีเอกลักษณ์ประจำชาติ ซึ่งจะพิจารณาได้ 3 ประการ คือ วัสดุที่สร้าง รูปร่าง และเสียงของเครื่องดนตรี

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี (2538:90-92) ได้อธิบายว่าการศึกษาวัฒนธรรมทางดนตรี คือการเก็บข้อมูลภาคสนาม ในการปฏิบัติภาคสนาม ต้องค้นหาคำตอบครอบคลุมเนื้อหา 4 ประเด็น คือ

1. เนื้อหาสาระและโครงสร้างได้แก่ จังหวะ ทำนอง การประสานเสียง คุณลักษณะของเสียง คีตลักษณ์

2. เครื่องดนตรี ได้แก่ หมวดหมู่เครื่องดนตรี ลักษณะ การเทียบเสียง บันไดเสียง วิธีการสร้าง วิธีการบรรเลง ภูมิหลังและความเกี่ยวข้องทางวัฒนธรรม

3. บทบาทของดนตรีในวัฒนธรรม ได้แก่ บทบาทในเชิงพิธีกรรม ศาสนพิธี บทบาทในฐานะสิ่งบันเทิง

4. นักดนตรี-นักร้อง ได้แก่ ชื่อ ที่อยู่ ความสามารถ ความชำนาญ สถานภาพที่เป็นอยู่

ซึ่ง 4 ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับ มงคล หวังสุขใจ (2538:40) ได้อธิบายการศึกษาองค์ประกอบทางวัฒนธรรม 4 ประการไว้ดังนี้

1. องค์มติ ได้แก่สิ่งที่เป็นความเชื่อ แนวคิด ความเข้าใจ

2. องค์พิธีการ หมายถึงพิธีกรรม ประเพณี การปฏิบัติ

3. องค์การ หมายถึง ระบบความสำพันธ์ของมนุษย์

4. องค์วัตถุ หมายถึง เครื่องมือ เครื่องใช้ ผลผลิตของการกระทำของคนในสังคม

วิมาลา ศิริพงษ์ (2538:1-2) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การสืบทอดวัฒนธรรมไทยในสังคมไทยปัจจุบัน ศึกษากรณี สกุล พาทยโกศล สกุล ศิลปบรรเลง ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับดนตรีไทยในเชิงมานุษยวิทยา โดยศึกษาลักษณะและวิธีการที่วัฒนธรรมดนตรีได้ดำรงอยู่ในสังคมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงบริบททางสังคม ในทำนองเดียวกัน พรรณศิริ จุลกาพ ได้ทำปริญญานิพนธ์ เรื่องความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีไทยในตำบลบางปลา กรณีศึกษาคณะดนตรีไทยสุดประเสริฐ ตามแนวคิดของ ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ตำบลบางปลา มีหลักฐานปรากฏชัดเจนในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และอยู่มาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประชากรในชุมชนมีอาชีพไปตามสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีกิจกรรมด้านวัฒนธรรมดนตรี-นาฏศิลป์ที่โดดเด่น ซึ่งวิทยานิพนธ์ข้างต้นนี้จะเป็นตัวอย่างการเปรียบเทียบให้เห็นการปรับสภาพกิจกรรมทางดนตรีในสังคมว่า ดนตรีสามารถปรับสภาพเพื่อความอยู่รอดในสังคมปัจจุบัน ไม่ว่าดนตรีนั้นจะเป็นสังคมของคนเมือง หรือ คนในสังคมชนบท

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมงานวิจัยในครั้งนี้ จะเก็บข้อมูลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทอง โดยยึดหลักทางทฤษฎีทางวัฒนธรรมของ ศาสตราจารย์ประเวศ วะสี (2532) ในหนังสือวัฒนธรรมกับการพัฒนา ได้กล่าวว่า วัฒนธรรมคือพลังของสังคมทางภูมิปัญญา เพื่อพัฒนา เศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม และสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กันไป การปฏิบัติหรือพฤติกรรมของชุมชนหรือวิถีชีวิตของชุมชน คือวัฒนธรรม หรือกล่าวอีกในหนึ่งวัฒนธรรมคือการปฏิบัติหรือวิถีชีวิตของชุมชนหรือสังคม การปฏิบัติหรือวิถีชีวิตสะท้อนภูมิปัญญาของสังคมหรือชุมชนซึ่งได้มาจากประสบการณ์จริง เลือกสรร กลั่นกรอง ลองใช้ และถ่ายทอดด้วยการปฏิบัติสืบทอดต่อๆ กันมา วัฒนธรรมเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งแตกต่างกัน วัฒนธรรมในท้องถิ่นต่างๆ จึงแตกต่างกัน วัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สังคมเข้มแข็งซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญ 8 ประการดังนี้

1. มีความหลากหลายกระจายอำนาจ จึงส่งเสริมการเมืองระบอบประชาธิปไตย
2. กระจายรายได้และสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ
3. ส่งเสริมศักดิ์ศรีของชุมชนท้องถิ่น
4. มีความบูรณาการ
5. สร้างความประสานสอดคล้องและสมบูรณ์ยั่งยืน
6. มีการพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณอันลึกซึ้ง
7. ส่งเสริมความเข้มแข็งของสังคม
8. เป็นการผดุงศีลธรรมของสังคม

ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าจากทฤษฎีต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นสามารถที่จะนำมาวิเคราะห์ชุมชนเพื่อศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาละครชาตรี

ประเมษฐ์ บุญยชัย (2538:69-81) ได้อธิบายความรู้เกี่ยวกับละครชาตรีไว้ดังนี้ คือ ละครชาตรีมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ละครชาตรีเป็นละครเดิม ละครนอกเกิดขึ้นโดยแก้ไขจากละครชาตรี ครั้นสิ้นแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงนำเอาละครหลวงจากนครศรีธรรมราชที่หนีไปจากกรุงเก่ามาสมทบกับพวกละครที่รวบรวมได้จากที่อื่น หัดละครขึ้นใหม่ในกรุงธนบุรี ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 4 มีละครชาตรีหลวงเป็นละครชาตรีของผู้หญิงทั้งโรง เดิมเป็นละครพระองค์เจ้าปัทมราช พระราชธิดากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาถ ในรัชกาลที่ 1 เมื่อรัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เสด็จออกไปรักษาพยาบาลเจ้าจอมมารดานุ้ยเล็ก (พระธิดาเจ้าพระยานครพัฒน์) พระมารดาที่เมืองนครศรีธรรมราชได้ทรงหัดละครขึ้นโรงหนึ่ง เล่นเรื่องอิเหนา ครั้นเจ้าจอมมารดาถึงอนิจกรรมแล้วเสด็จกลับมากรุงเทพ ฯ พาละครโรงนั้นเข้ามาด้วยแล้วถวายเป็นมรดกแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้เล่นเป็นละครชาตรี จึงมีละครชาตรีหลวงขึ้น คณะละครของนายหนู บ้านอยู่นางเลิ้งในปัจจุบัน เล่นละครโนรา ชาตรี

นครศรีธรรมราช ผิดกันแต่ตัวนายโรงใส่ชฎาไม่ใส่เทริด ตัวนางแต่งตัวอย่างละครในกรุง คือแต่งแบบละครนอก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรมวิชาการ (2520:17-50) ศึกษาวรรณกรรมประกอบการเล่นชาตรี โดยอธิบายประวัติความเป็นมาของละครชาตรี สรุปได้ดังนี้

ละครชาตรีเป็นละครที่เก่าแก่มากประเภทหนึ่งของไทย โดยละครชาตรีกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา มีผู้สันนิษฐานว่าคงเกิดจากการนำเอาการขับร้องและระบำ รำ ฟ้อน ประกอบดนตรี ซึ่งไทยมีอยู่แล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย มาผสมกับละคร เป็นเรื่องแบบอินเดีย ในสมัยโบราณละครชาตรีเป็นที่นิยมกันแพร่หลายทางภาคใต้ของไทย เรื่องที่แสดงเข้าใจว่าคงจะนิยมแสดงเรื่องพระสุธนและนางมโนราห์ จึงเรียกละครประเภทนี้ว่าละครโนราชาตรี ต่อมาละครชาตรีได้เข้ามาในเมืองหลวงในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2312 เสด็จไปปราบเจ้านครศรีธรรมราช และกวาดต้อนผู้คนมาเมืองหลวงพร้อมด้วยพวกละคร ในพ.ศ. 2323 คณะละครเจ้านครได้เข้ามาร่วมแสดงในงานเฉลิมฉลองพระแก้วมรกต และได้ประชันกับละครหญิงของหลวงด้วย เหตุการณ์ที่สำคัญที่ทำให้ละครชาตรีเข้ามาแพร่หลาย คือ ในพ.ศ. 2375 สมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุญนาค) สมัยที่เป็นพระยาพระคลังได้ลงไปปราบและระงับเหตุการณ์ร้ายทางหัวเมืองภาคใต้ คนทางใต้จึงอพยพตามมา รวมทั้งพวกที่มีความสามารถในการแสดงละครชาตรีด้วย พวกนี้ตั้งบ้านเรื่อนอยู่ที่สนามควาย และรวบรวมกันตั้งคณะ รับเหมาแสดงงานต่างๆ จนแพร่หลายและฝึกหัดกันสืบต่อมา ในบางจังหวัดละครชาตรีเล่นกันในโอกาสต่างๆ สุดแต่เจ้าของงานจะต้องการ ในจังหวัด อ่างทอง อยุธยา จันทบุรี และตราด ส่วนมากจะเป็นในงานเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ เช่นงานชักพระ งานประจำปีของวัด งานแก้บน ฯลฯ จะเห็นได้ว่าการความนิยมในเรื่องละครชาตี ยังอยู่ในรูปแบบของการรำถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และเพลงหน้าพาทย์ของละครชาตรี ในสมัยก่อนกล่าวกันว่ามี 9 เพลง คือ

1. เพลงโทน (ละครรำซัด)
2. เพลงเร็ว
3. เพลงเสมอ (ไปมาในระยะใกล้)
4. เพลงเชิด (ไปมาในระยะไกล)
5. เพลงโอด (ร้องไห้)
6. เพลงลงสรง (อาบน้ำ)
7. เพลงโลม (เข้าพระเข้านาง)
8. เพลงเชิดฉิ่ง (รำไปก่อนใช่อาวุธที่สำคัญ)
9. เพลงฉิ่ง (ไปมาอย่างกรีดกราย ชมสวน)

นอกจากนี้ยังมีผู้รู้ได้อธิบายเกี่ยวกับละครชาตรีไว้อีกหลายท่าน คือ สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ กล่าวถึง ละครชาตรี ไว้ว่า ชาตรี คือ โนรา ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นเมืองของชาวภาคใต้ และเป็นคำที่ใช้เรียกการเล่นละครชนิดนี้แพร่หลายมาก่อน จะมีคำ โนรา เพราะคำ โนราเกิดขึ้นจากที่ชาตรีนำเอาเรื่อง พระสุธน - มโนราห์ มาเล่นเป็นเรื่องและเลือกบางตอนมาแสดงประกอบละครชาตรีใน

ระยะหลัง ชาวพื้นเมืองแท้ๆ ที่มีอายุเกินกว่า 80 ปีขึ้นไป นับแต่ พ.ศ. 2526 จะคุ้นกับคำว่า ชาตรี มากกว่า โนรา ในใบฎีกาของวัดต่างๆ ที่มีมาก่อน พ.ศ. 2490 ถ้ามีการประชันโนรา มักใช้คำว่า " ชาตรีประชันโรง " และปรากฏในคำกลอน ซึ่งพราหมณ์แต่งขึ้นโดยประมวลสาระจากวรรณกรรม มุขปาฐะ ที่ผู้จัดทำเล่าสืบต่อๆ กันมา มีว่า

" ก่อเกื้อกำเนิด คราเกิดชาตรี
แต่ปางหลังยังมี เมื่อครั้งตั้งดิน
บิดาของเจ้า ชื่อท้าวโกสินทร์
มารดายุพิน ชื่อนางอินทรณี
ครองเมืองพัทลุง เป็นกรุงธานี
บุตรชายท่านมี ชื่อศรีสิงหรณ์
ทุกเช้าทุกค่ำ เที่ยวรำเที่ยวร่อน
บิดามารดร อาวรณ์อับอาย
คิดอ่านไม่ถูก เพราะลูกเป็นชาย
ห้ามบุตรสุดสาย ไม่ฟังพ่อแม่
คิดอ่านไม่ถูก เอาลูกไปลอยแพ
สาวสาวชาวแม่ พร้อมสิบสองคน
มาด้วยหน้าใย ที่ในกลางหน
บังเกิดลมฝน มืดมนเมฆบัง
คลื่นซัดมิ่งมิตร ไปติดเกาะสีชัง
สาวน้อยร้อยชั่ง เคืองคั่งบิดร
จับระบำรำร่อน ที่ดอนเกาะใหญ่
ข้าวโพดสารี มีมากถมไป
เทวาเทพไท ตามไปรักษา
รู้ถึงพ่อค้า รับพาเข้าเมือง
ฝ่ายข้างบิตุรงค์ ประทานให้เครื่อง
สำหรับเจ้าเมือง เปลื้องให้ทันที
ตั้งแต่นั้นมา เรียกว่าชาตรี
ประวัติว่ามี เท่านี้แหละนา "

(เกาะสีชัง หรือเกาะชัง น่าจะได้แก่ แหลมชัน อยู่บนเกาะใหญ่ ซึ่งอยู่ในทะเลสาปสงขลา และอยู่ทางทิศตะวันออกของพัทลุง)

ธีรยุทธ ยวงศรี กล่าวถึงละครชาตรีสรุปได้ว่า ละครชาตรี คือละครรำแบบดั้งเดิมชนิดหนึ่ง พัฒนามาจากการแสดงโนรา-ชาตรีของภาคใต้ และแพร่หลายมาสู่ภาคกลางสมัยกรุงศรีอยุธยา มีคำประพันธ์บทหนึ่งของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ปรากฏหลงเหลืออยู่จนปัจจุบันว่า

" ชื่อว่า รำลคร นักเลงฟ้อน รู้เต้นรำ
โอดครวญ หวญรำนำ ระรี่เรื่อย เจื่อยจับใจ
เขาเล่าว่า เดิมที ยังไม่มี ลครไทย
ชาตรี ที่มีใน เมืองนคร ก่อนเป็นครู
ฝึกครอบ มอบสอนให้ ลครไทย ได้เฟื่องฟู
เลื่องลือ ระบือดู เต้นรำเรื่อง เมืองนคร
ครั้นนาน กาลก็กลาย ตัว นะ หาย คลายเคลื่อนถอน
เรียกว่า ดูละคร สะกด ร พอเป็นพยาน "

แสดงว่าชาตรีเป็นการแสดงชนิดหนึ่งที่มีมานานแล้วในภาคใต้ เป็นการร้องการรำที่น่าจะตรงกับการแสดงที่เรียกว่า " โนราของชาวภาคใต้ " โดยเฉพาะการรำของท่าสิบสอง รำครูสอนรำหน้าไม้ ฯลฯ ในตอนไหว้ครู และละครชาตรีที่ปรากฏในภาคกลางน่าจะพัฒนามาจากละครโนราที่แพร่หลายขึ้นมาจากภาคใต้ กล่าวคือ

1. พัฒนาเครื่องแต่งกายเลียนแบบพระมหากษัตริย์ ในกรุงศรีอยุธยา
2. เพิ่มผู้แสดงเข้าไปตามท้องเรื่อง มีตัวละครมากกว่า 3 ตัว
3. เพิ่มเครื่องดนตรีบางชนิดเข้าไปเพื่อให้ไพเราะ เช่น กลองตุ๊ก กลองโนรา 1 ลูก เป็น 2 ลูก ซอ 1 คัน ม้าพ่อ

เยาวมาลย์ ม่วงปาน กล่าวถึง ละครชาตรีจากการสัมภาษณ์แม่แอ่ง ศักดิ์พรหม บ้านเลขที่ 29/5 ถนนลูกเสือ อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งเป็นเจ้าของคณะละครชาตรี ได้ความว่า ละครชาตรีคณะแม่แอ่ง ศักดิ์พรหม เป็นคณะละครชาตรีที่เก่าแก่ในจังหวัดนครสวรรค์ แสดงมาประมาณกว่า 60 ปี ปัจจุบันยังรับการแสดงแก้บนเป็นประจำอยู่ที่หน้าโบสถ์วัดนครสวรรค์ ชาวบ้านเรียกกันว่า " ละครแม่แอ่ง" หัวหน้าคณะ คือ นางแอ่ง ศักดิ์พรหม ในวัยเด็กบิดามารดาได้พาแม่แอ่งมาอยู่กับญาติซึ่งเป็นละคร ความที่สนใจและชอบเล่นละครมาก จึงหัดเล่นละครเมื่ออายุ 8 ขวบ อยู่กับคณะนารีสวรรค์ เล่นเรื่อยมาจนอายุ 20 ปี จึงสมรสกับเจ้าของวงปี่พาทย์ คือ นายเจือ ศักดิ์พรหม เวลาว่างจากเล่นละคร แม่แอ่งจะขายปลาเค็มที่ตลาด จนอายุ 47 ปี จึงแยกตัวออกมาตั้งคณะละครชื่อว่า คณะละครแม่แอ่ง ศักดิ์พรหม มีตัวละครเล่นประจำอยู่ประมาณ 6 ตัว ปัจจุบันแสดงประจำอยู่หน้าโบสถ์ วัดนครสวรรค์ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าวัดหัวเมือง ละครชาตรีคณะนี้แสดงกลางแจ้ง สมัยก่อนใช้ผู้ชายแสดงล้วน แต่ปัจจุบันใช้ผู้หญิงแสดง มีตัวแสดงตั้งแต่ 6-8 ตัว ผู้แสดงต้องมีความสามารถเล่นและรำได้ถูกเพลง ตามที่ครูผู้พากย์ร้อง อุปกรณ์ที่ใช้ในการแสดงและเครื่องแต่งกายเหมือนกับละครชาตรีทั่วไป เรื่องที่แสดงได้แก่ ไชยเชษฐ์ ยอพระกลิ่น หลวิชัยคาวี แก้วหน้าม้า สังข์ทอง มโนห์รา เป็นต้น

ในเรื่องลักษณะการแสดง เอกสารการสอน (2535:579-570) ชุดวิชาศิลปะการละเล่นการแสดงพื้นบ้านของไทย ได้อธิบายลักษณะการแสดงละครชาตรี สรุปได้ดังนี้

1. ตัวละคร ผู้แสดงละครเป็นชายล้วน มีตัวเอก 3 ตัว คือ พระ นาง และ ตัวจำอวด ตัวละครในสมัยต่อมาเพิ่มขึ้นตามลำดับ เรื่องราวในละครซับซ้อนมากขึ้น เวลาที่แสดงมากขึ้น

2. ลำดับการแสดง ก่อนการแสดงต้องมีพิธีบูชาครูเบิกโรง เมื่อบริกรรมไหว้ครูแล้วปี่พาทย์จะโหมโรง มีการร้องประกาศครู ถ้าไม่มีการร้องประกาศครูก็จะมีการร้องเชิญ ต่อจากนั้นก็มีตัวยืนเครื่องออกมารำซัดหน้าบทตามเพลง เมื่อร้องไหว้ครูเสร็จแล้ว ก็ดำเนินการแสดงตามแบบละครนอก

3. เครื่องแต่งกาย ละครชาตรีโบราณแต่งกายเหมือนอย่างละครนอก

4. ดนตรีและเพลง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบละครชาตรี คือ ปี 1 โทน 1 กลองเล็ก (เรียกว่ากลองชาตรี) 2 และ ฆ้อง 1 คู่ เมื่อมาแสดงกันในกรุงเทพ ฯ มักตัดเอาฆ้องคู่ออก ใช้ม้าฆ่อแทน ซึ่งเป็นประเพณีจนบัดนี้ เพลงร้องละครชาตรีดัดแปลงเพลงละครนอกมาร้อง ตามสำเนียงลีลาเก่าของโนรา

5. โรงละคร ละครชาตรีดั้งเดิมเล่นเพื่อแก้บน และบูชาเทวดา การปลูกโรงเป็นเพิง มีเสารับหลังคา 4 ต้น และมีเสากลางโรง 1 ต้น

จันทิมา แสงเจริญ (2539:1-8) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ ละครชาตรีเมืองเพชร ” ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ในสาขานาฏยศิลป์ ซึ่งผลของงานวิจัยกล่าวถึงเรื่องประวัติความเป็นมาของละครชาตรีเมืองเพชร โครงสร้างละครชาตรี วิธีการแสดง ท่ารำ การแต่งกาย และสภาพการประกอบอาชีพ ส่วนข้อมูลด้านดนตรีไทย ได้กล่าวว่าในการแสดงละครชาตรีจะใช้วงปี่พาทย์บรรเลงประกอบการแสดง และการรำถวายมือ เพลงที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรี แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทคือ เพลงดนตรีและเพลงขับร้อง ข้อมูลดังกล่าวจะเน้นในการแสดงละครมากกว่าดนตรี

ดวงเดือน สดแสงจันทร์ (2544:บทคัดย่อ) ศึกษาเพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิตศรีประจันต์ โดยศึกษาประวัติความเป็นมาของเพลงพื้นบ้าน และลักษณะของเพลงพื้นบ้าน ศึกษาชีวประวัติของขวัญจิต ศรีประจันต์ ในเรื่องชีวิตส่วนตัว ชีวิตการแสดง วิถีชีวิตการเป็นแม่เพลง และความเข้มแข้งทางวัฒนธรรม ศึกษาในเรื่องการสร้างคณะสมาชิกในคณะและการบริหารจัดการในคณะ ศึกษาเพลงพื้นบ้านขวัญจิต ศรีประจันต์ ในเรื่องจำนวนเพลง ประเภทรูปแบบและองค์ประกอบของการเล่นเพลง บทบาทของเพลงพื้นเมืองต่อสังคม ในด้านการวิเคราะห์เพลง วิเคราะห์ในเรื่องลักษณะคำประพันธ์ โครงสร้างของบทเพลง ทำนองเพลง กลุ่มตัวโน้ตที่ใช้ รูปแบบทำนองเพลง รูปแบบจังหวะ ลูกตกในวรรคเพลง ความสำพันธ์คำร้องกับทำนอง และการใช้เทคนิคการร้อง

การศึกษาวัฒนธรรมพื้นบ้านในภาคตะวันออก สมชาย วาสุกรี (2546:5-6) ได้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง “ การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครเท่งตุ๊ก คณะ ส.บัวน้อย อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี ” ซึ่งเป็นปริญญานิพนธ์ในสาขามานุษยดุริยางควิทยา ผลงานวิจัยมุ่งศึกษาประวัติความเป็นมา และวัฒนธรรมดนตรีที่เกี่ยวข้องกับละครเท่งตุ๊ก คณะ ส.บัวน้อย รวมถึงบันทึกโน้ตและวิเคราะห์ทำนองเพลงของละครเท่งตุ๊ก ทำนองเพลงของละครเท่งตุ๊กประกอบด้วยการบรรเลงดนตรีล้วนๆ ได้แก่ เพลงโหมโรง และเพลงรำสิบสองท่า ซึ่งเป็นการบรรเลงจังหวะหน้าทับแบบเวียนรูปแบบจังหวะส่วนใหญ่มีความเร็วคงที่สม่ำเสมอตลอดทั้งเพลง เพลงที่มีการขับร้องได้แก่ เพลงรำซัดชาตรี และเพลงที่ใช้ในการแสดงละคร ซึ่งโครงสร้างของคำประพันธ์เป็นกลอนดอกสร้อย และกลอนบทละคร ผู้แสดงร้องเป็นต้นเสียงและมีลูกคู่รับ บันไดเสียงที่ใช้เป็นบันไดเสียงแบบ 5 เสียง

รูปแบบทำนองส่วนใหญ่ ทำนองเคลื่อนที่สูงขึ้นและต่ำลงสลับเป็นฟันปลา รูปแบบจังหวะส่วนใหญ่มีความเร็วคงที่สม่ำเสมอตลอดทั้งเพลง

กาญจนา อินทรสุนานนท์ , มานพ วิสุทธิแพทย์ , เมธี พันธุ์วราทร (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำงานวิจัยเรื่อง " การศึกษาวิเคราะห์เพลงระบำบ้านนา ตำบลบางลูกเสือ อำเภอองค์รักษ์ จังหวัดนครนายก " ผลงานวิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงระบำบ้านนา และการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบของเพลงระบำบ้านนา วิเคราะห์ในเรื่องของรูปแบบ ศึกษาระเบียบวิธี และลักษณะการร้อง บทร้อง ศึกษาฉันทลักษณ์ของบทร้อง และศึกษาทำนอง และแนวทำนอง

ดวงรัตน์ ทรัพท์ประดิษฐ์ (2544:บทคัดย่อ) ได้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง "พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ กรณีศึกษาดนตรีและพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ" ซึ่งเป็นปริญญานิพนธ์ในสาขามานุษยดุริยางควิทยา ผลของงานวิจัยคือศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวมอญพระประแดง การตั้งถิ่นฐาน สภาพทางสังคม ภาษาที่ใช้ วัฒนธรรมประเพณี ความเป็นมาของพิธีรำเจ้าพ่อ การแต่งกายในพิธีรำเจ้าพ่อ รูปแบบของพิธีรำเจ้าพ่อ กระบวนการต่างๆ ในพิธีรำเจ้าพ่อ เครื่องดนตรีและการผสมวงในพิธีรำเจ้าพ่อ เพลงที่ใช้ในพิธีรำเจ้าพ่อ ในการวิเคราะห์เพลงนั้น ได้วิเคราะห์ทำนอง รูปแบบเพลง กระสวนจังหวะ และความสัมพันธ์ระหว่างเพลงกับการรำ

สายสุนีย์ ขาวปลื้ม (2544:บทคัดย่อ) ได้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง " เพลงรำผีมอญของชาวจังหวัดประทุมธานี " ซึ่งเป็นปริญญานิพนธ์ในสาขามานุษยดุริยางควิทยา ผลงานวิจัย คือ ศึกษาสภาพทั่วไปของชาวมอญจังหวัดประทุมธานี ลักษณะการแต่งกายของชาวมอญ วัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญ ภาษามอญ ประวัติความเป็นมาของดนตรีมอญในเมืองไทย ลักษณะทั่วไปของดนตรีมอญ การผสมวงดนตรีมอญ ระบบเสียงเครื่องดนตรีมอญ ลักษณะการบรรเลง เครื่องดนตรีมอญ บทเพลงมอญ ในด้านการวิเคราะห์ ได้วิเคราะห์บันไดเสียง กระสวนจังหวะ ในเรื่องรูปแบบกระสวนจังหวะ และกระสวนจังหวะเพลง วิเคราะห์รูปแบบและการเคลื่อนที่ของทำนองเพลง

ชูชาติ พิณพาทย์ (2546:บทคัดย่อ) ได้ทำปริญญานิพนธ์เรื่อง " การศึกษาวัฒนธรรมปี่พาทย์มอญ อำเภอเมืองจังหวัดประทุมธานี " ซึ่งเป็นปริญญานิพนธ์ในสาขามานุษยดุริยางควิทยา ผลของงานวิจัย คือ ประวัติตระกูลปี่พาทย์มอญในพื้นที่อำเภอเมืองปทุมธานีดั้งเดิมมี 7 ตระกูล คือ ตระกูล ดนตรีเจริญ พิณพาทย์ ฆ้องเสนาะ ระนาดเสนาะ วงษ์ดนตรี ปี่เสนาะ และดนตรีเสนาะ ตระกูลดนตรีที่เป็นหัวหน้าวงปี่พาทย์มาแต่ดั้งเดิม คือ ตระกูล ดนตรีเจริญ พิณพาทย์ วงษ์ดนตรี และดนตรีเสนาะ มีบางตระกูลที่ต่อมาเลิกอาชีพด้านดนตรีไป และบางตระกูลได้ย้ายถิ่นฐานไปภูมิลำเนาจังหวัดอื่น คือ ตระกูลฆ้องเสนาะ ระนาดเสนาะ ปี่เสนาะ วงษ์ดนตรี ในด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏในวงปี่พาทย์มอญพบว่าประเพณีและวัฒนธรรมที่นำยังวงปี่พาทย์มอญเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย คือประเพณีงานศพ ประเพณีรำผี รำมอญ ด้านการแสดงนิยมนำไปประกอบการแสดงลิเก รำมอญ คณะแรกที่เริ่มเป็นอาชีพรับจ้าง คือ รำมอญคณะนายเชาว์ พิณพาทย์ เพลงรำมอญ มี 13 เพลง 13 ท่ารำ ใช้เพลงเดียวกันกับชุดย่ำเที่ยง นักดนตรีมีโอกาสเลือกอาชีพได้มากกว่าอดีต นักดนตรีส่วนใหญ่จึงหาอาชีพเสริม ทำให้การพัฒนาดนตรีน้อยลง ไม่มีเวลาซ้อม ไม่ใฝ่ศึกษาทางดนตรี และไม่มีการสร้างสรรค์เพลงใหม่

จากข้อมูลดังกล่าวนี้จะเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ทำให้สามารถนำไปสู่การสืบค้นและการศึกษาค้นคว้าของดนตรีที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ 3
วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน กรณีศึกษาคณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยได้เริ่มต้นจากการเก็บข้อมูลจากเอกสารตำราวิชาการ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และเก็บรวมรวมข้อมูลจากการออกภาคสนาม เพื่อรวบรวมข้อมูลจริงเชิงประจักษ์ของชุมชนโดยได้ศึกษาพื้นฐานสภาพทั่วไปของพื้นที่ ผู้คน และการแสดงละครที่ยังมีเล่นกันอยู่ในปัจจุบัน จากนั้นจึงนำเอาข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมเอามาวิเคราะห์เรียบเรียงเป็นรายงานการวิจัยในรูปแบบของการบรรยายเชิงพรรณาข้อมูลและผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางวิธีการดำเนินศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนดังนี้

การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสารตำราวิชาการ รายงานการวิจัย ที่เกี่ยวข้องจากองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน โดยแยกเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลที่เกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน และข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้องกับดนตรีประกอบละครแก้บน

2. ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพทั่วๆ ไปของชุมชน ได้แก่ ลักษณะที่ตั้ง ประวัติความเป็นมาของละครแก้บน โครงสร้างทางสังคม การประกอบอาชีพ ศาสนา การแต่งกาย ภาษา และลักษณะทางครอบครัว ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่มีในชุมชน

3. ข้อมูลเกี่ยวกับละครแก้บนและดนตรีประกอบละครแก้บน ด้านวัฒนธรรม ได้แก่ พิธีกรรมต่างๆ ในการแสดงละครแก้บน ด้านองค์ความรู้ทางดนตรีโดยผู้วิจัยค้นคว้าจากแหล่งต่างๆ ดังต่อไปนี้

- หอสมุดแห่งชาติ
- สำนักหอสมุดกลางวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
- ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง

4. จากการศึกษาข้อมูลภาคสนาม และจากการสังเกตในสภาพธรรมชาติ เกี่ยวกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับดนตรีในพิธีกรรมต่างๆ จากการสัมภาษณ์บุคคลสำคัญที่มีความรู้เกี่ยวกับดนตรีที่ใช้ประกอบละครแก้บน โดยในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้การสัมภาษณ์ 2 รูปแบบ คือ

สัมภาษณ์แบบเป็นทางการโดยผู้วิจัยได้กำหนดคำถามเอาไว้ล่วงหน้าแล้ว

สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการซึ่งเป็นวิธีที่ผู้วิจัยใช้มากที่สุดในการศึกษาในครั้งนี้ โดยทำควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์ด้วยข้อมูลที่รวบรวมโดยการบันทึกภาพและเสียงโดยเทปวีดีทัศน์จากการที่คณะบุญชูลูกสร้อยทองไปแสดงละครในงานแก้บนตามสถานที่ต่างๆ และบันทึกภาพผู้ให้

ความรู้เกี่ยวกับดนตรีประกอบละครแก้บน อันได้แก่ กิจกรรมการแสดง พิธีกรรม บทเพลง การร้อง การบรรเลงดนตรี

วิธีดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนาม

1. ขอหนังสือรับรองจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นเอกสารรับรองตนเอง
2. ติดต่อแนะนำตนเองและแจ้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาค้นคว้ากับคณะบุญชูลูกสร้อยทอง พร้อมทั้งขอคำแนะนำต่างๆ สำหรับการศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้
3. จัดทำแบบสัมภาษณ์
4. พูดคุยสอบถามและสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ชาวบ้านทั่วไป วิทยากร และผู้ที่เกี่ยวข้อง
5. ติดต่อนัดหมายวิทยากรนักดนตรีล่วงหน้าเพื่อทำการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล
6. บันทึกข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับสภาพทั่วไป ด้วยการจดบันทึก บันทึกเสียงด้วยแถบบันทึกเสียง และบันทึกภาพด้วยวีดีทัศน์ กล้องถ่ายภาพ

อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

อุปกรณ์และเครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. อุปกรณ์ในการจดบันทึกและกระดาษบันทึก
2. เครื่องบันทึกเสียงและเทปบันทึกเสียง
3. กล้องถ่ายทำวีดีโอและเทปบันทึกภาพ
4. กล้องถ่ายภาพ

ขั้นศึกษาข้อมูล

1. แยกแยะประเด็นจากการศึกษาเอกสารงานวิชาการออกเป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้ศึกษาประวัติความเป็นมาของละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันศึกษาวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ องค์ความรู้ทางดนตรีที่เกี่ยวกับดนตรีประกอบละครแก้บน
2. แยกแยะประเด็นจากบทสัมภาษณ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน สภาพทั่วไปของชุมชนและคณะละครที่ทำการศึกษาลักษณะเครื่องดนตรี เพลงบรรเลง เพลงร้อง ความเชื่อ ที่ใช้ในพิธีกรรมระหว่างการแสดงละครแก้บน
3. ศึกษาจากการสังเกตการณ์ภาคสนาม
4. ปรึกษา ขอความคิดเห็นและคำแนะนำจากผู้มีความรู้และผู้มีความชำนาญเพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขงานวิจัย
5. นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบแก้ไข ปรับปรุงเรียบเรียงเนื้อหาให้มีความสมบูรณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก และได้ใช้ข้อมูลจากเอกสาร ตำราทางวิชาการ งานวิจัย เอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นข้อมูลสนับสนุน โดยมีรายละเอียดของการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. ด้านลักษณะวัฒนธรรมดนตรีในละครแก้บน
    1.1 ประวัติความเป็นมาของละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
    1.2 รูปแบบการแสดงละคร
    1.3 ประวัติและที่มาของละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทอง
    1.4 ศึกษาพิธีกรรมในละครแก้บน
        - พิธีกรรมก่อนการแสดง
        - พิธีกรรมก่อนการพักการแสดง
        - พิธีกรรมหลังจากเลิกการแสดง
    1.5 โอกาสที่แสดง
    1.6 การแต่งกายของละครแก้บน
    1.7 การบริหารการจัดการภายในคณะบุญชูลูกสร้อยทอง
2. ด้านองค์ความรู้ทางดนตรีประกอบละครแก้บนคณะบุญชูลูกสร้อยทอง เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามเป็นหลัก ซึ่งมีรายละเอียดของเรื่องที่ศึกษาดังนี้
    2.1 ศึกษาเครื่องดนตรี ที่ใช้ประกอบการแสดงละครแก้บน
    2.2 ประวัตินักดนตรี
    2.3 เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงเฉพาะเรื่องพระอภัยมณีตอนหนีนางผีเสื้อ
    2.4 บทร้องประกอบการแสดงละคร เรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ
    2.5 บันทึกทำนองเพลง
        - เพลงโหมโรง
        - เพลงร้องเชิญ
        - เพลงรำถวายมือ
        - เพลงในละครเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ

การนำเสนอการวิจัย

ผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานผลการวิจัยด้วยการเขียนแบบพรรณาเป็นรูปเล่มงานวิจัยที่สมบูรณ์ด้วยการแบ่งเป็นบทต่างๆ 5 บท ได้แก่

1. บทนำ
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. วิธีดำเนินการวิจัย
4. วิเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

บทที่ 4
วิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากการสัมภาษณ์ และเอกสารอ้างอิงต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยโครงสร้างหลายส่วน อาทิเช่น บุคคล พิธีกรรม ความเชื่อ และการบริหารจัดการ จากการศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยได้เรียบเรียงตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมดนตรีในละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

1.1 ประวัติละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ละครชาตรีที่แสดงอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันนี้ประวัติที่ค่อนข้างคลุมเครือ เพราะขาดเอกสารหลักฐานที่ชัดเจน ทั้งนี้คงเป็นเพราะศิลปินไม่ใช่บุคคลที่นิยมบันทึกและนักวิชาการในอดีตคงเห็นว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญอีกทั้งคนทั่วไปก็ดูหมิ่นเหยียดหยามว่าเป็นอาชีพเต้นกินรำกิน ดังนั้นการสืบสายเรื่องราวทางประวัติ ความเป็นมาของละครชาตรี ในที่นี้จึงทำโดยอาศัยการสัมภาษณ์ศิลปินอาวุโส และผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก

ละครชาตรี มีแสดงอยู่ในอยุธยามานาน ที่ผ่านมามีคณะละครแสดงกันอยู่หลายคณะ มีทั้งคณะที่แสดงละครนอก และคณะที่แสดงละครชาตรี พวกที่แสดงละครชาตรี ส่วนใหญ่เป็นพวกชาวนอก คือ พวกละครที่มาจากภาคใต้จากนครศรีธรรมราช และเป็นต้นตระกูลสืบทอดเชื้อสายละครชาตรี ที่แสดงอยู่ในอยุธยามาจนถึงปัจจุบัน

คณะละครดังกล่าว อาศัยอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มริมน้ำบริเวณคลองทรายหน้าวัดสามวิหาร ซึ่งเป็นย่านใจกลางเมืองเป็นที่ชุมชนในขณะนั้นพวกละครเหล่านั้นส่วนใหญ่มีเรือเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นพาหนะไปแสดงในที่ต่างๆ เรือที่อาศัย ได้แก่ เรือสำปั้นสวน เรือเป็ด เรือข้างกระดาน นอกจากนี้จะมีบางพวกอาศัยอยู่บนบกริมน้ำบริเวณนั้นเอง บ้านและเรือของพวกละครชาตรีมีซองคลีปักธงแดงแขวนอยู่ ในที่เห็นได้ชัดเจนเป็นสัญลักษณ์

ประชาชนในท้องถิ่นนิยมใช้ละครชาตรีเป็นละครแก้บน และใช้ละครชาตรีเป็นมหรสพฉลองกันทั่วไปในสมัยก่อนจนกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของท้องถิ่น จึงทำให้ผู้แสดงละครชาตรีมีโอกาสแสดงถวายหน้าพระที่นั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 พ.ศ. 2454 – 2468 เล่ากันว่าทุกครั้งที่พระองค์เสด็จประพาสจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะเสด็จไปประทับที่ตำหนักสะพานเกลือ และทรงมีรับสั่งให้หาละครชาตรีเข้าไปแสดงถวาย

นอกจากละครชาตรีจะได้รับเกียรติแสดงถวายหน้าที่นั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 และในรัชกาลที่ 7 ละครชาตรีหลายคณะยังได้ไปแสดงสมโภชช้างเผือกที่พระราชวังบางปะอิน (พ.ศ. 2470) อีกด้วย การแสดงในครั้งนั้นทางราชการได้กำหนดให้คณะละครชาตรี แต่ละคณะใช้ฉากละคร เนื่องจากคณะ

ละครเหล่านั้น ไม่เคยใช้ฉากมาก่อน ทางราชการจึงได้ทำฉากละครไปแจกให้ทุกคณะทำให้การแสดงละครชาตรีในอยุธยามีการใช้ฉากในเวลาแสดงแต่นั้นมา

ในช่วงรัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7 ที่กล่าวมานั้น มีคณะละครของอยุธยาที่มีชื่อเสียงเรียกชื่อตามหัวหน้าคณะอยู่หลายรายได้แก่ คณะแม่เจียม คณะแม่สังวาล คณะแม่สารภี คณะแม่จันทร์ คณะแม่ธูปบ้านม้า คณะแม่ปรางบ้านคลองทราย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2486 จอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ต้องการให้มีการยกระดับศิลปินในท้องถิ่น จึงบัญชาให้กรมศิลปากร ซึ่งมีพระยาอนุมานราชธนเป็นอธิบดีในขณะนั้นให้จัดอบรมหัวหน้าคณะละคร และหัวหน้าวงปี่พาทย์ มีความรู้ทางนาฏศิลป์ และดนตรีไทย ผู้ที่ผ่านการอบรมจะได้บัตรเทียบเท่าศิลปินกรมศิลปากร ปัจจุบันมีผู้ที่เคยเข้าอบรมในครั้งนั้น เพียง 2 คน คือ นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ และนางอุดม กระจ่างโชติ และทั้งสองรายนี้เป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดศิลปะละครชาตรีมาสู่ปัจจุบัน

การสืบทอดการแสดงละครชาตรี ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการสืบทอดการแสดงทางเชื้อสายที่เป็นละคร เป็นปี่พาทย์ หรือเป็นเครือญาติพี่น้อง บ้านใกล้เรือนเคียงที่มีใจรักการแสดง คณะละครที่แสดงอยู่ในปัจจุบัน บางคณะสืบทอดจากการแสดงมาจากคณะละครดั้งเดิม เช่น คณะสร้อยทองหิรัญ คณะอุดมศิลป์กระจ่างโชติ บางคณะแยกจากคณะดั้งเดิม เปลี่ยนมาใช้ชื่อคณะใหม่ มีการปรับรูปแบบการแสดงให้ทันสมัย เป็นที่นิยมแก่ผู้หาละคร เช่น คณะธิดา ณ บางไทร คณะจะเด็จดาวเด่น คณะศรีจันทรา บางคณะขาดผู้สืบทอดทำให้ต้องเลิกราการแสดงไป เช่น คณะแม่ธูปบ้านม้า คณะแม่จันทร์วัดสามประดู่

คณะละครชาตรีที่มีชื่อปรากฏข้างต้นต่างฝึกหัดลูกหลานและลูกศิษย์ของตนภายในบ้าน เป็นการฝึกหัดแบบโบราณ กล่าวคือ แม่ครูประจำคณะจะเริ่มหัดเด็กที่เป็นลูกหลาน หรือพวกที่สนใจตั้งแต่อายุ 5 – 10 ขวบ เพลงที่ใช้เป็นหลักในการฝึกรำ คือ เพลงช้า เพลงเร็ว ซึ่งเป็นเพลงสำหรับรำถวายมือ ต่อจากนั้นก็จะฝึกท่องบทละครแล้วจึงหัดร้องเป็นทำนอง และหัดเป็นลูกคู่ในการร้องรับ เมื่อฝึกฝนจนชำนาญในเบื้องต้นแล้วจึงหัดแสดง เข้าเรื่องเริ่มตั้งแต่การแสดงเป็นตัวประกอบสำหรับลูกหลาน หรือลูกศิษย์คนใดมีฝีมือดี มีปัญญาไวก็จะฝึกให้เป็นตัวสำคัญๆ ในขั้นนี้จะฝึกเด็กเหล่านั้นให้สังเกตบทบาทคนที่แสดงเก่าๆ และให้คอยจดจำหัวหน้าคณะจะพิจารณารูปร่างและใบหน้าด้วย เพื่อวางบทว่าเหมาะที่จะหัดเป็นตัวพระหรือตัวนาง และหากตัวละครใดมีฝีมือเป็นเลิศ พอที่จะเป็นนายโรงได้ ครูหรือตั้วโผจะพิจารณาฝึกหรือถ่ายทอดการร้องเชิญครูและการรำซัดเบิกโรงชาตรีให้ ซึ่งถือว่าเป็นขั้นสูงสุดของการฝึกหัด

การฝึกหัดละครมักเป็นการสอนตัวต่อตัวในบางครั้งก็สอนกันระหว่างแสดงหากคนไหนเล่นไม่ถูก ก็จะมีนักแสดงที่อาวุโสกว่าคอยแนะนำ

การหัดและการแสดงละครบางครั้งจะกระทำไปพร้อมกันกับการแสดง เพราะถือว่าเป็นการหัดโดยประสบการณ์ไปพร้อมๆ กับการสร้างความชำนาญในการแสดง สำหรับการแสดงละครชาตรีแต่เดิมอาจแบ่งออกเป็นส่วนเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจได้ 9 ส่วน ตามลำดับเหตุการณ์ คือ การปลูกโรง การบูชาครู การโหมโรง การร้องประกาศหน้าบท การรำถวายมือ การร้องเชิญครู การรำซัด เบิกโรง การจับเรื่องแสดงและการลาโรง

1. ปลูกโรง เป็นพิธีกรรมที่กระทำหลังจากสร้างโรงแสดงแล้ว นายโรงทำพิธีผูกกิ่งมะยม ด้วยตอกไม้ไผ่ 3 เส้น กับเสากลางของโรงละคร เป็นสัญลักษณ์ว่าได้ปลูกโรงสำหรับการแสดงละคร สำเร็จเรียบร้อยแล้ว

2. การบูชาครู เริ่มโดยตั้วโผหรือหัวหน้าคณะ จุดธูปเทียนบูชาครู และตั้งกำนล 24 บาท แบ่งออกเป็นค่ากำนลทางการแสดง 12 บาท วงปี่พาทย์ 12 บาท เงินค่ากำนลนี้แต่ละคณะจะเรียก ไม่เท่ากัน บางคณะจะเรียกอย่างละ 6 บาท โดยเจ้าภาพที่หาละครจะเป็นผู้รับผิดชอบจ่ายค่ากำนล ดังกล่าว

3. การโหมโรง เป็นการบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดงเป็นการไหว้ครูทางด้านดนตรี ด้วยวงปี่พาทย์ชาตรี ได้แก่ ปี่ใน โทนชาตรี ฆ้องคู่ กรับคู่ และฉิ่งการโหมโรงในการแสดงละคร จะ โหมโรง 2 ครั้ง ครั้งที่ 1 โหมโรงในช่วงเช้าต่อจากพิธีบูชาครู และในช่วงบ่ายเวลาประมาณ 13.30 น.

4. การร้องประกาศหน้าบท กระทำโดยหัวหน้าคณะเป็นการร้องอัญเชิญครู เทพเจ้าหรือ พระผู้ศักดิ์สิทธิ์ให้มารับเครื่องสังเวยและดูการแสดงตามที่เจ้าภาพได้บนบานศาลกล่าวไว้

5. การรำถวายมือ คือ การรำเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการแสดงความขอบคุณที่ได้ ประทานความสำเร็จและความสมปรารถนามาให้ เพลงที่ใช้ในการรำ ใช้เพลงช้าและเพลงเร็ว ผู้รำ แต่งกายยืนเครื่องพระนาง อย่างละเท่าๆ กัน ตั้งแต่ 2 คู่ 3 คู่ 4 คู่ หรือบางครั้งรำ 9 คน ซึ่งเรียกว่า ชุดใหญ่

6. การร้องเชิญครู เป็นการร้องไหว้ครูก่อนการแสดง ร้องโดยตัวนายโรงและมีลูกคู่ร้องรับ เพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์และขอพรคุ้มครองให้ประสบผลสำเร็จในการแสดง

7. การรำซัดเบิกโรงชาตรี หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่ารำซัดโทน รำโดยตัวนายโรงต่อจา การร้องเชิญครู เพื่อบูชาครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นการรำ เพื่อป้องกันขจัดปัดเป่าเสนียดจัญไรใน บริเวณพื้นที่ของการแสดง

8. การจับเรื่องแสดงเป็นละคร ละครที่แสดงนิยมเล่นเป็นตอนๆ เรื่องที่นิยมแสดง ได้แก่ เรื่องรถเสน ซึ่งมักนิยมเรียกว่านางสิบสอง หรือเรื่องละครนอกได้ทุกเรื่อง เช่น สังข์ทอง โม่งป่ากายเพชร์ ไชยเชษฐ์ แก้วหน้าม้า โกมินทร์ เป็นต้น เรื่องที่ไม่นิยมแสดง ได้แก่ เรื่องพระสุธน นางแตงอ่อน เพราะเป็นเรื่องสูง

9. การลาโรง เป็นพิธีกรรมที่นายโรงทำหลังจากเลิกแสดงละครชาตรี คือ การแก้ตอกที่ มัดกิ่งมะยมออกจากเสากลางผู้ทำพิธีต้องเป็นคนเดียวกับผู้ที่ปลูกโรง

การแสดงละครชาตรีแต่เดิม มักแสดงในโรงซึ่งปลูกอยู่กับพื้นดิน โดยปักเสาสี่เสา เพื่อรับ ผ้าที่เป็นหลังคาและมีเสากลางสำหรับค้ำหลังคาผ้า เสากลางนี้ใช้ผูกซองคลี คือ ซองใส่อาวุธ เวที ด้านหลังมีเตียงให้นั่งแสดง ตรงข้ามเตียงเป็นที่วงปี่พาทย์สองข้างเป็นที่นั่งพักของผู้แสดงที่ยังไม่ถึง บทแสดง

ในการแสดงนั้นตัวละครจะออกด้านขวาของเวทีและเข้าด้านซ้ายของเวทีเมื่อเดินพ้นเตียง ถือว่าเข้าโรงแล้ว การเดินทางไปมาตัวละครจะเดินวนรอบเสากลางหนึ่งหรือสองรอบก็จะหยุดที่หน้า เตียง โดยสมมติว่าเป็นสถานที่แห่งใหม่

การแสดงละครชาตรีดังกล่าว ต่อมามีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม เช่น มีการยกเลิกเสากลาง เพราะเกะกะประกอบกับได้ความคิดจากการได้แสดงบนโรงงิ้วตามศาลเจ้า ที่ไม่มีเสากลางและเห็นว่าดีจึงทำตาม การแสดงแบบเดิม จึงค่อย ๆ หมดไปแต่บรรดาศิลปินก็ยึดถือประกอบอาชีพนี้อยู่หลายคณะ

คณะละคร แสดงแก้บน ที่พบในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาปัจจุบัน มี 9 คณะ อยู่ในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา 7 คณะ ได้แก่

1. คณะบุญชูลูกสร้อยทอง
2. คณะสุเทพบันเทิง
3. คณะบังเอิญหลานสร้อยทอง
4. คณะอุดมศิลป์กระจ่างโชติ
5. คณะราตรีศิลป์
6. คณะศรีประภาพร
7. คณะศรีจันทรา

และอำเภอบางไทร อีก 2 คณะได้แก่

1. คณะธิดา ณ บางไทร
2. และคณะจะเด็จดาวเด่น

1.2 รูปแบบการแสดงละคร

รูปแบบการแสดงละครของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยเฉพาะในเรื่องของการแสดงแก้บน ซึ่งแต่เดิมใช้ละครชาตรีนั้นในปัจจุบันลักษณะการแสดงละครได้ผสมผสาน จากการสังเกตและสัมภาษณ์ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของผู้แสดงในแต่ละครั้งที่แสดง และขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าภาพที่จะต้องการอย่างไร รูปแบบที่ชาวบ้านเรียกว่าละครแก้บน ที่พบมี 3 รูปแบบ คือ

1. แบบละครชาตรี ปัจจุบันแต่ไม่ค่อยได้แสดงเต็มรูปแบบ มีการตัดทอนพิธีกรรมลงไปมาก
2. แบบละครชาตรีผสมละครนอก เป็นการแสดงตามแบบละครชาตรี แต่ใช้วงปี่พาทย์เครื่อง 5 เข้าผสม
3. แบบละครชาตรีผสมละครพันทาง จะมีการแต่งกายผสม เช่น ละครบางตัวจะแต่งกายแบบลิเก เพลงร้อง เพลงบรรเลง ใช้เพลงออกภาษา

รูปแบบการแสดงละครชาตรีเพื่อการแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่ยังแสดงกันอยู่เป็นรูปแบบการแสดงที่ถูกปรับเปลี่ยนไปเพราะผู้แสดงและนักดนตรีมีความคิดที่จะปรับเปลี่ยน หรือนำเอาความสามารถของตนหรือของคนในคณะที่มีอยู่มาผสมผสานกัน เพื่อให้สามารถเลี้ยงชีพและดำรงอาชีพนักแสดงนักดนตรีไว้ต่อไปได้ ทั้งยังสร้างความพึงพอใจให้กับผู้หาละครในฐานะเป็นสื่อกลาง ระหว่างผู้แก้บนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้ชาวบ้านเรียกละครทั้ง 3 รูปแบบนี้ ว่า “ ละครแก้บน ” เพราะคนหาละครหรือคนดูละครไม่สามารถแยกลักษณะเพลงหรือวิธีการแสดงได้ เมื่อเห็นเป็นละครเพื่อการแก้บนก็เรียกละครแก้บน ติดปากกันต่อ ๆ มา

1.3 ประวัติและที่มาของละครแก้บนคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง

ละครแก้บน คณะบุญชู ลูกสร้อยทอง เป็นคณะละครที่มีชื่อเสียงคณะหนึ่งของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และได้จัดตั้งคณะละครมาได้ 13 ปี หัวหน้าคณะละคร หรือ ที่เรียกว่า “ ตั้วโผ ” คือ นางบุญชู มีชูโภชน์ ปัจจุบันมีอายุ 65 ปี ละครคณะนี้ได้รับการถ่ายถอดมาจากบรรพบุรุษทางละครโดยตรง คือ จากคณะละครสร้อยทองหิรัญ ที่มีหัวหน้าคณะละคร คือ นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ ซึ่งเป็นแม่ของสามีนางบุญชู มีชูโภชน์

ภาพประกอบ 1 นางสร้อยทอง มีชูโภชน์

เดิมคณะสร้อยทองหิรัญ มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ละครบ้านคลองทราย เป็นละครที่เก่าแก่ยาวนานกว่า 60 ปี นางสร้อยทองได้รับการสืบทอดการละครมาจาก ละครชาตรีคณะแม่สังวาล และละครนอกคณะแม่ปราง ได้รับการถ่ายทอดการเล่นละครตั้งแต่อายุ 6 ขวบ ฝึกหัดละครนอกกับมารดา คือนางขำ จรัญญา เป็นตัวละครอยู่ในคณะแม่ปราง เมื่อนางสร้อยทองอายุได้ 20 ปี ได้แต่งงานกับนายจรัส มีชูโภชน์ ทางฝ่ายบิดาและมารดาของสามีเป็นเจ้าของวงปี่พาทย์ และละครชาตรี นางสร้อยทอง จึงได้รับการถ่ายทอดละครจากนางสังวาลย์ มีชูโภชน์ ซึ่งเป็นพี่สะใภ้ ขั้นแรกรับแสดงละครในลักษณะของ “ งานหา ” คือใครมาจ้างมาหาก็ไปแสดงร่วมกับคณะอื่นๆ มิได้เป็นคณะของตัวเอง ต่อมามีคณะเป็นของตัวเองเมื่ออายุ 35 ปี ตั้งชื่อคณะว่า “ สร้อยทองหิรัญ ” นางสร้อยทองมีความสามารถในการแสดงละคร แสดงได้หลายบทบาทเป็นทั้งตัวนายโรง ตัวนาง

เป็นได้ทั้งบทนางกษัตริย์ นางตลาด และทั้งตัวตลก สามีของนางสร้อยทอง เป็นเจ้าของวงปี่พาทย์ทำให้คณะสร้อยทองหิรัญมีลูกหลานสืบทอดมา ทั้งด้านการแสดงละคร และทางดนตรีไทย (นางอมรา กล่ำเจริญ. 2536:บทสัมภาษณ์)

นางบุญชู มีชูโภชน์และสามีได้ร่วมแสดงอยู่ในคณะละครสร้อยทองหิรัญ จนถึงปี 2537 นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ ก็ถึงแก่กรรม นางบุญชูกับนายประทินผู้เป็นสามีจึงปรึกษาและตกลงกันที่จะจัดตั้งคณะละครแก้บนโดยใช้ชื่อใหม่ว่า “ คณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ” ในปี 2538 เหตุที่ใช้ชื่อนี้เพราะก่อนที่นางบุญชูจะแต่งงานกับนายประทิน มีชูโภชน์ นั้น นางบุญชูเคยเป็นลูกศิษย์ของนางสร้อยทอง มีชูโภชน์ มาก่อน ด้วยความเคารพและนับถือจึงตั้งชื่อนี้ขึ้นมา และยังคงใช้ชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน แต่การแสดงละครของคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ได้มีการเปลี่ยนแปลงการแสดงไปบ้าง และเป็นการแสดงละครในรูปแบบของละครชาตรีผสมละครนอก (นางบุญชู มีชูโภชน์. 2549: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 2 นางบุญชู มีชูโภชน์ หัวหน้าคณะละครบุญชูลูกสร้อยทอง

ประวัติส่วนตัว นางบุญชู มีชูโภชน์

นางบุญชู มีชูโภชน์ เกิดวันที่ - เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2585 ปัจจุบันอายุ 66 ปี สมรสกับ นายประทิน มีชูโภชน์ (เตี้ย) มีบุตรด้วยกัน 4 คน คือ

1. นางประทุม วงษ์กฤษณ์ สมรสกับนายราชัน วงษ์กฤษณ์
2. นางสาวประภา มีชูโภชน์
3. นางวิเชียร วงษ์กฤษณ์ สมรสกับนายศุภหัส วงษ์กฤษณ์
4. นายสุเทพ มีชูโชน์

คณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ที่อยู่ภายใต้การบริหารงานของนางบุญชู มีชูโภชน์ ในปัจจุบันจะประกอบด้วยนักดนตรีและนักแสดง มีรายนามดังนี้

นักแสดง

1. นางสมศรี	มีชูโภชน์	อายุ 69 ปี	แสดงเป็นตัวตลก
2. นางประทุม	วงศ์กฤษณ์	อายุ 45 ปี	แสดงเป็นตัวพระ
3. นางวิเชียร	วงษ์กฤษณ์	อายุ 40 ปี	แสดงเป็นตัวนาง
4. นางลออง	พุ่มมะลิ	อายุ 42 ปี	แสดงเป็นตัวนาง
5. นางเสาวคนธ์	รื่นมาลัย	อายุ 33 ปี	แสดงเป็นสาวใช้หรือเสนา
6. นายลออ	มีชูมิตร	อายุ 60 ปี	แสดงเป็นฤาษี
7. นางปิยะมาศ	วงษ์กฤษณ์	อายุ 26 ปี	แสดงเป็นตัวนาง
8. นางสาวประภา	มีชูโภชน์	อายุ 42 ปี	แสดงเป็นตัวพระ
9. นางสาวสุภัทรา	วิชัย	อายุ 24 ปี	แสดงเป็นตัวนาง
10. นายสมศักดิ์	ยีกา	อายุ 21 ปี	แสดงเป็นตัวตลก
11. นายสมชาย	อบรมย์	อายุ 23 ปี	แสดงได้ทุกบทบาท
12. เด็กหญิงปรียานุช	วงษ์กฤษณ์	อายุ 10 ปี	แสดงเป็นสาวใช้
13. เด็กหญิงพรธิฉัตร	พุ่มมะลิ	อายุ 11 ปี	แสดงเป็นสาวใช้

นักดนตรี (ส่วนใหญ่แล้วนักดนตรีในวงจะสามารถเล่นดนตรีได้ทุกเครื่อง)

1. นายประทิน	มีชูโภชน์	อายุ 66 ปี	ฆ้องวงใหญ่ (หัวหน้าวง)
2. นายสุเทพ	มีชูโภชน์	อายุ 36 ปี	ระนาดเอก
3. นายราชันย์	วงษ์กฤษณ์	อายุ 47 ปี	ระนาดเอก
4. นายศุภชัย	วงษ์กฤษณ์	อายุ 19 ปี	ตะโพน
5. นายศุภกฤษ์	วงษ์กฤษณ์	อายุ 18 ปี	กลองทัด
6. เด็กชายทิวา	วงษ์กฤษณ์	อายุ 12 ปี	ตีฉิ่ง

ที่ตั้งคณะละครบุญชูลูกสร้อยทอง 61/1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

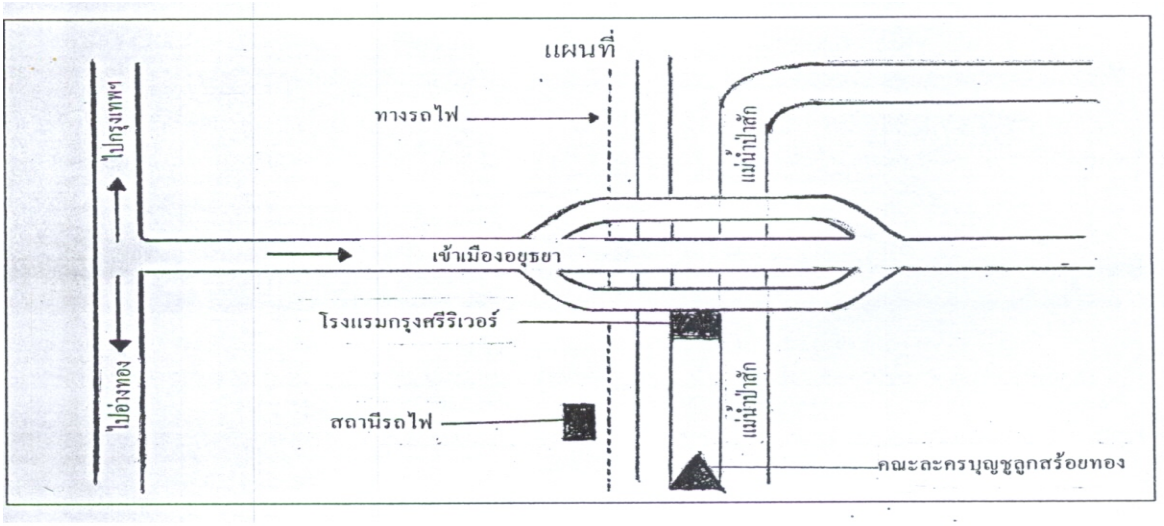

1.4 พิธีกรรมในละครแก้บน

การแสดงละครแก้บน ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการสืบทอดการแสดงสืบต่อกันมานานและประชาชนในท้องถิ่นยังให้ความสำคัญนำมาใช้แก้บน เพื่อขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ช่วยเหลือตลอดมา การแสดงละครเพื่อแก้บน ถูกนำมาใช้เป็นสื่อที่จะมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้ ละครแก้บน มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ความเชื่อทำให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ให้ตนพ้นทุกข์ และได้รับความสุข การกระทำต่าง ๆ คือ พิธีกรรมนั่นเอง จากการศึกษาการลักษณะวัฒนธรรมทางดนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแสดงละครแก้บน พบว่า การแสดงละครแก้บน ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นพิธีกรรม และส่วนที่เป็นดนตรีที่เกี่ยวข้องกับการแสดง

พิธีกรรมในการแสดงละครแก้บน เป็นพิธีกรรมที่กระทำขึ้น เพื่อการบูชาระหว่างผู้นับถือกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

- พิธีกรรมก่อนการแสดง

สถานที่แสดง

สมัยก่อนมีการทำพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกโรง เพื่อใช้ในการแสดงละครแก้บน โรงละครที่ใช้สำหรับการแสดงละครแก้บนนั้นจะไม่มีโรงละครที่สร้างไว้แบบถาวร ลักษณะของโรงละคร มี 2 ลักษณะ คือ เป็นโรงละครที่ปลูกขึ้นใช้แสดงแบบชั่วคราว และเป็นโรงที่สร้างขึ้นใช้สำหรับแสดง ลิเก หรือ งิ้ว ตามศาลเจ้าบางแห่ง ส่วนใหญ่จะใช้โรงแบบชั่วคราวขนาดของโรงละครไม่แน่นอน ปัจจุบันเจ้าภาพจะจ้างเต็นท์มากาง และจะทำการแสดงกันในเต็นท์ จะแบ่งพื้นที่ทำการแสดงออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นพื้นที่วางเครื่องดนตรี ส่วนที่ 2 เป็นพื้นที่สำหรับการแสดง ส่วนที่ 3 เป็นพื้นที่สำหรับการแต่งตัว ส่วนที่ 1 และส่วนที่ 2 ของโรงละคร เป็นด้านหน้าของโรงละครหันไปสู่ผู้ชม ส่วนที่ 3 เป็นด้านหลังโรงละคร

ตัวอย่างแผนผังของการแบ่งส่วนพื้นที่ของโรงละคร

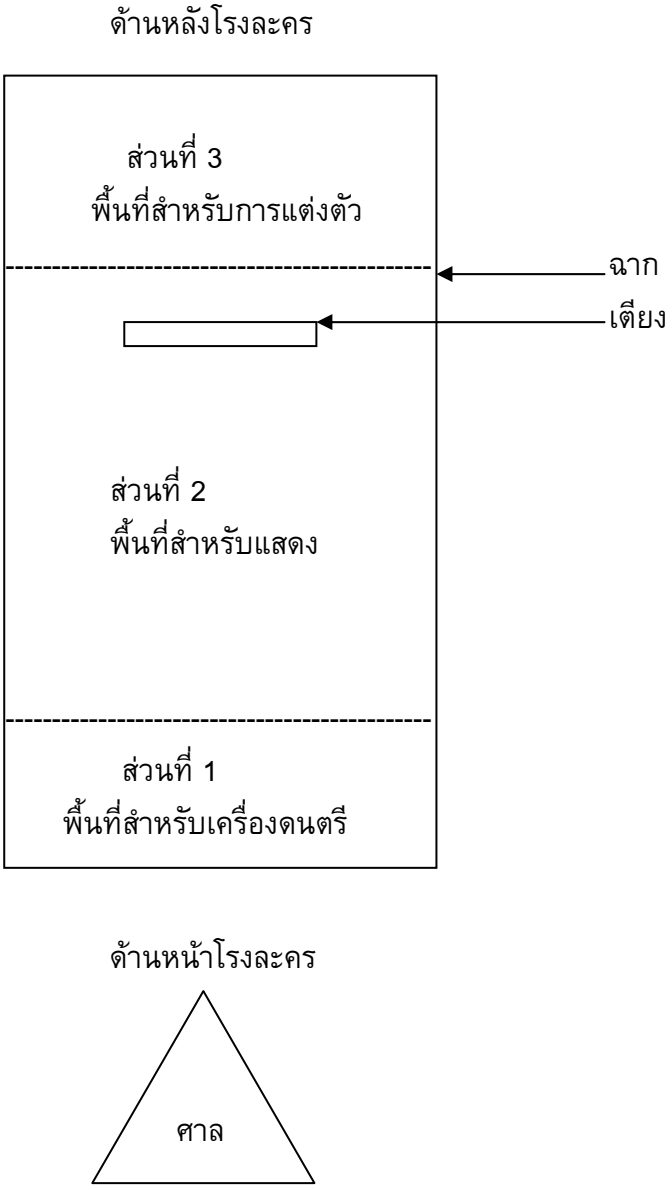

วิธีการปลูกโรงละครแก้บน ต้องปลูกหันหน้าโรงละครเข้าไปยังสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ คือต้องหันหน้าโรงละครเข้าหาด้านหน้าของโบสถ์หรือทางด้านหน้าของศาลเจ้า ในกรณีที่มีการปลูกศาลเพียงตา เพื่อตั้งเครื่องสังเวย ก็หันหน้าโรงละครเข้าหาศาลเพียงตาเช่นเดียวกัน โรงละครส่วนใหญ่จึงหันหน้าไปทางทิศตะวันตก หรือไม่ก็หันหน้าโรงละครเข้าหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ขั้นตอนที่เป็นพิธีกรรมการปลูกโรง เป็นพิธีกรรมที่หัวหน้าคณะต้องให้ความสำคัญคือการหันหน้าโรงละครให้ถูกทิศทางที่แสดงน่าจะนำความเป็นสิริมงคลมาให้ทั้งผู้หาละครและคณะละครที่แสดงในวันนั้น

การตั้งเครื่องสังเวยบูชา

การตั้งเครื่องสังเวย คือ การถวายเครื่องสังเวยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เจ้าภาพได้บนบานศาลกล่าวไว้ เป็นความเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะมาประทับและรับเครื่องสังเวย ดังนั้นการตั้งเครื่องสังเวยบูชา เพื่อเป็นการแก้บนนั้นจะต้องตั้งวางบนศาลเพียงตา และจัดที่สำหรับการประทับของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธ์ที่อันเชิญมาด้วย

ศาลเพียงตา หมายถึง สิ่งที่ปลูกสร้างขึ้นเป็นที่วางเครื่องเซ่นสังเวยและที่นั่งประทับสำหรับเทพเจ้า หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับเชิญเสด็จมารับเครื่องสังเวยหรือของแก้สินบน

ลักษณะของศาลเพียงตา ทำเป็นแคร่ หรือโต๊ะ มี 4 ขา 2 แคร่ แคร่หนึ่งเป็นที่ประทับของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สิ่งที่สำคัญที่แคร่นี้ต้องมีประกอบด้วย ร่ม 1 คัน สำหรับกางให้เทพเจ้า แก้วใส่น้ำสะอาด 1 ชุด สำหรับเทพเจ้าไว้ดื่มระหว่างประทับดูละคร หมอนขวาน 1 ลูก อีกแคร่หนึ่งมี 4 ขา เช่นเดียวกัน มีขนาดที่จะวางเครื่องเซ่นสังเวย เครื่องเซ่นสังเวยก็แล้วแต่ที่เจ้าภาพได้บนไว้ว่ามีอะไรบ้าง เช่น

หัวหมู 1 หัว พร้อมขา 4 ขา หาง 1 หาง และลิ้น 1 อัน
เป็ด 1 ตัว
ไก่ 1 ตัว
กล้วยน้ำว้า 1 หวี
มะพร้าวอ่อน 1 ลูก
ขนมต้มแดง 1 ที่
ขนมต้มขาว 1 ที่
เผือกต้ม 1 ที่
มันต้ม 1 ที่
ดอกไม้และธูปเทียน
ผลไม้อื่นๆ รวมให้ได้ 1 ที่ (ส่วนมากใช้ผลไม้ตามฤดูกาล)

เครื่องเซ่นสังเวยนี้ทั้งหมดเป็นของสุก เพราะถวายเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์เช่นพระพุทธรูปต่างๆ เป็นต้น

ภาพประกอบ 3 เครื่องสังเวยที่แก้บน

ความสูงของแคร่เครื่องสังเวยสูงระดับตา หันด้านหน้าไปทางทิศตะวันออกและอยู่ห่างจากโรงละครประมาณ 3-4 วา ไม่ให้เงาของโรงละครมาทับได้ เพราะถือว่ามีเทพเจ้าหรือเจ้าพ่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประทับ โดยความเชื่อของคณะละคร เทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อรับเชิญแล้วจะเสด็จลงมาประทับและดูละครได้แค่เที่ยงวัน เพราะเทพทุกองค์ต้องขึ้นเฝ้าพระอิศวร คณะละครแก้บนจึงทำเป็นประเพณีกันมาว่าตั้งแต่เวลา 12:00-13:00 น. เป็นเวลาหยุดการแสดง แม้แต่เครื่องดนตรีใครจะไปตีหรือเคาะเล่นก็ไม่ได้ เพราะถือว่าทำให้เทพเจ้าเป็นกังวล

แคร่ที่ประทับหรือที่วางเครื่องเซ่นสังเวยนี้ อาจจะทำเป็นโต๊ะ หรือแคร่เดียวก็ได้ ของแก้บนและเครื่องสังเวยเจ้าภาพจะต้องเป็นฝ่ายตระเตรียม เมื่อคณะละครไปถึงหัวหน้าคณะละครจะเป็นฝ่ายจัดวางเครื่องสังเวย จากนั้นก่อนเริ่มการแสดงเจ้าภาพต้องนำตอก 3 เส้นไปมัดด้ามร่มที่กางไว้กับขาแคร่ข้างใดข้างหนึ่งของศาลเพียงตาที่เป็นที่ประทับ มัดเป็น 3 เปราะ เปราะหัวและท้ายต้องมัดให้แน่น เฉพาะเปราะกลางให้มัดเป็นเงื่อนกระตุกเพื่อไว้ทำพิธีตอนลาเครื่องสังเวย ต่อจากนั้นเจ้าภาพจะต้องจุดธูปเทียนกล่าวถวายของแก้บนในช่วงการรำถวายมือ

การบูชาครู

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และรำลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ ซึ่งหมายถึงพระภรตฤาษี หรือผู้ที่เรียกว่า “พ่อแก่” และรวมถึงบุคคลที่เป็นครูบาอาจารย์ที่เป็นผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ทางการละคร และการดนตรี นอกจากจะเป็นการระลึกถึงพระคุณแล้ว ยังเป็นการบอกกล่าวขอพรขอความคุ้มครองป้องกันให้การแสดงราบรื่นได้ชื่อเสียง และขอสมาโทษต่อครูบาอาจารย์หากกระทำสิ่งใดที่ไม่สมควรในขณะที่ทำการแสดง

ด้านการละคร

การบูชาครูของคณะละครจะทำหลังเวที โดยนำศีรษะพระภรตฤาษีตั้งเป็นประธานยกสูงกว่าศีรษะที่ใช้ในการแสดง ได้แก่ ชฎา มงกุฎ และเครื่องประดับศีรษะต่างๆ หัวหน้าคณะจะกระทำการบูชาครู ก่อนทำพิธีบูชาครูผู้กระทำพิธีต้องเตรียมอุปกรณ์ในการบูชา ได้แก่ กระถางธูป เชิงเทียน หมากพลู ผลไม้ 1 ที่ น้ำสะอาด 1 แก้ว จัดวางให้เป็นระเบียบ บริเวณหน้าที่ตั้งพระภรตฤาษี เตรียมธูป 9 ดอก เทียน 1 เล่ม ดอกไม้พวงมาลัย และเงินกำนล 12 บาท สำหรับการบูชาครู

การกระทำพิธีบูชาครูของละครแก้บนจะเริ่มประมาณ 10:00 น. โดยผู้ทำพิธีบูชาครู จุดธูปเทียน และกล่าวอัญเชิญครู ถวายผลไม้ น้ำ และ เครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ ธูปเทียนและเงินกำนล ขอพร และขอขมาตามลำดับ ต่อจากนั้นผู้ทำพิธีจะปักธูปเทียนในที่เตรียมไว้ ในขณะที่ทำพิธีบูชาครู ผู้แสดงทุกคนในคณะต้องหยุดกระทำกิจต่างๆ เช่นกำลังแต่งกาย แต่งหน้า เพื่อตั้งจิตและบูชาครูพร้อม กัน ในขณะที่คณะบุญชูลูกสร้อยทองทำการแสดง เมื่อธูปจะหมดก้าน เจ้าของคณะจะจุดธูปแล้วปักใหม่ทุกครั้ง จนกว่าจะจบการแสดง ถือเป็นเคล็ดในการแสดง

ภาพประกอบ 4 การไหว้ครูก่อนทำการแสดง

ด้านดนตรี

ในเวลาเดียวกับการทำพิธีบูชาครูทางการแสดงละคร ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ ธูป เทียน เหล้า บุหรี่ เมื่อถวายบูชาครูแล้วจะปักติดไว้กับตะโพน เพราะทางฝ่ายผู้เล่นดนตรีเชื่อว่า ตะโพน คือ ตัวแทน “ครู” ทางดนตรี เมื่อเสร็จการบูชาครูหัวหน้าคณะจะเป็นผู้บอกให้วงดนตรีเริ่มโหมโรง

ภาพประกอบ 5 หัวหน้าวงดนตรีนำดอกไม้ปักติดไว้กับตะโพน

การโหมโรง

การโหมโรง คือ การบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง การโหมโรงของละครแก้บน ผู้เล่นดนตรีให้ความหมายไว้ 3 ประการ (นายประทิน มีชูโภชน์. 2549:สัมภาษณ์) คือ

1. เป็นการไหว้ครูทางดนตรี
2. เป็นการปรับเสียงดนตรีและปรับมือผู้เล่นให้เท่ากัน (เพราะผู้เล่นในบางครั้งอยู่กันคนละที่หัวหน้าคณะหามาเล่นรวมกัน)

3.เพื่อเป็นการประกาศให้คนทั่วไปทราบว่าที่นี่มีละคร และใกล้เวลาเริ่มแสดงแล้ว

เพลงโหมโรงที่ใช้ประกอบการแสดงละครแก้บนคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ดนตรีจะบรรเลงเพลงโหมโรง สองช่วง ช่วงแรกคือกระทำหลังจากพิธีบูชาครู จะใช้โหมโรงมหรสพ หรือโหมโรงเย็น บรรเลงประมาณ 30 นาที ช่วงที่สองจะกระทำก่อนการแสดงในภาคบ่าย จะใช้โหมโรงกลางวัน บรรเลงประมาณ 20 นาที การโหมโรงนี้ถือเป็นธรรมเนียมของการแสดงละคร ก่อนเริ่มการแสดงต้องมีการโหมโรงทุกครั้ง

เพลงโหมโรงละคร

1. เพลงสาธุการ
2. เพลงตระหญ้าปากคอก (ตระโหมโรง)
3. เพลงรัวสามลา
4. เพลงเข้าม่าน
5. เพลงปฐม
6. เพลงลา

7. เพลงเสมอ
8. เพลงรัว
9. เพลงเชิด
10. เพลงกลม
11. เพลงชำนาญ
12. เพลงกราวใน
13. เพลงวา

การร้องเชิญ

การร้องเชิญ คือ การร้องเชิญเทพเจ้า หรือเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้มารับเครื่องสังเวย และชมการแสดงละครตามที่เจ้าภาพได้บนไว้เมื่อปี่พาทย์โหมโรงเสร็จเป็นหน้าที่ของหัวหน้าคณะ (ตั้วโผ) หรือตัวนายโรง หรือผู้ที่หัวหน้าคณะได้มอบหมายให้ร้อง จะต้องเป็นผู้ร้องเชิญ เพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับรู้ว่า บัดนี้ได้มีการแก้บนแล้วด้วยการแสดงละคร ขอให้มารับการแก้บนนครั้งนี้ด้วย เพื่อให้สินบนขาด เนื้อร้องเชิญ กล่าวเป็นลำดับความมีใจความสำคัญดังนี้

ลำดับที่ 1 เป็นการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย ระลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์ บิดา มารดา และไหว้เทพยดาต่างๆ

ลำดับที่ 2 เป็นการกล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ที่เจ้าภาพได้ตั้งจิตบนบานไว้ให้มารับเครื่องสังเวย และดูละครที่จัดแสดงถวาย

ลำดับที่ 3 เป็นการกล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้มาช่วยคุ้มครอง ดูแล รักษา และเป็นพยานในการทำพิธีแก้บน

การร้องเชิญ ต้นเสียงจะร้องนำ มีลูกคู่ร้องรับ ผู้ร้องทั้งหมดจะร้องอยู่หลังฉาก ใช้ทำนอง “ เพลงเชื้อ ” จบเพลงเชื้อปี่พาทย์จะบรรเลง “ เพลงรัว ” ในช่วงนี้เป็นการแจ้งให้รับรู้ถึงความตั้งใจที่จะหาละครมาแก้บนครั้งนี้ต่อเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นขั้นตอนหนึ่งของการแก้บน การร้องเชิญนี้ ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จะใช้เฉพาะต่อการบนบานศาลกล่าวกับองค์เทพยดา เจ้าพ่อเจ้าแม่ ศาลหลักเมือง ศาลพระภูมิ เจ้าที่เจ้าทาง หรือแล้วแต่เจ้าภาพจะบนไว้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นๆ ยกเว้นการบนไว้กับพระพุทธรูป เช่น หลวงพ่อวัดพนัญเชิง หลวงพ่อวัดมงคลบพิตร เพราะถือว่าสิ่งนี้คือ ตัวแทนของพระพุทธเจ้า พิธีกรรมในเรื่องของการร้องประกาศหน้าบทจะตัดไป

ภาพประกอบที่ 6 นายโรง ร้องเพลงเชิญ

ตัวอย่าง เพลงเชิญ

ลงโรงจะตั้งเป็นนะโม
พระอิติปิโสภะคะวา (ลูกคู่ร้องรับ)
อีกทั้งนะโมประสิทธิท่อ
ยังจะเล่ากอค่อและกอกา (ลูกคู่ร้องรับ)
ลูกจะไหว้คุณครูผู้ประสิทธิ์
จะไหว้คุณพระบิตุลามารดาเอย (ลูกคู่ร้องรับ)
วันนั้นบรรทมใต้ร่มพฤกษา
เทวินอินตราเข้าดลใจ (ลูกคู่ร้องรับ)
สอนมาจำจิตจำใจ
พร้อมไปบทบาทพระคาถา (ลูกคู่ร้องรับ)
พระวิศนุกรรมจัดสรรสร้างไว้
เครื่องเล่นเต้นรำอยู่นา ๆ (ลูกคู่ร้องรับ)
ฉิ่งฉาบกรับโทนตะโพนกลอง
เป็นของพระพายท่านให้มา (ลูกคู่ร้องรับ)
ลูกไหว้คุณครูแล้วเสร็จสรรพ
จะกลายกลับมาไหว้พระเทวา (ลูกคู่ร้องรับ)
วันนี้มีละครรำแก้สินบน
ลูกจะร้องนิมนต์ให้พ่อมา (ลูกคู่ร้องรับ)
มีทั้งเครื่องสังเวยผลไม้บายศรี

ทั้งจัดที่เขาก็แต่งไว้คอยท่า (ลูกคู่ร้องรับ)
อีกทั้งพระภูมิและเจ้าที่
อยู่ที่นี่ช่วยพิทักษ์ช่วยรักษา (ลูกคู่ร้องรับ)
ทั้งเรือเรือง ทรงเครื่องราง อยู่ใกล้แคร่
ขอเชิญมารับมาแลลูกบ้างลา (ลูกครูร้องรับ)
เจ้าปู่กำแพงเพชร (ให้เอ่ยชื่อเจ้า ที่เราไปแก้บน) เป็นเจ้าของ
ขอเชิญมารับ มารองเอาเถิดลา (ลูกคู่ร้องรับ)
เจ้าปู่กำแพงเพชร (ให้เอ่ยชื่อเจ้า ที่เราไปแก้บน) เป็นเจ้าของ
ขอเชิญมารับ มารองเอาเถิดลา (ลูกคู่ร้องรับ)
ลาขาด ขาดสินบนไว้ เพื่อการ
ลาเสร็จเขาก็มีละครรำเอย (ลูกคู่ร้องรับ)
เจ้าปู่ขุนทองกระบองเพชร (ให้เอ่ยชื่อเจ้า ที่เราไปบนไว้) เรืองเดชา
ขอเชิญมารับมาลาสินบนไปเอย (ลูกคู่ร้องรับ)
เจ้าปู่กระบองเพชร (ให้เอ่ยชื่อเจ้า ที่เราไปบนไว้) เรืองเดชา
ขอเชิญมารับมาลาสินบนไปเอย (ลูกคู่ร้องรับ)
เจ้าปู่กระบองเพชร (ให้เอ่ยชื่อเจ้า ที่เราไปบนไว้) เรืองเดชา
ขอเชิญมารับมาลาสินบนไปเอย (ลูกคู่ร้องรับ)
จงมาพาไปทิ้งเสียในหนอง
ทิ้งเสียในคลองแม่น้ำไหล (ลูกคู่ร้องรับ)
นางสะอาด (ชื่อผู้บน) บนอย่างไรไว้ แก้อย่างนั้น
ขอให้ขาดกันวันนี้ลาเอย (ลูกคู่ร้องรับ)
เจ้าพ่อพระคเณศเกษไอยรา
ขอเชิญมาตรวจมาตราสินบนไปเอย (ลูกคู่ร้องรับ)

การรำถวายมือ

การรำถวายมือ คือ การรำเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงความขอบคุณที่ได้ประทานความสำเร็จ ความปรารถนาให้ซึ่งถือเป็นความสำคัญในเรื่องของการแก้บน ด้วยความเชื่อของผู้แสดงว่า หากการแสดงละครไม่มีการรำถวายมือ จะทำให้ขาดสินบนที่บนไว้ ผู้แสดงรำถวายมือต้องแต่งกายด้วยชุดยืนเครื่อง พระ – นาง ใช้ผู้แสดงรำเป็นคู่ ๆ แล้วแต่จะกำหนด แต่ที่นิยมจะใช้ 2 คู่ ตัวพระ 2 ตัว ตัวนาง 2 ตัว

ภาพประกอบ 7 การรำถวายมือ

ก่อนการเริ่มรำถวายมือ เจ้าภาพจะจุดธูปบอกกล่าวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้บนบานไว้ ขอให้มารับเครื่องสังเวยและดูละคร ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลง “รัว” ผู้แสดงที่รำถวายมือจะออกมาหน้าเวทีนั่งเป็นแถวคู่ พระ-นาง หันหน้าไปทางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่แก้บน เมื่อจัดแถวนั่งเป็นที่เรียบร้อย ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงสำหรับรำถวายมือ ขึ้นอยู่กับว่าจะรำเพลงอะไร ผู้วิจัยพบว่าส่วนใหญ่ใช้เพลงช้าเพลงเร็ว ผู้แสดงจะแสดงรำถวายมือไปจนจบเพลง ความสำคัญของการรำถวายมือที่พบในการแสดงละครแก้บนผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญ 2 ประการ คือ

ประการที่ 1 มีประโยชน์ในด้านจิตใจ แนวคิดในเรื่องผีสางเทวดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธ์ค่อนข้างจะเป็นเรื่องไร้สาระ แต่แท้จริงแล้วเป็นเรื่องสำคัญเพราะเป็นเรื่องของความเชื่อที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมีความเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่น การรำถวายมือจึงมีบทบาท ในเรื่องของการแก้บน

ประการที่ 2 ในแง่ของการศึกษา พิจารณาถึงว่าการรำถวายมือนั้นที่สมควรและถูกต้องต้องรำเพลงช้า เพลงเร็ว เหตุเพราะเป็นการรำพื้นฐานเบื้องต้นที่ครูสอนให้รู้จักการทรงตัว วางมือวางเท้า การนั่ง การยืน การไหว้ รู้จักการใช้อวัยวะของร่างกายเคลื่อนไหวตามจังหวะ เช่น นั่งกระทบ ยืนกระทบ เอียง ลักคอ ฯลฯ ตามจังหวะของเพลงช้าและเพลงเร็วและก่อนที่ครูจะสอนรำบทเพื่อใช้ในการแสดงละครนั้น ผู้แสดงต้องรำเพลงช้าเพลงเร็วให้ได้ก่อน ดังนั้นในพิธีกรรมก่อนการแสดง จึงมีการรำถวายมือ ด้วยเพลงช้าและเพลงเร็ว เพื่อเป็นการแสดงให้ครู (เทพยดาแห่งการละคร) ท่านได้เห็นว่าศิษย์ของครูนั้นรำท่าพื้นฐานและเป็นหัวใจของการรำได้แม่นยำแล้วตามที่ได้สั่งสอนมาและขอพรที่เป็นมงคลดลบันดาลให้การแสดงในครั้งนี้ได้รับความสำเร็จมีชื่อเสียง

- พิธีกรรมก่อนการพักการแสดง

การลาเครื่องสังเวย

การลาเครื่องสังเวย คือ การเก็บเครื่องสังเวย ที่นำไปถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า เพื่อแก้บน แต่การเก็บนั้นต้องทำเป็นขั้นตอน ต้องทำพิธีนี้ก่อนเวลา 12.00 น. ผู้แสดงละครจะต้องเตรียมตัว เพื่อลาเครื่องสังเวย ถึงแม้บางครั้งกำลังจะแสดงอยู่ก็ตาม ผู้แสดงที่เป็นตัวตลกจะทำหน้าที่เป็นผู้ตัดบท หยุดพักการแสดงเพื่อให้ “ขาดสินบน” ตัวนายโรง ตัวพระ ตัวนาง ที่ยังอยู่ในชุดแสดง และตัวตลกทำหน้าที่ลาเครื่องสังเวย

ขณะที่ผู้แสดงเดินออกจากโรงละคร เพื่อไปลาเครื่องสังเวยปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด ผู้แสดงที่ทำหน้าที่ลาเครื่องสังเวยออกไปนั่งคุกเข่าที่หน้าศาลเพียงตา หรือ แคร่ที่วางเครื่องสังเวย แสดงความเคารพด้วยการถวายบังคมต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วยืนขึ้นรับเครื่องสังเวย ซึ่งตัวตลกจะเป็นผู้ยกส่งให้ตัวพระถือของคาว ตัวนางถือของหวานและบายศรี ส่วนตัวตลกถือขวดเหล้าและแก้วน้ำ ผู้แสดงยืนเรียงตามลำดับ หันหน้าไปทางศาลหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ภาพประกอบ 8 นักแสดงลาเครื่องสังเวย

เมื่อจัดลำดับการยืนแล้ว ผู้แสดงทั้งหมดจะยกเครื่องสังเวยขึ้นเหนือศีรษะพร้อมกับทำท่ารำกระดกเท้าสลับ 3 ครั้ง แล้วลดเครื่องสังเวยลง ตัวพระเป็นผู้นำเดิน ผู้แสดงทั้งหมดเดินเวียนรอบศาลเพียงตา จากขวาไปซ้าย 3 รอบ เมื่อครบรอบที่ 3 ผู้แสดงจะวางเครื่องสังเวย พร้อมทั้งนั่งลงถวายบังคมอีกครั้ง ปี่พาทย์จะลงเพลงเชิดและหยุดบรรเลง

ภาพประกอบ 9 ตัวตลกตัดแบ่งเครื่องสังเวย

ต่อจากนั้นตัวตลกจะไปกระตุกตอกเส้นกลางที่ผูกที่ขาแคร่ พร้อมกับว่าคาถามีใจความสำคัญบอกกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้บนไว้ว่า บัดนี้พิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อเป็นการแก้บนทั้งการถวายเครื่องสังเวยและละครได้สำเร็จสิ้นลงแล้ว ขอให้ขาดสินบน ต่อจากนั้นตัวตลกจะกลับมาที่แคร่เครื่องสังเวย ใช้มีดตัดแบ่งเครื่องสังเวยทุกอย่างใส่ใบตองหรือกระทงใบตองหรือภาชนะ ไปวางที่ขาแคร่ของศาลเพียงตา พร้อมทั้งกล่าวเชิญภูตผี หรือวิญญาณที่เร่ร่อน ที่เรียกว่า “ ตีนโรงตีนศาล” มารับส่วนแบ่งอาหาร ถือเป็นเสร็จพิธีลาเครื่องสังเวย

ภาพประกอบ 10 ตัวตลกนำเครื่องสังเวยที่แบ่งมาวางตีนศาล

เมื่อเสร็จพิธีลาเครื่องสังเวยแล้วเครื่องเซ่นทุกอย่างจะถูกเก็บไปจากศาลเพียงตาจนหมดสิ้น เหลือโต๊ะที่ตั้งศาลที่ตั้งไว้สำหรับประทับ แก้วน้ำสำหรับเทพ และร่มยังต้องกลางไว้อย่างนั้น จนกว่าการแสดงละครในช่วงบ่ายจะเลิกการแสดงคือเวลาประมาณ 13.50 – 16.00 น. แล้วแต่การตกลงกับเจ้าภาพ

สาเหตุที่ไม่เก็บร่มและแก้วน้ำ เพราะมีความเชื่อว่า หากเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ติดใจละครที่แสดง เมื่อกลับมาจากเฝ้าพระอิศวร อาจกลับมาชมละครอีก หากไปเก็บมาก่อนหรือหุบร่มที่กางไว้ จะทำให้เกิดสิ่งไม่ดีกับคณะละคร โดยเฉพาะตัวนายโรง หรือตัวเจ้าของคณะละคร (ตั้วโผ) ที่จัดการแสดงในวันนั้น

ข้อสังเกตในการใช้เพลงปี่พาทย์ “เชิด” เป็นเพลงสำหรับการบรรเลงประกอบพิธีลาเครื่องสังเวย สอบถามสาเหตุของการใช้เพลงเชิด ในการลาเครื่องสังเวย ได้รับคำตอบเพียงแต่ว่า ทำตามโบราณสืบๆ ต่อกันมา หรืออาจเป็นเพราะผู้แสดง ซึ่งมีตัวตลก ตัวนายโรง เป็นผู้ลาเครื่องสังเวย จึงใช้เพลงเชิด

สำหรับความเห็นของผู้วิจัย เรื่องการใช้เพลงเชิดประกอบการลาเครื่องสังเวยคงจะเนื่องมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้คือ เพลงเชิดเป็นเพลงที่บรรเลงประกอบกิริยาของตัวละครถึงการไป - มาอย่างรีบร้อนและรวดเร็ว ดังนั้นนอกจากการใช้เพลงเชิดเพื่อลาเครื่องสังเวย ตามความคิดของตั๊วโผตัวละคร ดังกล่าวแล้วน่าจะมีความหมายอื่นๆ อีก เช่น

1. ใกล้เวลาจะพักเที่ยงต้องรีบลาเครื่องสังเวยเพื่อตัวละครจะได้พักผ่อน
2. เครื่องสังเวยเมื่อลาแล้วเจ้าภาพจะต้องรีบนำไปทำอาหาร เพื่อเลี้ยงดูกัน
3. จากความเชื่อว่าองค์เทพที่เสด็จมารับเครื่องสังเวย จะต้องรีบกลับเพื่อขึ้นเฝ้าพระอิศวรในช่วงเวลาเที่ยงวัน จึงต้องใช้เพลงเชิด
4. ถ้าไม่ใช่เทพเป็นเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์หรือหลวงพ่อเมื่อท่านเสด็จกลับ ต้องส่งด้วยเพลงเชิดจึงจะเหมาะสม เมื่อเราจะพิจารณาเปรียบเทียบประเพณีของไทย เช่น การทำบุญเลี้ยงพระ เมื่อเสร็จพิธีการสงฆ์จะกลับ ปี่พาทย์จะบรรเลงส่งด้วยเพลงเชิด เป็นต้น

จากสาเหตุขั้นต้นผู้วิจัยขอสรุปว่า การใช้เพลงเชิด ในการลาเครื่องสังเวย น่าจะเป็นการส่งเสด็จของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้อัญเชิญมารับเครื่องสังเวยในการแก้บน

- พิธีกรรมหลังจากเลิกการแสดง

พิธีลาโรง

การทำพิธี เพื่อให้ทราบว่าการแสดงละครแก้บนเพื่อการแก้บนได้เสร็จสิ้นลงแล้ว เมื่อได้เวลาเลิกการแสดง ตัวตลกเป็นตัวตัดบทว่าวันนี้การแสดงหมดเวลาแล้ว หัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณเจ้าภาพและผู้ชมที่ให้ความสนใจในการแสดง และกล่าวให้ศีลให้พรเจ้าภาพ ปี่พาทย์ทำเพลงกราวรำต่อจากนี้เป็นพิธีลาโรง ขั้นตอนในการทำ ผู้ทำพิธีตั้งนะโม 3 จบ แล้วว่าคาถาส่งเทวดา ต่อจากนั้นว่าคาถา “ สิทธิ สิจจัง สิทธิกันตัง สิทธิลาภัง ภะวันตุเต ” (นางบุญชู มีชูโภชน์. 2550:สัมภาษณ์) ถือเป็นอันเสร็จพิธีลาโรง

โดยสรุปการกระทำพิธีนี้ทุกขั้นตอนเป็นแบบแผนที่ค่อนข้างตายตัวและถือเป็นธรรมเนียมที่สืบทอดต่อกันมา แต่ในปัจจุบันขั้นตอนดังกล่าว ได้ถูกตัดตอนลงไปมาก เช่น การร้องประกาศหน้าบท เพื่อเป็นการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประทับรับการถวายสินบน จะพบเมื่อมีการแก้บนตามบ้านเท่านั้น แต่ถ้าเป็นการแก้บนตามวัด อาจจะไม่ต้องร้องประกาศหน้าบท เพราะถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือหลวงพ่อพระประธานในโบสถ์วิหารประทับอยู่ที่นั่นแล้วไม่ต้องอัญเชิญ พิธีกรรมในการแสดงละครเพื่อแก้บนต้องทำควบคู่ไปกับการแสดงละครเพื่อให้การแก้บนดูศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา หากขั้นตอนการที่ทำพิธีกรรมเหลือขั้นตอนน้อยลงไปทุกที อาจทำให้การแสดงละครแก้บนคลายความศักดิ์สิทธิ์ ขาดความเชื่อถือและศรัทธาในพิธีกรรมของการแสดง

1.5 โอกาสที่แสดง

โอกาสที่แสดงเพื่อการแก้บน จะมี 2 ลักษณะ คือ

ภาพประกอบ 11 การรำแก้บนเป็นยก

<u>การแก้บนโดยการรำถวายมือเป็นยก</u>

การรำถวายมือเป็นยกเพื่อใช้ในการแก้บน รำจบ 1 เพลง เรียกว่า 1 ยก ตัวละครต้องแต่งตัวยืนเครื่องแสดง ใช้ผู้แสดงอย่างน้อย 4 คน คือ พระ – นาง อย่างละเท่าๆ กัน เพลงที่ใช้ส่วนมากจะเป็นเพลงช้า เพลงเร็ว เพลงเทพบันเทิงฯ ต้องรำหน้าพระประธานหรือสิ่งศักดิ์ที่บวงสรวงรำถวายมือ 1 ยก จะคิดราคาตั้งแต่ 400 – 1,000 บาท (หรือตามราคาที่แล้วแต่จะตกลงกัน) และเพิ่มค่ากำนลอีก 62 บาท เช่น ตกลงราคา 500 บาท รวมค่ากำนลเป็นเงิน 562 บาท ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับช่วงที่มาว่าจ้าง คือ ถ้าหากกำลังมีการแสดงละครอยู่ในบริเวณนั้นแล้ว คณะจะแบ่งตัวละครออกไปรำถวายมือให้ พร้อมทั้งแบ่งดนตรีไปบรรเลงด้วย การแสดงช่วงนั้นก็ยังดำเนินต่อไปด้วยการพูดถ่วงเวลาไว้ เพื่อให้อีกกลุ่มหนึ่งออกไปปฏิบัติงาน หรือเพื่อมิให้การแสดงต้อง

หยุดชะงัก ก็จะมีการนัดหมายเวลา เมื่อพักการแสดงละครจะออกไปรำให้ ราคาที่ติดต่อในช่วงนี้จะประมาณ 400 – 500 บาท แต่ถ้าหากไม่ได้แสดงละครอยู่มีเพียงแค่ติดต่อไปรำถวายมือช่วงนี้จะคิดยกละประมาณ 800 – 1,000 บาท และค่ากำนล แต่บางครั้งจะคิด 3,000 บาท และค่ากำนลเพราะถือว่าเป็นการติดต่อออกไปแสดง ทางคณะต้องมีการเตรียมการเช่นเดียวกับการแสดงละคร ราคานี้เป็นราคาระยะใกล้ คือภายในเกาะเมือง อำเภอพระนครศรีอยุธยาเท่านั้น แต่ถ้าหากไกลออกไปก็จะขอเพิ่มค่าพาหนะ การรำถวายมือแก้บนเป็นยกจะนิยมมากกว่าการแสดงแก้บนด้วยละครทั้งเรื่อง เพราะมีราคาถูกกว่า

ภาพประกอบ 12 การแสดงเป็นละคร

<u>แสดงเป็นละคร</u>

การจัดแสดงเป็นละคร จะต้องมีการตกลงในเรื่องของสถานที่ที่เจ้าภาพบนไว้ ที่จะพบมี 3 แห่งใหญ่ ที่เจ้าภาพบนไว้ คือ

- แสดงที่บ้าน

หมายถึง เจ้าภาพต้องการหาละครไปแสดงแก้บนที่บ้าน เจ้าภาพก็ต้องเตรียมของแก้บนอันได้แก่ หัวหมู เป็ด ไก่ บายศรี ผลไม้ น้ำ เหล้า ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น นำสิ่งของที่จะถวายแก้บนนี้วางที่หน้าศาลพระภูมิ หรือศาลเจ้าที่ หรือศาลเพียงตา แล้วจะหันหน้าของโรงละครไปสู่ทิศที่ตั้งศาลและของที่บนถวาย

- แสดงที่วัด

วัดที่แสดงอยู่เสมอ ได้แก่ วัดพนัญเชิงวรวิหาร วิหารหลวงพ่อวัดมงคลบพิตร หรือวัดอื่นๆ ที่มีพระประธานศักดิ์สิทธิ์ ที่เจ้าภาพได้บนไว้ เมื่อจัดหาละครไปแก้บน จะเริ่มด้วยเจ้าภาพจะจุดธูปเทียน ถวายดอกไม้ พวงมาลัย แต่หลวงพ่อพระประธาน ปี่พาทย์ก็จะเริ่มโหมโรง เมื่อโหมโรงแล้วก็จะเริ่มด้วยการรำถวายมือ เจ้าภาพจะบอกกล่าวเอง ถึงเรื่องที่มาแก้บนไว้ แล้วจึงจับเรื่องที่แสดง โดยธรรมเนียมของการแสดงละครจะเริ่มแสดงเวลาประมาณ 10.30 น. พักเวลา 12.00 น. และเริ่มจับเรื่องเล่นต่อ ตั้งแต่เวลา 13.30 – 15.00 น.

- แสดงที่ศาลเจ้า

จัดแสดงเหมือนการจัดแสดงที่วัด การร้องประกาศหน้าบทจะร้องหรือไม่ร้องก็ได้ เพราะถือว่าแสดงอยู่ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ณ ที่นั่นอยู่แล้ว เพียงเจ้าภาพจุดธูปบอกกล่าวถึงการแก้บน ต่อจากนั้นเป็นการรำถวายมือในบริเวณศาลเจ้า แล้วจับเรื่องที่แสดงได้เลย การแสดงในศาลเจ้าจะมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่งคือจะแสดงเวลาใดก็ได้ บางครั้งแสดงทั้งกลางวันและกลางคืน แล้วแต่การบนของเจ้าภาพ

1.6 การแต่งกายของละครแก้บน

ละครแก้บนคณะบุญชู ลูกสร้อยทองปัจจุบันพบว่า เครื่องแต่งกายของตัวละครแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การแต่งกายแบบยืนเครื่อง และการแต่งกายเบ็ดเตล็ด

<u>การแต่งกายแบบยืนเครื่อง</u>

เป็นการแต่งกายของละครไทยมาแต่โบราณ วรรณกรรมส่วนใหญ่ตัวเอกจะเป็นท้าวพระยามหากษัตริย์ มียศศักดิ์สูง การแต่งกายจึงได้ประดิษฐ์ให้งดงามเลียนแบบเครื่องทรงของกษัตริย์ และเรียกการแต่งกายลักษณะนี้ว่า “ ยืนเครื่อง ” (จันทิมา แสงเจริญ. 2539)

การแต่งกายยืนเครื่องแบ่งเป็น ยืนเครื่องพระ และยืนเครื่องนาง ประกอบด้วยชุดการแต่งกายเครื่องประดับ และศิราภรณ์ หรือเครื่องประดับศีรษะ

ภาพประกอบ 13 นักแสดงแต่งกายยืนเครื่องพระ - นาง เตรียมทำการแสดง

เครื่องแต่งกายพระ ใช้แต่งกายผู้แสดงตัวพระ ประกอบด้วย

ชุดแต่งกาย

1. สนับเพลา
2. ห้อยข้าง
3. พระภูษา
4. ฉลององค์
5. ผ้ารัดเอว
6. ห้อยหน้า
7. กรองคอ

เครื่องประดับ

1. กำไลข้อเท้า
2. ทับทรวง
3. สังวาล และ ตาบทิศ
4. ทองกร
5. ปั้นเหน่ง

ศิราภรณ์ เป็นเครื่องประดับศีรษะ นำมาตกแต่งให้สวยงาม (ไม่ใช่ประดับผม) มีหลายแบบ แตกต่างกันไปตามฐานะ ลักษณะของตัวละคร

1. ชฎายอดชัย
2. ศีรษะกุมาร

3. ศีรษะยักษ์
4. กระบังหน้า
5. ปันจุเหร็จ

ยืนเครื่องนาง ใช้สำหรับตัวละครนาง เช่น นางเอก นางรอง นางกำนัล

ชุดแต่งกาย

1. เสื้อในนาง
2. ผ้าห่มนาง
3. ผ้านุ่ง
4. นวมนาง

เครื่องประดับ

1. กำไลข้อเท้า
2. จี้นาง
3. ทองกร
4. ปั้นเหน่ง

ศิราภรณ์

1. มงกุฎกษัตริย์
2. กระบังหน้า
3. ศีรษะยักษ์

การแต่งกายเบ็ดเตล็ด เป็นการแต่งกายตามปกติวิสัย แต่ทำให้งามและเด่นชัดยิ่งขึ้น เพื่อให้หน้าสนใจ และดูสมจริงเหมาะสมกับการแสดงละครประกอบด้วย

1. การแต่งกายพันทาง คือการแต่งกายตามเชื้อชาติที่แสดง
2. การแต่งกายแบบสามัญชน เป็นเครื่องแต่งกายแบบชีวิตประจำวันตามฐานะและสถานภาพ เช่น เป็น ฤาษี ห่มผ้าลายเสือ สวม ศีรษะฤาษี เป็นชาวบ้าน เป็นเสนา สวมเสื้อคอกลม มีผ้าคาดพุง สวมหัวล้าน เป็นต้น

วัฒนธรรมการแต่งกายของละครแก้บนคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ยึดแบบละครนอกและละครชาตรีผสมกัน อาจมีการประยุกต์ เปลี่ยนแปลงกายแต่งกาย ตามกำลังทรัพย์ของคณะ อาจจะมีข้อแตกต่างกันอยู่ที่เป็นละครแบบชาวบ้าน การแต่งกายไม่สวยงามเหมือนละครของกรมศิลปากร

1.7 การบริหารการจัดการภายในคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง

คณะบุญชู ลูกสร้อยทอง เป็นคณะละครแก้บนที่มีชื่อเสียงที่สุดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อีกทั้งนางบุญชู มีชูโภชน์ ให้ความใส่ใจในด้านการดนตรีและการละคร เมื่อใดก็ตามเมื่อมีคนสนใจติดต่อให้ไปเล่นก็จะรับหมด รวมถึงนักเรียน นักศึกษา ใครที่สนใจอยากรู้เกี่ยวกับละครแก้บน ก็จะไม่หวงจะพยายามช่วยเผยแพร่หมด และให้ความรู้กับผู้ที่มาศึกษาเสมอ การบริหารงานและการจัดการภายในคณะเป็นแบบเครือญาติครอบครัวเดียวกัน มีอะไรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้

การบริหารงานเป็นไปได้ง่าย ภายใต้การดูแลของนางบุญชู มีชูโภชน์ เจ้าของคณะละคร นักแสดงและนักดนตรีที่อยู่ในคณะส่วนใหญ่จะเป็นลูกหลานของคนในคณะที่มีความสนใจทางด้านการดนตรีและการละคร และเรียนรู้สืบต่อกันมา

การรับงาน

การรับงานส่วนใหญ่แล้วงานที่ทางคณะได้รับนั้น เจ้าภาพจะมาติดต่อที่คณะเองเพราะคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง มีชื่อเสียงอยู่แล้วในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บางครั้งไม่มาหาละครแก้บนก็จะมาหาปี่พาทย์มอญไปบรรเลงในงานศพ

อัตราค่าแสดง

จะขึ้นอยู่กับเจ้าภาพตกลงราคากับเจ้าของคณะ โดยพิจารณาจากลักษณะการแสดงและสถานที่ ที่ไปแสดง ซึ่งทางคณะบุญชู ลูกสร้อยทองได้กำหนดไว้ดังนี้

- การแสดงละครภายในจังหวัด รับงานประมาณ 5,000 – 6,000 บาท แบ่งเป็น

ค่านักแสดง 200 - 300 บาท / คน

ค่านักดนตรี 200 - 300 บาท / คน

ค่ารถในเมือง 700 – 800 บาท / ต่อวัน

- การแสดงละครต่างจังหวัด รับงานประมาณ 8,000 – 10,000 บาท แบ่งเป็น

ค่านักแสดง 250 – 300 บาท / คน

ค่านักดนตรี 250 – 300 บาท / คน

ค่ารถ 1,200 – 1,500 บาท / วัน

- การรำแก้บนเป็นยก ยกละ 1,500 บาท

ค่านักแสดง 150 บาท / คน

ค่านักดนตรี 150 บาท / คน

(ยืนเครื่อง – พระนาง 2 คู่ นักดนตรี 3 คน)

- ปี่พาทย์มอญ เริ่มต้นที่ราคา 5,000 บาท บรรเลง 2 เวลา ราคาจะขึ้นอยู่กับสถานที่และจำนวนเครื่องดนตรีที่นำไปแสดงว่ามากน้อยเพียงใด

ค่านักดนตรี	ระนาด	500	บาท
	ปี่	600	บาท
	เครื่องดนตรีอื่น ๆ	400	บาท
	เครื่องประกอบจังหวะ	200	บาท

(ทั้งนี้เป็นเพียงราคาประมาณการเท่านั้น)

นอกจากการรับงานแสดงนี้ ทางคณะละครยังรับปักชุดยืนเครื่องพระ – นาง ชุดมโนราห์ สไบ และชุดการแสดงอื่นๆ อีกด้วย เพื่อเป็นการเสริมรายได้ให้กับคณะละคร ซึ่งก็มีคนมาจ้างปักอย่างต่อเนื่อง เพราเห็นว่าทางคณะละครปักชุดละครฝีมือดี

ภาพประกอบ 14 การบรรเลงวงปี่พาทย์มอญในงานศพ

ภาพประกอบ 15 การปักชุดละครไทย

2. องค์ความรู้ทางดนตรี

2.1 ดนตรีประกอบการแสดง

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดงละครแก้บนคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ประกอบด้วย

1. ระนาดเอก
2. ฆ้องวงใหญ่
3. ตะโพน
4. กลองทัด
5. โทนชาตรี
6. ฉิ่ง
7. กรับ

หน้าที่และลักษณะของเครื่องดนตรีมีดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 16 ระนาดเอก

<u>ระนาดเอก</u>

มีหน้าที่ ดำเนินทำนองหลัก นำวง

ลักษณะ ผืนระนาดทำจากไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะหาด ไม้พยุง การเหลาผืนระนาดต้องวัดขนาดให้พอเหมาะ ไล่เสียงเรียงกันไป 21 ลูก ลูกต้นยาวประมาณ 39 ซ.ม. กว้างประมาณ 5 ซ.ม. หนา 1.5 ซ.ม. ลูกต่อไปลดหลั่นกันจนถึงลูกที่ 21 ที่เรียกว่าลูกยอดมีขนาดยาว 29 ซ.ม. ลูกระนาดจะเจาะรูร้อยเชือกแขวนบนราง การเทียบเสียงใช้ตะกั่วถ่วงด้านล่างของลูกระนาด ลูกระนาดเมื่อร้อยติดกันเรียกว่าผืนระนาด รางระนาดเอกมีรูปร่างคล้ายเรือ มีฐานรองด้านล่าง ตรงกลางจะสูงพอดีกับคนนั่ง รางระนาดยาวประมาณ 120 ซ.ม. ไม้ตีมี 2 อัน และมี 2 ชนิด คือ ไม้แข็ง และ ไม้นวม

ภาพประกอบ 17 ฆ้องวงใหญ่

ฆ้องวงใหญ่

มีหน้าที่ ดำเนินเนื้อเพลงเป็นหลักของวง

ลักษณะ ลูกฆ้องทำจากโลหะผสม มี 16 ลูก เรียงลำดับตั้งแต่เสียงต่ำไปหาเสียงสูง ลูกต้นวัดเส้นผ่านศูนย์กลาประมาณ 17 ซ.ม. ลูกยอดวัดเส้นผ่านศูนย์กลาง ประมาณ 12 ซ.ม. ลูกฆ้องแต่ละใบเจาะรูที่ขอบฉัตร ด้านละ 2 รู สำหรับร้อยหนังเรียดผูกกับร้านฆ้อง ตัวร้านทำจากหวายโป่งดัดเป็นรูปวงกลม มีทางให้คนเข้าไปนั่งตรงกลางได้ ทำเป็น 2 ชั้นมีไม้ค้ำ ตรงกลางวางลูกฆ้องไว้ด้านบน ไม้ตีมี 2 อัน ส่วนที่ใช้จับทำด้วยไม้ไผ่ ส่วนที่ใช้ตีทำจากแผ่นหนังอย่างหนา ติดยึดกับไม้ตี

ภาพประกอบ 18 ตะโพน

<u>ตะโพน</u>

หน้าที่ กำกับจังหวะหน้าทับ

ลักษณะ เป็นเครื่องดนตรีประเภทกลอง ตัวตะโพนเรียกว่า "หุ่น" ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ขุดแต่งให้เป็นโพรงภายใน ขึ้นหนังสองหน้า ตรงกลางป่องและสอบไปทางหน้าทั้งสอง หน้าหนึ่งใหญ่เรียกว่า "หน้าเทิ่ง" หรือ "หน้าเท่ง" ปกติอยู่ด้านขวามือ อีกหน้าหนึ่งเล็กเรียกว่า "หน้ามัด" ใช้สายหนังเรียกว่า "หนังเรียด" โยงเร่งเสียงระหว่างหน้าทั้งสองตรงรอบ ขอบหนังขึ้นหน้าทั้งสองข้าง ถักด้วยหนังตีเกลียวเป็นเส้นเล็กๆ เรียกว่า "ไส้ละมาน" สำหรับใช้ร้อยหนังเรียด โยงไปโดยรอบจนหุ้มไม้หุ่นไว้หมด ตอนกลางหุ่นใช้หนังเรียดพันโดยรอบเรียกว่า "รัดอก" หัวตะโพนวางนอนอยู่บนเท้าที่ทำด้วยไม้ ใช้ฝ่ามือซ้าย-ขวา ตี ทั้งสองหน้า ผู้ที่นับถือพระประคนธรรพ ว่าเป็นครูใหญ่ทางดนตรี ได้ถือเอาตะโพนเป็นเครื่องแทนพระประคนธรรพในพิธีไหว้ครู และถือว่าตะโพนเป็นเครื่องควบคุมจังหวะที่สำคัญที่สุด

ภาพประกอบ 19 กลองทัด

<u>กลองทัด</u>

มีหน้าที่ กำกับจังหวะ

ลักษณะมีรูปทรงกระบอก กลางป่องออกเล็กน้อย ขึ้นหนังสองหน้า ตรึงด้วยหมุดที่เรียกว่า "แส้" ซึ่งทำด้วยไม้ งาช้าง กระดูกสัตว์ หรือโลหะ หน้ากลองด้านหนึ่งติดข้าวตะโพน แล้วตีอีกด้านหนึ่ง ใช้ไม้ตีสองอัน สำรับหนึ่งมีสองลูก ลูกเสียงสูงเรียกว่า "ตัวผู้" ลูกเสียงต่ำเรียกว่า "ตัวเมีย" ตัวผู้อยู่ทางขวา และตัวเมียอยู่ทางซ้ายของผู้ตี กลองทัดน่าจะเป็นกลองของไทยมาแต่โบราณ ใช้บรรเลงรวมอยู่ในวงปีพาทย์มาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 20 โทน

<u>โทน</u>

หน้าที่ เป็นเครื่องกำกับจังหวะหน้าทับ

ลักษณะ เป็นเครื่องดนตรีประเภทกลอง เดิมเรียกว่า ทับ หุ่นทำด้วยดินเผารูปร่างคล้ายกรวยปลายบานออกเป็นดอกลำโพง ขึงด้วยหนังหน้าเดียว มีสายโยงเร่งเสียงจากขอบหนังคอ ตีด้วยมือข้างหนึ่ง มืออีกข้างหนึ่งคอยปิด-เปิดปากลำโพง เพื่อช่วยให้เป็นเสียงต่างๆ กัน ใช้ตีเป็นจังหวะ กำกับทำนองเพลงมาแต่โบราณ

ภาพประกอบ 21 ฉิ่ง

ฉิ่ง

มีหน้าที่ เป็นเครื่องตีกำกับจังหวะ

ลักษณะ ทำด้วยโลหะ หล่อหนา รูปร่างกลม เว้ากลาง ปากผาย คล้ายฝาขนมครกไม่มีจุก สำรับหนึ่งมีสองฝาเจาะรูตรงกลางที่เว้า สำหรับร้อยเชือกโยงฝาทั้งสอง เพื่อสะดวกในการถือตี ฉิ่งมีสองขนาด ขนาดใหญ่ใช้ประกอบวงปีพาทย์ ขนาดเล็กใช้กับวงเครื่องสายและมโหรี

ช่องของไส้ละมานโยงเร่งเสียงทั้ง 2 หน้าให้ตึง ตรงกลางใช้หนังเรียดพันสานให้สวยงามทำเป็นรัดอกและสานเป็นหูหิ้ว จะได้สะดวกเวลาขนย้าย ที่หน้ากลองทั้ง 2 ด้าน ติดข้าวสุกบด ผสมขี้เถ้าถ่วงเสียงให้พอดี การตีใช้เทคนิคต่างๆ สามารถตีได้ 12 เสียง ตะโพนไทย จัดเป็นเครื่องประกอบจังหวะชั้นสูง ใช้กับเพลงหน้าพาทย์ในพิธีไหว้ครูดนตรีไทยต้องนุ่งผ้าขาวให้ตะโพน และนำดอกไม้ธูปเทียนมาปักที่ตัวตะโพน

ภาพประกอบ 22 กรับ

<u>กรับ</u>

มีหน้าที่ กำกับจังหวะ

ลักษณะ ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เป็นแท่งสี่เหลี่ยม ความยาวของไม้แต่ละอันยาวประมาณ ยาวประมาณ 20 ซ.ม. กว้างประมาณ 4 ซ.ม. ทำให้เรียบลบเหลี่ยมตรงที่เป็นมุมแหลม ให้มีลักษณะมนทั้ง 2 ด้าน อีก 2 มุมคงเหลี่ยมไว้เกลาไม่ให้คม

2.2 ประวัตินักดนตรี

ภาพประกอบ 23 นายประทิน มีชูโภชน์ (เตี้ย)

1. ชื่อ นายประทิน
นามสกุล มีชูโภชน์
อายุ 66 ปี
การศึกษา จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4
สถานภาพ สมรสกับนางบุญชู มีชูโภชน์ มีบุตร 4 คน
อาชีพ หัวหน้าวงดนตรีประจำคณะบุญชูลูกสร้อยทอง
เครื่องดนตรี ฆ้องวงใหญ่
ประสบการณ์ เล่นดนตรีมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็กๆ
ศึกษาดนตรีมาจาก พ่อแม่เป็นคนหัดให้ (นายจำรัส และนางสร้อยทอง มีชูโภชน์)
ที่อยู่ปัจจุบัน 61 / 1 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 24 นายสุเทพ มีชูโภชน์ (ตู่)

2. ชื่อ นายสุเทพ (ตู่)
นามสกุล มีชูโภชน์
อายุ 37 ปี
การศึกษา จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 6
สถานภาพ โสด
อาชีพ นักดนตรีประจำคณะบุญชูลูกสร้อยทอง
เครื่องดนตรี ระนาดเอก
ประสบการณ์ เล่นดนตรีมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก ๆ
ศึกษาดนตรีมาจาก หัดมาจากพ่อ (นายประทิน มีชูโภชน์) โดยหัดตีระนาดเอกและฆ้องวงใหญ่
ที่อยู่ปัจจุบัน 61 / 1 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 25 นายศุภชัย วงษ์กฤษณ์

3.	นายศุภชัย	วงษ์กฤษณ์ (ต้น)
	อายุ	20 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3
	สถานภาพ	โสด
	อาชีพ	นักดนตรีประจำคณะบุญชูลูกสร้อยทอง
	เครื่องดนตรี	ตะโพน , โทน
	ประสบการณ์	เล่นดนตรีมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก ๆ
	ศึกษาดนตรีมาจาก	หัดมาจากตา (นายประทิน มีชูโภชน์) หันดนตรีไทยมาตั้งแต่อายุ 5 ขวบ โดยหัดตีกลองทัดก่อนแล้วจึงหัดตีตะโพน
	ที่อยู่ปัจจุบัน	61 / 1 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 26 นายศุภกฤษ วงษ์กฤษณ์

4. ชื่อ นายศุภกฤษ (ต้อม)
นามสกุล วงษ์กฤษณ์
อายุ 18 ปี
การศึกษา จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
สถานภาพ โสด
อาชีพ นักดนตรีประจำคณะบุญชูลูกสร้อยทอง
เครื่องดนตรี กลองทัด
ประสบการณ์ เล่นดนตรีมาตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก ๆ
ศึกษาดนตรีมาจาก หัดมาจากตา (นายประทิน มีชูโภชน์) โดยหัดตีกลองทัดตั้งแต่อายุ 7 ขวบ
ที่อยู่ปัจจุบัน 61 / 1 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 27 นายราชัน วงษ์กฤษณ์

5.	ชื่อ	นายราชัน (อ่อน)
	นามสกุล	วงษ์กฤษณ์
	อายุ	47 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
	สถานภาพ	สมรสกับนางประทุม วงษ์กฤษณ์ (มีชูโภชน์ นามสกุลเดิม) มีบุตร 3 คน
	อาชีพ	นักดนตรีประจำคณะบุญชูลูกสร้อยทอง
	ประสบการณ์	เริ่มหัดตีตะโพนมาตั้งแต่อายุ 20 ปี แล้วจึงหัดตีระนาดและเครื่องดนตรีอื่นๆ
	ศึกษาดนตรีมาจาก	หัดมาจากนายจรัญ มีชูโภชน์ ซึ่งเป็นพี่ชายของนายประทิน มีชูโภชน์
	ที่อยู่ปัจจุบัน	61 / 1 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2.3 เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

<u>เพลงบรรเลง</u> นิยมใช้ประกอบการแสดงละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง มีดังนี้ คือ

เพลงหน้าพาทย์ คือ เพลงที่ใช้ประกอบกิริยา อารมณ์ และความรู้สึกของของตัวละคร หน้าพาทย์ที่ใช้ประกอบการแสดงละครแก้บนที่ใช้อยู่ มี 12 เพลง คือ

1. เพลงช้า	ใช้สำหรับ	รำถวายมือ
2. เพลงเร็ว	ใช้สำหรับ	รำถวายมือ
3. เพลงเสมอ	ใช้สำหรับ	เดินทางในระยะใกล้
4. เพลงเชิด	ใช้สำหรับ	เดินทางในระยะไกล
5. เพลงโอด	ใช้สำหรับ	แสดงอารมณ์โศกเศร้า ร้องไห้
6. เพลงทยอย	ใช้สำหรับ	การเคลื่อนไหวที่แสดงอารมณ์เศร้า
7. เพลงลงสรง	ใช้สำหรับ	อาบน้ำ
8. เพลงโลม – ตระนอน	ใช้สำหรับ	เกี้ยวพาราสีแล้วนอน
9. เพลงเชิดกลอง	ใช้สำหรับ	ใช้ต่อสู้ , รบกัน
10. เพลงฉิ่ง	ใช้สำหรับ	นอนหลับ
11. เพลงรัว	ใช้สำหรับ	การแสดงอิทธิฤทธิ์,การแปลงกาย
12. เพลงกราวรำ	ใช้สำหรับ	แสดงอารมณ์ดีใจเมื่อมีชัยศัตรู , บรรเลงตอนเลิกการแสดง

การใช้เพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดงแต่ละครั้งไม่ได้หมายความว่าจะใช้เพลงหน้าพาทย์ดังกล่าวทั้งหมดในการแสดงทุกครั้ง เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้เป็นหลักจริงๆ ในการแสดงละครแก้บนมีไม่กี่เพลง เพราะบางตอนของการแสดงถึงแม้ต้องมีการใช้เพลงหน้าพาทย์สำคัญ ทางคณะก็ไม่ได้นำมาใช้ เช่น เพลงหน้าพาทย์ เพลงลงสรง ถ้าผู้แสดงรำหน้าพาทย์เพลงนี้ไม่ได้ นิยมใช้ เพลงฉิ่ง แทน เพราะผู้แสดงเพียงทำบทว่าเล่นน้ำเท่านั้น หน้าพาทย์ เพลงโลม – ตระนอน เวลาแสดงนิยมใช้หน้าพาทย์ เพลงรัว แทน เพราะเวลาแสดงผู้แสดงทำท่าถวายบังคม 3 ครั้ง แล้วทำท่านอน ทำให้ไม่ต้องรำหน้าพาทย์เพลงโลม – ตระนอน ทั้งนี้มีอยู่สองสาเหตุ คือ เป็นเพราะผู้แสดงรำไม่ได้ และ เพื่อความรวดเร็ว เพลงโทน เพลงช้า เพลงเร็ว จะใช้ในช่วงที่เป็นพิธีกรรมก่อนการแสดงเท่านั้น (เพลงหน้าพาทย์จะใช้ในพิธีกรรม โหมโรง และประกอบการแสดง ใช้ตามโอกาสและความสำคัญ)

<u>เพลงขับร้อง</u>

การร้องเพลงผู้แสดงจะต้องร้องเอง เมื่อผู้บอกบทส่งบทให้ร้อง ผู้แสดงต้องพิจารณาเองว่าตอนนี้หรือบทช่วงนี้ต้องร้องร่ายทำนองอะไร ก่อนการร้องทุกเพลงทุกตอน จะมีผู้บอกบทให้ไปทีละวรรค มีการบอกซ้ำเพื่อส่งบทให้ตัวละครให้ได้ยินชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ในบางตอนของการแสดงบางครั้งมีการร้องร่ายนอกเข้ามาผสมบ้าง ต่อมาเมื่อมีการใช้ระนาดเอกมาบรรเลงประกอบ ทำให้มีการร้องประกอบการแสดงมากขึ้น แทนที่จะร้องร่ายเพียงอย่างเดียว เพลงที่ร้องนี้ตัวแสดงจะเป็นผู้เลือกร้องเพลงเองตามบทที่คนบอกบทให้ เพลงที่นิยมใช้ ได้แก่ เพลงทำนองสองไม้ เพลงพราหมณ์ดีดน้ำเต้า เพลงแขกอาหวัง เพลงไส้พระจันทร์ เป็นต้น

เรื่องของเพลงที่ใช้ในละครแก้บนปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นเพลงละครนอกเข้ามาผสมกับเพลงในละครชาตรี บางทีก็มีการร้องแบบลิเก หรือไม่ก็นำเพลงลูกทุ่งมาร้องสอดแทรกในการแสดงเพื่อให้ทันสมัย น่าสนใจ และเพื่อให้ผู้ชมเกิดความพึงพอใจเมื่อผู้ชมขอให้ผู้แสดงร้องเพลงตามที่ผู้ชมต้องการ เพลงที่ใช้บ่อยครั้งในละครเรื่องพระอภัยมณีตอนหนีนางผีเสื้อ เช่น เพลงสองไม้ เพลงกระบอกทอง ช้าปี่นอก ร่ายชาตรี มะลิซ้อน สุดสงวน เป็นต้น

การบอกบท

เป็นลักษณะการแสดงที่สำคัญในการแสดงละครแก้บน ที่กระทำสืบทอดกันมา การบอกบทเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับผู้ที่มีอาชีพแสดงละครแก้บน การบอกบทเป็นการช่วยผู้แสดงไม่ให้ต้องมีภาระในการจำบท เพราะผู้แสดงที่ถูกหาไปแสดงแต่ละครั้งไม่ทราบเป็นการล่วงหน้าว่าต้องไปรับบทในการแสดงเป็นตัวอะไร หรือแสดงเรื่องอะไร อีกประการหนึ่งหัวหน้าคณะละครก็ไม่แน่ใจว่าผู้แสดงที่ไปหาไว้จะมาได้ตามกำหนดที่คิดวางตัวแสดงไว้หรือไม่ ผู้ที่มาแสดงได้ อาจมีปัญหาเรื่องการจำบทที่ต้องแสดงในวันนั้น การบอกบทจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่ช่วยให้การแสดงดำเนินไปได้

การบอกบทยังมีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง มุ่งเน้นที่จะสร้างความสนุกสนานให้ผู้ชม บางครั้งการแสดงบท เช่น บทตลก แสดงนานเกินไป อาจทำให้ลืมได้ว่าแสดงหรือดำเนินเรื่องไปถึงไหนแล้ว การบอกบท จึงเป็นการเตือนให้ผู้แสดงได้ใช้บททำให้การดำเนินเรื่องต่อเนื่องกัน

ภาพประกอบ 28 ผู้บอกบทนั่งบอกบทอยู่ข้างฉาก

วิธีการบอกบท ผู้บอกบทจะบอกให้ผู้แสดงทีละวรรค ผู้แสดงต้องร้องเองและมีลูกคู่ร้องรับ การบอกบทบอกให้เฉพาะที่เป็นบทร้องเท่านั้น และผู้ที่บอกบทต้องทราบด้วยตนเองว่าต้องบอกบทซ้ำให้กับผู้แสดงในช่วงระยะเวลาใดบ้าง การบอกบทให้ผู้แสดงทราบล่วงหน้า ช่วยผู้แสดงในการบรรจุเพลงร้องได้เหมาะสม สอดคล้องกับอารมณ์และเหตุการณ์ตามท้องเรื่อง

ผู้บอกบท คือ ตั้วโผหรือหัวหน้าคณะละคร บางครั้งก็เป็นผู้แสดงอาวุโส ซึ่งหัวหน้าคณะมอบหมายให้บอกบท ผู้บอกบทต้องเป็นผู้ที่อ่านหนังสือได้คล่องหรือจำเรื่องหรือการดำเนินเรื่องได้อย่างแม่นยำ มีปฏิภาณไหวพริบดี เข้าใจการตัด – ต่อ เติมบทละคร ขณะกำลังดำเนินการแสดงได้อย่างรวดเร็ว มิฉะนั้นแล้วจะสร้างความยุ่งยากให้กับผู้แสดงและนักดนตรี เนื่องจากการบอกบทไม่ทัน ทำให้มีปัญหาต่อเนื่องถึงการร้องและการใช้บทของผู้แสดง ผู้บอกบทจะต้องรู้ทำนองเพลงร้อง และวิธีใช้เพลงหน้าพาทย์เพราะจะช่วยประสานให้ผู้แสดงและวงปี่พาทย์ใช้บทและเพลงสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี

บทละคร

สำหรับบทละครที่ใช้ในละครแก้บนนั้นแสดงได้เกือบทุกเรื่อง เช่น พระรถเมรี โกมินทร์แก้วหน้าม้า พิกุลทอง ทิณวงศ์ พระอภัยมณี ลักษณาวงศ์ สังข์ทอง ฯลฯ จากการสัมภาษณ์เจ้าของคณะละครบุญชู ลูกสร้อยทอง ละครแก้บนจะแสดงได้ทุกเรื่องเหมือนกับละครนอก แต่เรื่องที่นิยมแสดง คือ เรื่องพระอภัยมณี เวลาแสดงก็แสดงเป็นตอนๆ ไม่ได้เล่นทั้งเรื่อง เรื่องที่แสดงบางครั้งจะแสดงเรื่องที่เจ้าภาพระบุเรื่องที่ต้องการให้เล่น ถ้าเจ้าภาพไม่ระบุเรื่อง ทางคณะละครหรือหัวหน้าคณะละครจะเลือกเรื่องที่แสดงเอง ในการเลือกเรื่องหรือตอนนั้น นิยมคัดเลือกตอนที่สนุกหรือชวนให้ติดตามชม

ภาพประกอบ 29 ภาพบทละครเก่าที่ทางคณะเก็บรักษาไว้

บทละครเก่าเป็นหนังสือที่เคยใช้แสดง ซึ่งปัจจุบันคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ยังเก็บรักษาไว้เป็นอย่างดี มีดังนี้

1. เรื่องกายเพ็ชร์ เล่ม 13,14,17,21,23,24,26,29 โรงพิมพ์พานิชศุภผล ราคาเล่มละ 25 สตางค์
2. เรื่องพวงมาลัยทอง เล่ม 15,18,20,27,29,30 โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ ราคาเล่มละ 1.50 บาท

2.4 บทร้องประกอบการแสดงละคร

เรื่องพระอภัยมณี
ตอนหนีนางผีเสื้อ

วา , เสมอ,รัวปะ

พระอภัยมณี

<u>เพลงช้าปี่นอก</u>

เมื่อนั้น พระอภัยทรงสวัสดิ์รัศมี
อยู่ยังถ้ำทองของนารี พระภูมีทุกข์ร้อนในพระทัย

<u>เพลงขอมทรงเครื่อง 2 ชั้น</u>

เมื่อนั้น พระอภัยสุริวงศ์พงศ์กษัตริย์
ต้องมาแรมอยู่ยังถ้ำทอง นวลละอองผีเสื้อสมุทรจนมีบุตร

<u>เพลงขอมทรงเครื่องชั้นเดียว</u>

ตรัสบอกสินสมุทรลูกชาย จะหนีแม่เจ้าไซ้ด้วยทันใด

สินสมุทร

<u>เพลงขอมทรงเครื่องชั้นเดียว</u>

สินสมุทรทูลองค์พระบิดา ลูกจะเรียกเจ้าตาด้วยทันใด

พระอภัย

<u>เพลงร่ายชาตรี</u>

ฝ่ายองค์พระอภัยวิไลโฉม ปลอบประโลมลูกชายจะผายผัน
จึงหยิบปี่ที่เป่าเมื่อคราวนั้น เอาผ้าพันผูกดีแล้วลีลา

เสมอ
รัวปะ

<u>เพลงสองไม้</u>

ให้ลูกรัก ผลักแผ่นศิลา ล้ม สมอารมณ์ รีบออกนอกคูหา
เลียบลีลาศหาดทรายชายคงคา แลชลาล้วนคลื่นเสียงครื้นโครม

รัว , โอด ,เชิด

ตาเงือก

<u>เพลงแขกมอญบางขุนพรหม 2 ชั้น</u> (ท่อน 1,2)

ฝ่ายเงือกน้ำสำหรับทะเลลึก ไม่วายนึกถึงองค์พระทรงโฉม
พอแจ่มแจ้งแสงทองผ่องโพยม ปลอบประโลมลูกเมียเข้าเคลียคลอ

รัว

<u>เพลงแขกมอญบางขุนพรหมชั้นเดียว</u> (ท่อน 1)

เอยว่าลูกเมียอย่าอยู่ช้า ออกจากถ้ำคูหาไปหาพระอภัย
ออกจากถ้ำวายน้ำไคลคลา ลงไปหาพระอภัยที่ชายหาด

เพลงหางเครื่อง

พระอภัย

<u>เพลงมะลิซ้อน 2 ชั้น</u> (ท่อน 1,2,3,4,1,2,3,4)

พงษ์กษัตริย์ทัศนานางเงือกน้อย ดูแช่มช้อยโฉมเฉลาทั้งเผ้าผม
ประไพพักตร์ ลักษณ์ล้ำล้วนขำคม ทั้งเนื้อนมนวลเปล่งออกเตรงทรวง
ขนงเนตรเกศกรอ่อนสะอาด ดังสุรางค์นางนาฏในวังหลวง
พระเพลินพิศ คิดหมายเสียดาย ดวง แล้วหนักหน่วงนึกที่จะหนีไป

<u>เพลงมะลิซ้อนชั้นเดียว</u> (ท่อน 1,2,3,4)

จึงตรัสว่า ตาเงือกมาคอยรับ ช่างสมกับวาจากจะหาไหน
เราล่อลวงนางผีเสื้อก็เชื่อใจ เดี๋ยวนี้ไปแรมทางกลางอรัญ

เจรจา

<u>เพลงตรีชฎา</u>

ถ้าเช่นนั้นเรามาพากันคลาไคล ไปดังเขาใหญ่ดังใจหมาย

สินสมุทร

สินสมุทรตามองค์ด้วยทันใด ขึ้นหลังเงือกเร็วไวมิได้ช้า

เชิด

นางผีเสื้อ

<u>เพลงกระบอกทอง</u>

บัดนั้นผีเสื้อสมุทรที่สุดโง่ ไปนั่งโซเซาอยู่ริมภูผา
ขอชีวิตพิษฐานตามตำรา ต้องอดปลดอดนอนอ่อนกำลัง
ได้สามวันรันทดสลดจิต เจียนชีวิตจะเด็ดดับไม่กลับหลัง

<u>เพลงร่ายชาตรี</u>

ได้สามวันรันทดสลดจิต เจียนชีวิตจะเด็ดดับไม่กลับหลัง
อุตส่าห์ยืนฝืนใจให้ประทัง ค่อยเซซังซวนทรงไม่ตรงตัว
เห็นลูกไม้ในป่าคว้าเข้าปาก กำลังอยากยืนขยอกจนกลอกหัว
ที่มืดหน้าตาลายค่อยหายมัว คิดถึงผัวเหยาะย่างมากลางไพร

เชิด

<u>เพลงสองไม้</u>

ถึงประตูคูหาเห็นเปิดอยู่ เอ๊ะอกกูเกิดเข็ญเป็นไฉน
เข้าในห้องมองเขม้น ไม่เห็นใคร ยิ่งตกใจเพียงจะดิ้นสิ้นชีวี
แลดูปี่ที่เป่าเล่าก็หาย นางยักษ์ร้ายรู้ว่าพากันหนี
เสียน้ำใจในอารมณ์ไม่สมประดี สองมือตีอกตูมฟูมน้ำตา

โอด

เพลงโขง

ลงกลิ้งเกลือกเสือกกายร้องไห้โร่ เสียงโฮโฮดังก้องห้องคูหา
พระรูปหล่อพ่อคุณของเมียอา ควรหรือมาทิ้งขว้างหมองหมางเมีย
ทั้งลูกน้อยกลอยใจไปด้วยเล่า เหมือนควักเอาดวงใจน้องไปเสีย
น้องร้อนลุ่มกลุ้มใจดังไฟเลีย ทูนหัวเมียช่างไม่ไว้อาลัยเลย

โอด

เพลงสองไม้

พรางรำพึงถึงจะไปไม่ไกลนัก จะตามหักคอกินเหมือนชิ้นหมู
โมโหหุนผลุนออกนอกประตู เที่ยวตามดู รอยลงในคงคา

เชิด

พระอภัย

เพลงต้มยำ

ฝ่ายพระอภัยมณีซึ่งหนียักษ์ กับลูกรักเงือกน้ำไปตามคลื่น
บรรลุทางกลางธาราได้ห้าคืน เห็นทะมึ่นมาข้างหลังดังสะเทือน
ถึงถามเงือกว่าไฉนจึงไหวหวั่น สลาตัน ลมใหม่ก็ไม่เหมือน
ไม่เห็นแสงสุริยันตะวันเดือน เป็นคลื่นเคลื่อนคลอนลั่นสนั่นดัง

เจรจา

สินสมุทร

เพลงสองไม้

สินสมุทรมิได้กลัวกลับหัวร่อ ลูกไม่ขอจากพระองค์อย่างสงสัย
แม้นมารดามาตามจะห้ามไว้ พระรีบไปก่อนข้าอย่าปรารมภ์
ลูกจะคอยลอยตามแต่ห่างห่าง อยู่ต้อนทางจะได้พบประสบสม
แล้วเผ่นโผนโจนลงทะเลลม พระปรารมภ์เรียกไว้ก็ไม่ฟัง

รัว , เชิด

เพลงกระบอกทอง

สินสมุทรหยุดอยู่ดูนางยักษ์ เห็นผิดพักตร์ มารดาน่าสงสัย
ด้วยเห็นแม่แต่รูปนิมิตไว้ สงสัยใจออกขวางกลางคงคา
แล้วร้องถามตามประสาเป็นทารก นี้สัตว์บกหรือสัตว์น้ำดำหนักหนา
โจนกระโจมโครมครามตามเรามา จะเล่นข้าท่าไรใคร่จะรู้

เจรจา

นางผีเสื้อ

<u>เพลงสองไม้</u>

อสุรีผีเสื้อเหลือ จะอด แค้นโอรสราวกับไฟไหม้มังสา
ช่างหลอกหลอนผ่อนผันจำนรรจา แม้นจะว่าโดยดีเห็นมิฟัง
จะจับไว้ให้พาไปหาพ่อ แล้วหักคอเสียให้ตายเมื่อภายหลัง
โกรธตะวาด ผาดเสียงสำเนียงดัง น้อยหรือยังโหยกเหยกเด็กเกเร

เชิด , เชิดนอก , เชิด , วา

สินสมุทร

<u>เพลงช้าปี่นอก</u>

เมื่อนั้น สินสมุทรกุมารชาญชัยศรี
หนีนางมารดาอสุรี ไม่รู้ที่หยุดหย่อนจนอ่อนแรง

<u>เพลงกระบี่ลีลา</u>

เมื่อนั้น สินสมุทรว่ายน้ำกลางทะเล
หนีองค์พระแม่ผีเสื้อมา กับยายตาเงือกน้ำในธารา

เจรจา

<u>เพลงร่ายชาตรี</u>

สินสมุทรสุดกลัวนางยักษ์ร้าย รีบแต่งกายรีบหนีอสุรี
ไปให้ทันพบองค์พระจักกรี แล้วรีบหนีเร็วพลันด้วยทันใด

เชิด

พระอภัยมณี

<u>เพลงเหลือบแสงสี สองชั้น</u>

พระอภัยใจหาย ไม่วายเหลียว ให้เปล่าเปลี่ยนนัยนาเพียงอาสัญ
แต่มานะกษัตริย์สู้กัดฟัน อุตส่าห์กลั่นกลืนน้ำตาแล้วพาที

<u>เพลงเหลือบแสงสี ชั้นเดียว</u>

จะไปไหนไม่พ้นผีเสื้อนำ วิบากกรรมก็จะสู้อยู่เป็นผี
ท่านส่งเราเข้าที่เกาะละเมานี้ แล้วรีบหนีไปในน้ำแต่ลำพึง

เจรจา

<u>เพลงสุดสงวนชั้นเดียว</u>

ว่าพลางทางไปดังใจหมาย พระอภัยไม่อยู่ช้าร่ำไร
ให้ร้อนรุ่มกลุ้มใจนี่กระไร บอกเงือกเร็วไวมิได้ช้า

เชิดนอก,เชิด
ค้างคาวกินกล้วย

ฤษี

<u>เพลงกระบอกทอง</u>

บัดนั้น องค์พระมุณีชาญชัย
อยู่ยังอาศรมบรรณศาลา สิทธาเข้าห้องที่ภาวนา

เจรจา

<u>เพลงสาริกาแก้ว</u>

พระมุณีตรองตรึงสำเร็จพลัน เร่งเดินเร็วไวแล้วไคลคลา
ลงมาหน้าอาศรมชายทะเล สมคะเนมุณีแล้วผายผัน

มาจ๊ะจิงจา
เชิด,รัว,โอด

พระอภัยมณี

<u>เพลงเพราะสำเนียง</u>

พระอภัยใจอ่อนถอนสะอื้น อุตส่าห์ฝืนพักตร์ว่านิจจาเอ๋ย
แม่ผีเสื้อ เมื่อไม่เห็นในใจเลย พี่ไม่เคยอยู่ในถ้ำให้รำคาญ
คิดถึงน้องสองชนกที่ปกเกล้า จะสร้อยเศร้าโศกาน่าสงสาร
ด้วยพลัดพรากจากมาเป็นช้านาน ไม่แจ้งการว่าข้างหลังเป็นอย่างไร

โอด

นางผีเสื้อ

<u>เพลงขวัญอ่อน</u>

ผีเสื้อน้ำ ซ้ำวอนด้วยอ่อนหวาน ไม่โปรดปรานอนุกูลเลยทุนหัว
ถ้าทิ้งไว้ไหนน้องจะครองตัว ทั้งจากผัวจากบุตรสุดอาลัย
มิขออยู่สู้ตายวายชีวี ไม่เห็นจิตน้องรักจะตักษัย
เชิญพระองค์ลงมาชลาลัย เมียจะให้มนต์เวทวิเศษครัน
แล้วร้องเรียกลูกยามาด้วยพ่อ แม่จะขออำลาเจ้าอาสัญ
อย่าสงสัยใจจริงทุกสิ่งอัน ไม่รำพันพูดลวงด้วยดวงใจ

โอด
เจรจา

สินสมุทร

<u>เพลงสังขาลา</u>

สินสมุทรสุดแสน สงสารแม่ ชำเลืองแลดูหน้า น้ำตาไหล
จึงกราบกรานมารดา แล้วว่าไป จะเข้าใกล้ ทูนหัวลูกกลัวนัก
เมื่อวานนี้ตีข้าน้อยไปหรือ ระบมมือเหมือนกระดูลูกจะหัก
ซึ่งรักลูก ลูกก็รู้ อยู่ว่ารัก มิใช่จักลืมคุณกรุณา
ถึงตัวไปใจลูกยังผูกคิด พอปลดปลิดเรื่องธุระ จะมาหา
อย่ากริ้วโกรธ โปรดปราณเถิดมารดา ไปไสยา อยู่ในถ้ำให้สำราญ

โอด
เจรจา

ฤษี

<u>เพลงเชื้อ</u>

แล้วเสกทรายปรายขว้างมากลางคลื่น ดั่งลูกปืนยิงยักษ์ให้ตักษัย
ผีเสื้อกลัวตัวสั่นเพียงบรรลัย ก็หลบไปตามวนชลธารฯ

รัว , โอด

พระอภัย

<u>เพลงหางเพลงเขมร</u>

ละครดีศรีอยุธยา ขอเชิญประชาชนไทย
มิตรรักจัดงานยิ่งใหญ่ สนใจหาบุญชูก็มา
บุญชูนี้ยังไม่ไกล ยังขาดผู้คนเห็นใจ
ท่านเจ้าภาพจัดงานครั้งใด สนใจหาบุญชูก็มา

เชิด

2.5 บันทึกเพลงเป็นโน้ตสากล

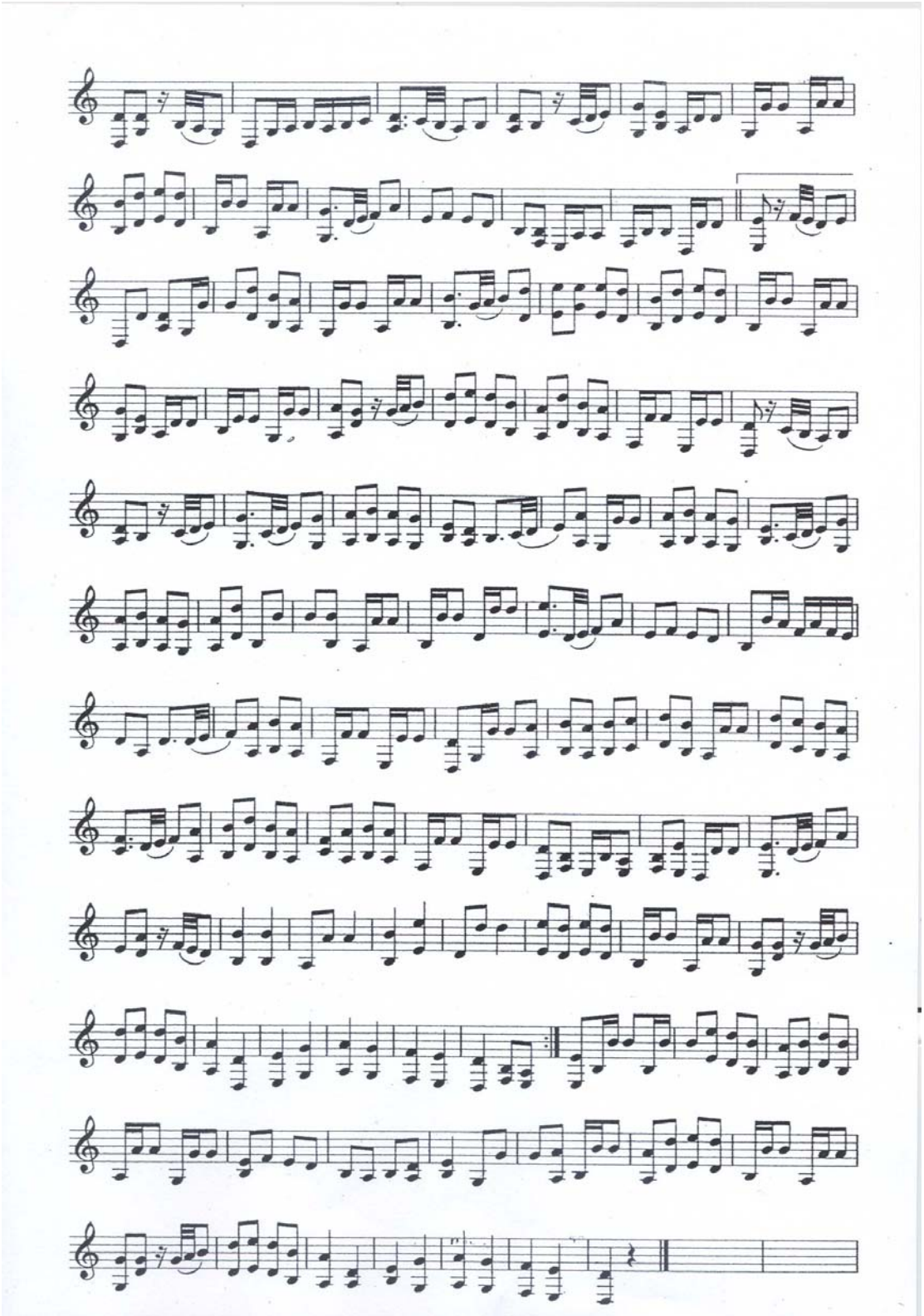

ตระโหมโรง

รัวสามลา

ต้นเข้าม่าน-เข้าม่าน

ทางน้อง

ปฐม

ทางม้อง

เพลงลา

ทางม้อง

เสมอ

ทางน้อง

รัวลาเดียว

ทางน้อง

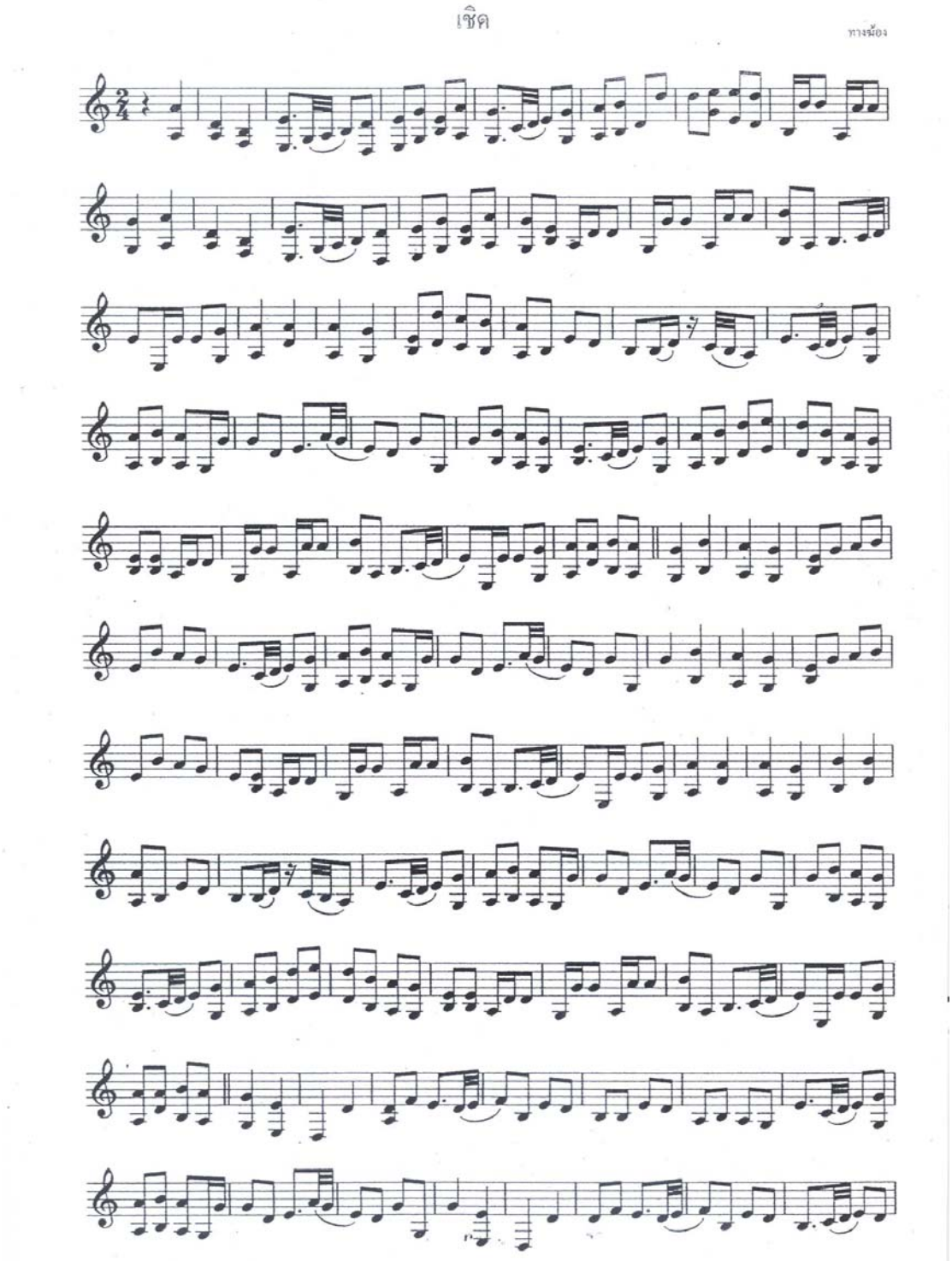
เชิด
ทางน้อง

เชิดชั้นเดียว

เพลงกลม

ทางฆ้อง

ชำนาญ

ทางฆ้อง

กราวใน

ชุบ ทางม้อง

ลา ทางม้อง

เพลงเชิญ

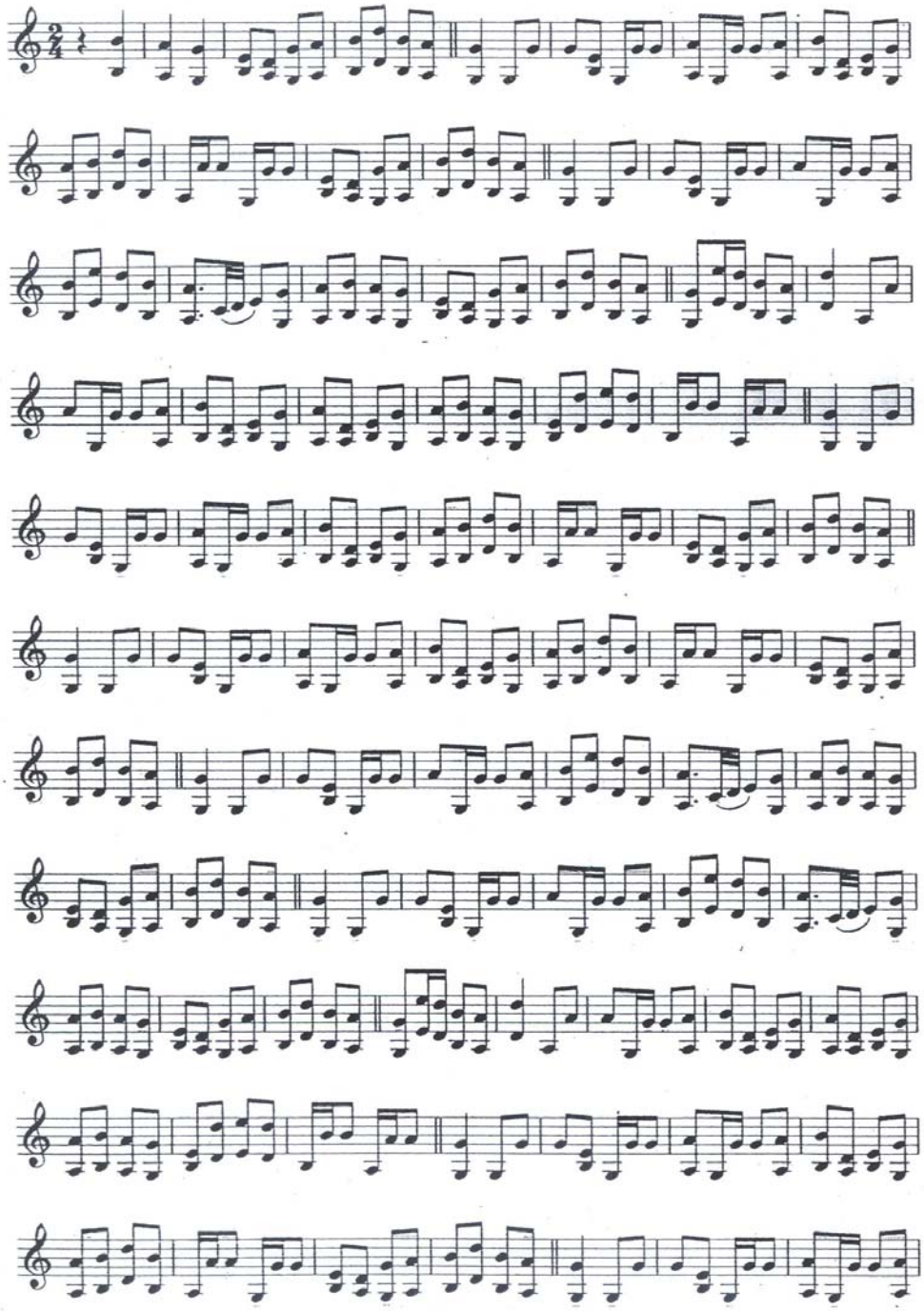

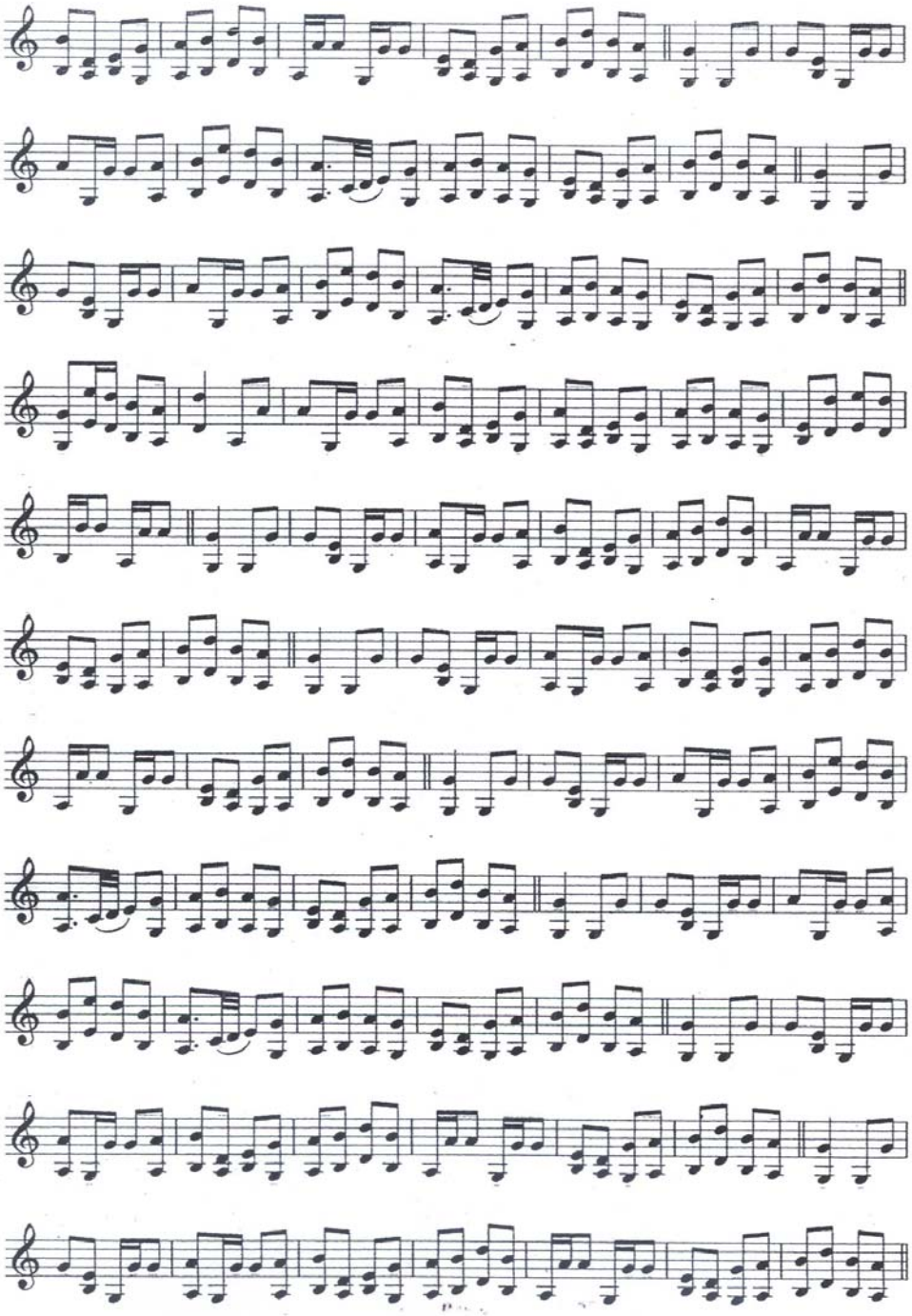

เพลงรำถวายมือ

เต่ากินผักบุ้ง

ทางฆ้อง

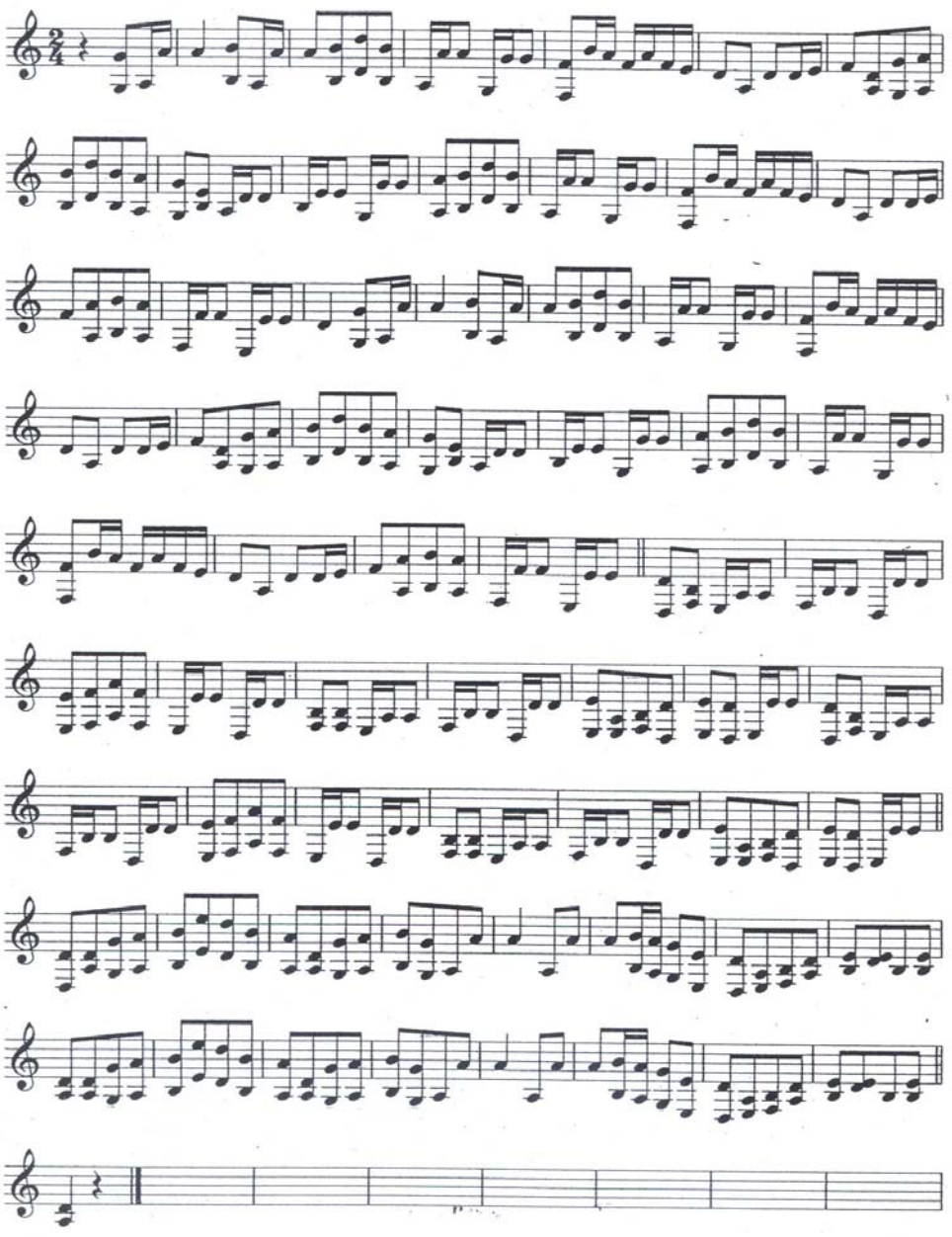

เพลงเร็ว

ทางน้อง

ลา

หางม้อง

เพลงในละคร เรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ

เสมอ

ทางม้อง

วาตัด

ทางม้อง

รัวปะ

ทางม้อง

ซ้าปี่นอก

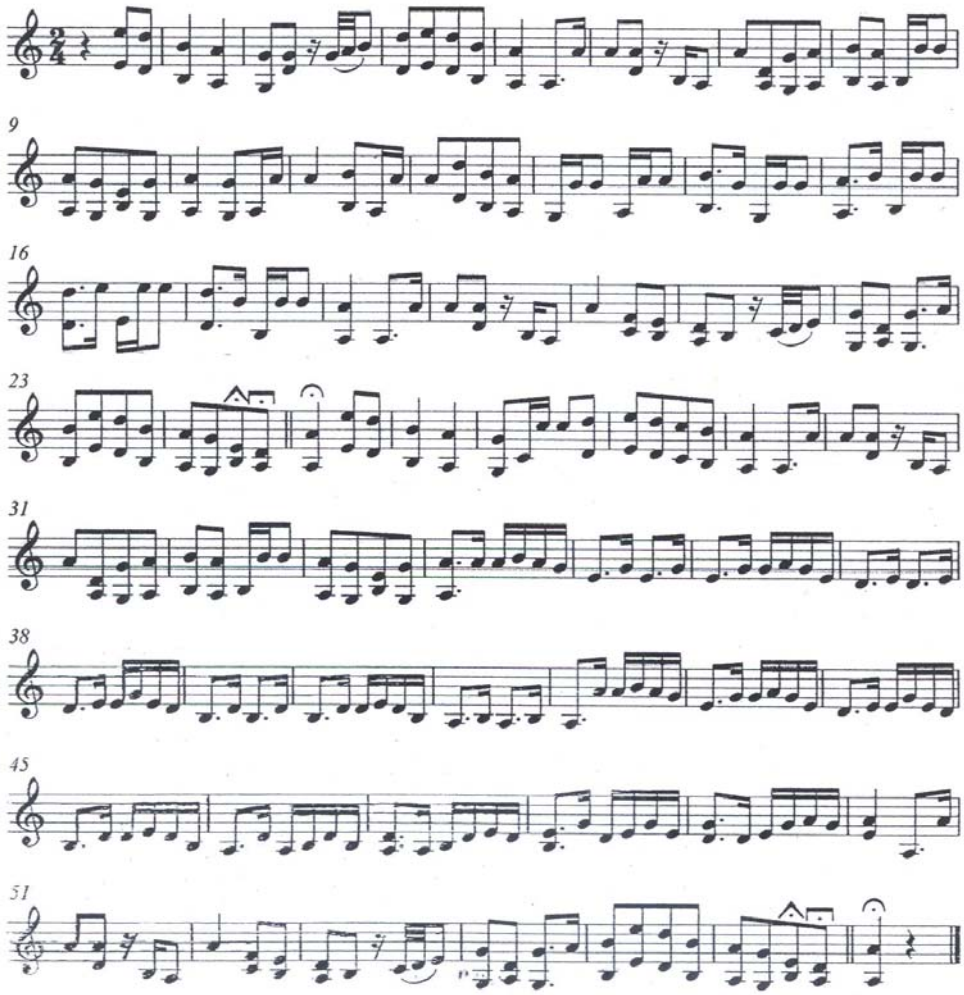

ขอมทรงเครื่อง

ขอมทรงเครื่องชั้นเดียว

เสมอ

ทางม้อง

รัวปะ

ทางม้อง

สองไม้

รัว(ตัด)

ทางม้อง

โอด

ทางม้อง

เชิด

ทางม้อง

แขกมอญบางขุนพรหม

รัว(ตัด)

ทางม้อง

แขกมอญบางขุนพรหมชั้นเดียว

ทางม้อง

หางเครื่อง

ทางม้อง

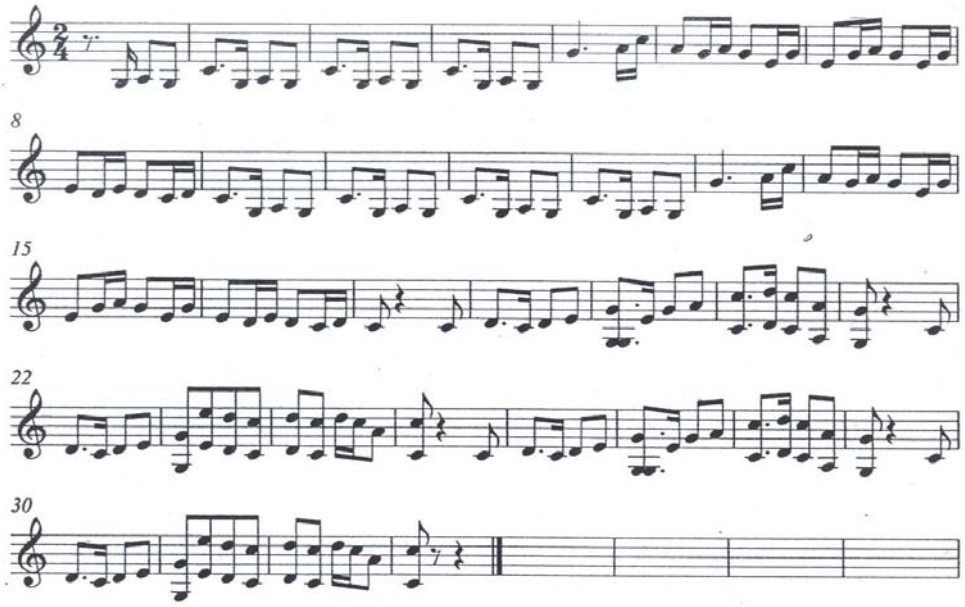

มะลิซ้อน

ทางม้อง

มะลิซ้อนชั้นเดียว

ตรีชฎา

ทางม้อง

เชิด

ทางม้อง

กระบอกทอง

ทางม้อง

เชิด

ทางม้อง

สองไม้

ทางม้อง

โอด

ทางม้อง

เพลงโขง

ทางม้อง

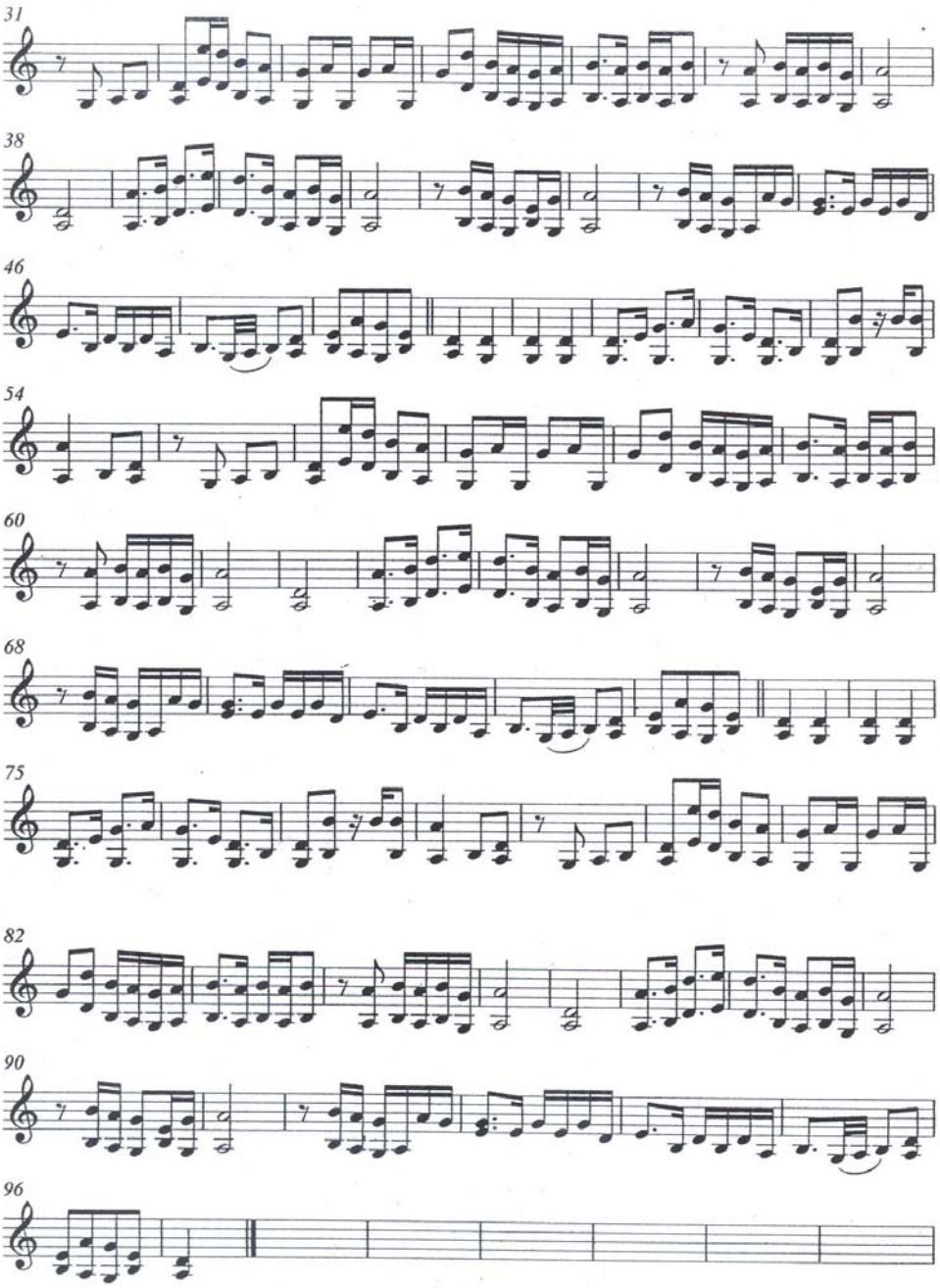
31
38
46
54
60
68
75
82
90
96

โอด

ทางม้อง

สองไม้

ทางม้อง

เชิด

ทางม้อง

เพลงต้มยำ

ทางม้อง

สองไม้

ทางม้อง

รัว(ตัด)

ทางม้อง

เชิด

ทางม้อง

กระบอกทอง

ทางม้อง

สองไม้

ทางม้อง

เชิดนอก

เดียวระนาด

18
23
29
37
44
52
59
66
70
78
85

92
98
105
111
116
121
127
136
142

เชิด

ทางม้อง

วา

ทางม้อง

ช้าปี่นอก

ทางม้อง

กระบี่ลีลา

ทางน้อง

เชิด

ทางน้อง

เหลือบแสงสีสองชั้น

ทางม้อง

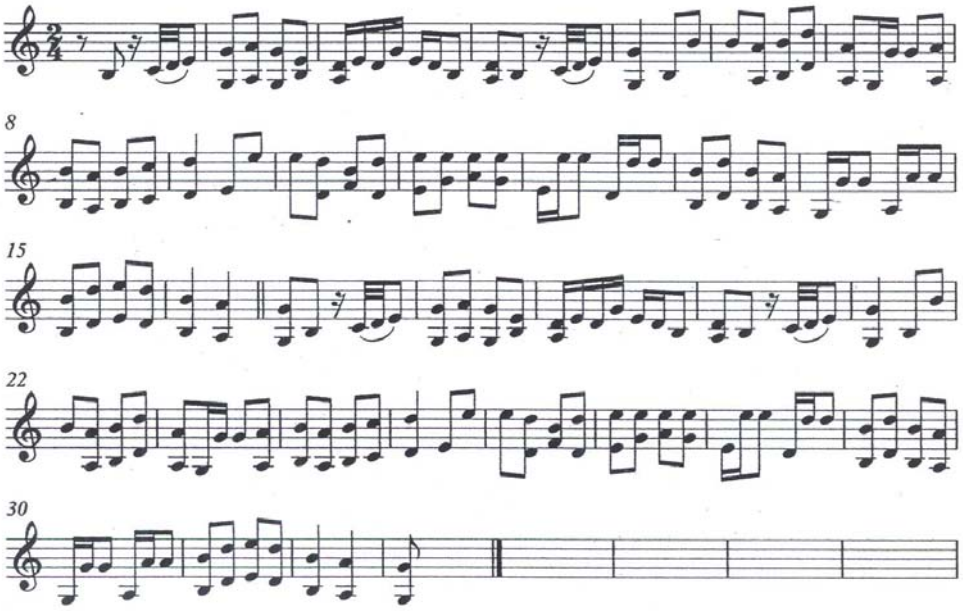

เหลือบแสงสีชั้นเดียว

ทางม้อง

สุดสงวนชั้นเดียว

ทางม้อง

เชิดนอก

เดี่ยวระนาด

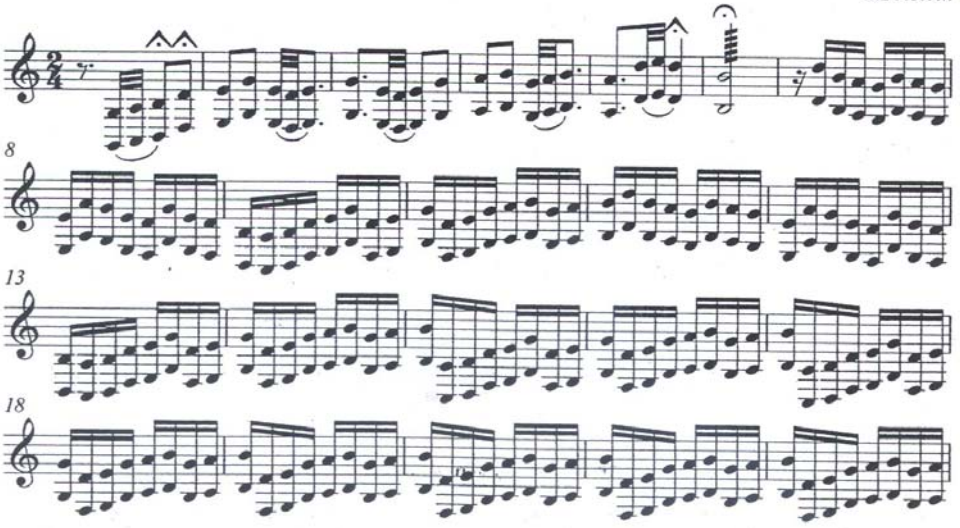

23
29
37
44
52
59
66
70
78
85
92

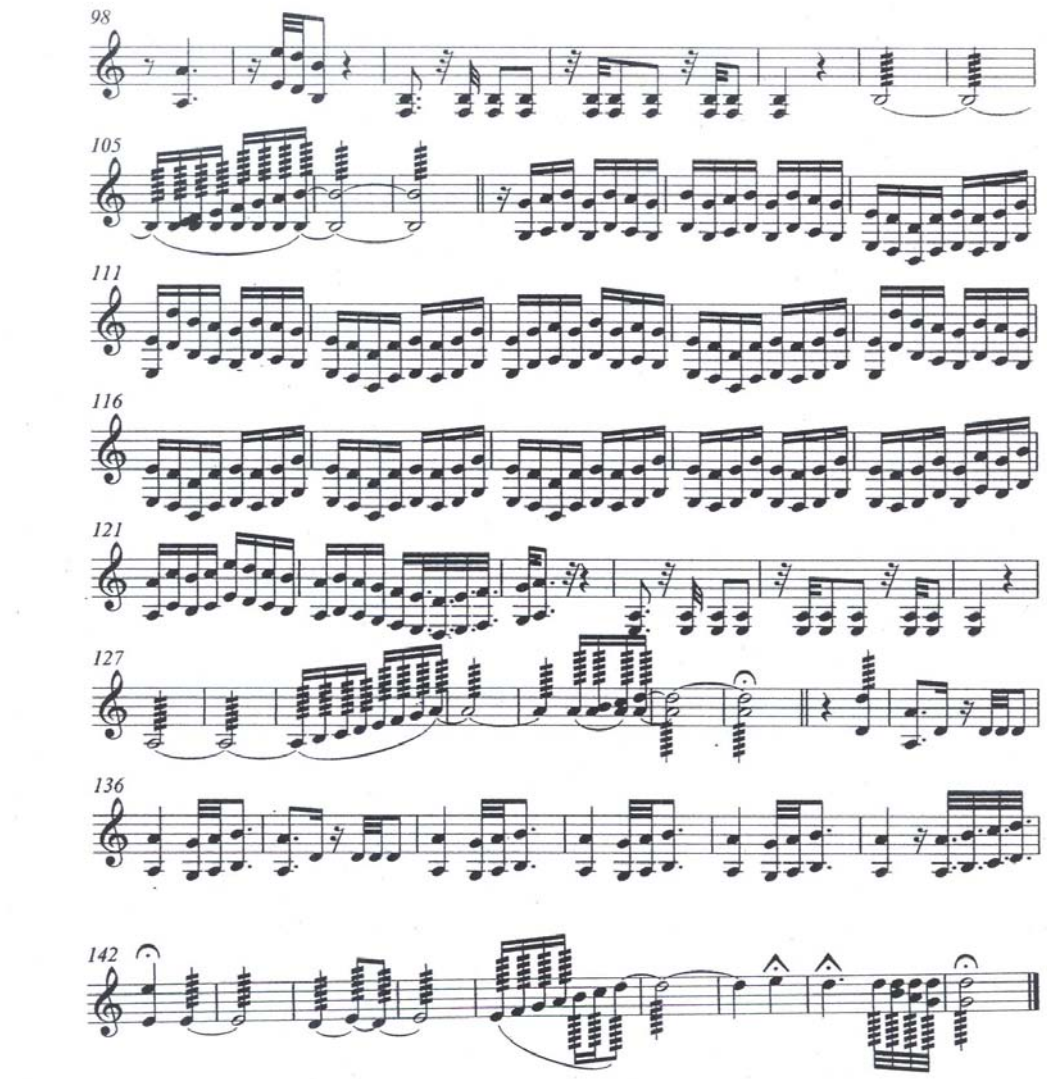
98
105
111
116
121
127
136
142

เชิด

ทางม้อง

ค้างคาวกินกล้วย

ทางม้อง

กระบอกทองเสียงนอก

ทางม้อง

สาริกาแก้ว

ทางฆ้อง

จ๊ะทิงจา

ทางฆ้อง

เชิด

ทางม้อง

เพราะสำเนียง

ทางม้อง

โอด

ทางม้อง

จีนขวัญอ่อน

ทางฆ้อง

โอด

ทางฆ้อง

สังขารา

โอด

ทางน้อง

เชื้อ

ทางน้อง

รัว(ตัด)

ทางน้อง

โอด

ทางม้อง

หางเขมร

ทางม้อง

เชิด

ทางม้อง

บทที่ 5
สรุป อภิปลายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน กรณีศึกษา คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับและสามารถสรุปได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษา

1. ศึกษาวัฒนธรรมดนตรีในละครแก้บน
2. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ทางดนตรีที่ใช้ประกอบละครแก้บน

วิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

การวิจัยเรื่องดนตรีประกอบละครแก้บน แบ่งขั้นตอนในการวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ เก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และการนำเสนอผลการศึกษาวิจัย ในการเก็บข้อมูลได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยและสิ่งพิมพ์ต่างๆ นอกจากนี้ยังรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากหัวหน้าคณะละคร นักดนตรี นักแสดง และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับละครแก้บน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนและเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสาร จากเอกสารสิ่งพิมพ์ ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย วิทยานิพนธ์ และหนังสือที่เกี่ยวข้อง

2. การรวบรวมข้อมูลภาคสนามซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม การบรรเลงดนตรี การแสดงละคร

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาดนตรีประกอบละครแก้บน คณะบุญชูลูกสร้อยทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมดนตรีในละครแก้บน

1.1 ประวัติละครชาตรีในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ละครชาตรีที่แสดงอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ปัจจุบันนี้ประวัติที่ค่อนข้างคลุมเครือ เพราะขาดเอกสารหลักฐานที่ชัดเจน ทั้งนี้คงเป็นเพราะศิลปินไม่ใช่บุคคลที่นิยมบันทึกและนักวิชากรในอดีตคงเห็นว่าไม่ใช่เรื่องสำคัญอีกทั้งคนทั่วไปก็ดูหมิ่นเหยียดหยามว่าเป็นอาชีพเต้นกินรำกิน

ละครชาตรี มีแสดงอยู่ในอยุธยามานาน มีอยู่หลายคณะ ประชาชนในท้องถิ่นนิยมใช้ละครชาตรีเป็นละครแก้บน และใช้ละครชาตรีเป็นมหรสพฉลองกันทั่วไปในสมัยก่อนจนกลายเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของท้องถิ่น ในช่วงรัชกาลที่ 6 – รัชกาลที่ 7 ที่กล่าวมานั้น มีคณะละครของอยุธยาที่มีชื่อเสียงเรียกชื่อตามหัวหน้าคณะอยู่หลายรายได้แก่ คณะแม่เจียม คณะแม่สังวาล คณะแม่สารภี คณะแม่จันทร์ คณะแม่ฐูปบ้านม้า คณะแม่ปรางบ้านคลองทราย

ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ต้องการให้มีการยกระดับศิลปินในท้องถิ่น ได้จัดอบรมหัวหน้าคณะละคร และหัวหน้าวงปี่พาทย์ มีความรู้ทางนาฏศิลป์ และดนตรีไทย ผู้ที่ผ่านการอบรมจะได้บัตรเทียบเท่าศิลปินกรมศิลปากร มีผู้ที่เคยเข้าอบรมในครั้งนั้น เพียง 2 คน คือ นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ และนางอุดม กระจ่างโชติ และทั้งสองคนนี้เป็นบุคคลสำคัญในการถ่ายทอดละครชาตรีมาสู่ปัจจุบัน

การแสดงละครชาตรีดังกล่าว ต่อมามีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม เช่น มีการยกเลิกเสากลาง เพราะเกะกะประกอบกับได้ความคิดจากการได้แสดงบนโรงงิ้วตามศาลเจ้า ที่ไม่มีเสากลางและเห็นว่าดีจึงทำตาม การแสดงแบบเดิม จึงค่อย ๆ หมดไปแต่บรรดาศิลปินก็ยึดถือประกอบอาชีพนี้อยู่หลายคณะ

1.2 รูปแบบการแสดงละคร

1. แบบละครชาตรี
2. แบบละครชาตรีผสมละครนอก
3. แบบละครชาตรีผสมละครพันทาง

1.3 ประวัติและที่มาของละครแก้บนคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง

ละครแก้บน คณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ได้จัดตั้งคณะละครมาได้ 13 ปี หัวหน้าคณะละคร คือ นางบุญชู มีชูโภชน์ ละครคณะนี้ได้รับการถ่ายถอดมาจากบรรพบุรุษทางละครโดยตรง คือ จากคณะละครสร้อยทองหิรัญ ที่มีหัวหน้าคณะละคร คือ นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ ซึ่งเป็นแม่ของสามีนางบุญชู มีชูโภชน์

นางบุญชู มีชูโภชน์และสามีได้ร่วมแสดงอยู่ในคณะละครสร้อยทองหิรัญ จนถึงปี 2537 นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ ก็ถึงแก่กรรม นางบุญชูกับนายประทินผู้เป็นสามีจึงปรึกษาและตกลงกันที่จะจัดตั้งคณะละครแก้บนโดยใช้ชื่อใหม่ว่า “ คณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ” ในปี 2538 เหตุที่ใช้ชื่อนี้เพราะก่อนที่นางบุญชูจะแต่งงานกับนายประทิน มีชูโภชน์ นั้น นางบุญชูเคยเป็นลูกศิษย์ของ

นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ มาก่อน ด้วยความเคารพและนับถือจึงตั้งชื่อนี้ขึ้นมา และยังคงใช้ชื่อนี้มาจนถึงปัจจุบัน แต่การแสดงละครของคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง ได้มีการเปลี่ยนแปลงการแสดงแบบละครชาตรีมาเป็นการแสดงละครแก้บนแทน

1.4 พิธีกรรมในละครแก้บน

- <u>พิธีกรรมก่อนการแสดง</u>

สถานที่แสดง

ลักษณะของโรงละคร มี 2 ลักษณะ คือ เป็นโรงละครที่ปลูกขึ้นใช้แสดงแบบชั่วคราว และเป็นโรงที่สร้างขึ้นใช้สำหรับแสดง ลิเก หรือ งิ้ว ตามศาลเจ้าบาง ปัจจุบันเจ้าภาพจะจ้างเต็นท์มากาง และจะทำการแสดงกันในเต็นท์ จะแบ่งพื้นที่ทำการแสดงออกเป็น 3 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นพื้นที่วางเครื่องดนตรี ส่วนที่ 2 เป็นพื้นที่สำหรับการแสดง ส่วนที่ 3 เป็นพื้นที่สำหรับการแต่งตัว

การตั้งเครื่องสังเวยบูชา คือ การถวายเครื่องสังเวยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เจ้าภาพได้บนบาลศาลกล่าวไว้ เป็นความเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นจะมาประทับและรับเครื่องสังเวย ดังนั้นการตั้งเครื่องสังเวยบูชา เพื่อเป็นการแก้บนนั้นจะต้องตั้งวางบนศาลเพียงตา และจัดที่สำหรับการประทับของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อันเชิญมาด้วย เครื่องเซ่นสังเวยก็แล้วแต่ที่เจ้าภาพได้บนไว้ว่ามีอะไรบ้าง

การบูชาครู คือ การกระทำเพื่อแสดงความเคารพ และลำลึกถึงพระคุณของครูบาอาจารย์ บอกกล่าวขอพรขอความคุ้มครองป้องกันให้การแสดงราบรื่น และขอสมาโทษต่อครูบาอาจารย์หากกระทำสิ่งใดที่ไมสมควรในขณะที่ทำการแสดง

<u>ด้านการละคร</u> โดยผู้ทำพิธีบูชาครู จุดธูปเทียนและกล่าวอัญเชิญครู ถวายผลไม้ น้ำ และเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ ธูปเทียนและเงินกำนล ขอพรและขอขมาตามลำดับ ต่อจากนั้นผู้ทำพิธีจะปักธูปเทียนในที่เตรียมไว้

<u>ด้านดนตรี</u> ในเวลาเดียวกับการทำพิธีบูชาครูทางการแสดงละคร ทางวงดนตรีต้องทำพิธีบูชาครูไปพร้อมกัน โดยหัวหน้าวงเป็นผู้ทำพิธีบูชาครู ดอกไม้ ธูป เทียน เหล้า บุหรี่ เมื่อถวายบูชาครูแล้วจะปักติดไว้กับตะโพน เพราะทางฝ่ายผู้เล่นดนตรีเชื่อว่า ตะโพน คือ ตัวแทน “ครู” ทางดนตรี

การโหมโรง คือ การบรรเลงดนตรีก่อนที่จะมีการแสดง เพื่อเป็นการไหว้ครูทางดนตรี เป็นการปรับเสียงดนตรีและปรับมือผู้เล่นให้เท่ากัน เพื่อเป็นการประกาศให้คนทั่วไปทราบว่าที่นี่มีละครและใกล้เวลาเริ่มแสดงแล้ว

การร้องเชิญ คือ การร้องเชิญเทพเจ้า หรือเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้มารับเครื่องสังเวย และชมการแสดงละครตามที่เจ้าภาพได้บนไว้ การร้องเชิญ ต้นเสียงจะร้องนำ มีลูกคู่ร้องรับ ผู้ร้องทั้งหมดจะร้องอยู่หลังฉาก ใช้ทำนอง “เพลงเชื้อ”จบเพลงเชื้อปี่พาทย์จะบรรเลง“เพลงรัว” ในช่วงนี้เป็นการแจ้งให้รับรู้ถึงความตั้งใจที่จะหาละครมาแก้บนครั้งนี้ต่อเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ถือเป็นขั้นตอนหนึ่งของการแก้บน

การรำถวายมือ คือ การรำเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสดงความขอบคุณที่ได้ประทานความสำเร็จ ความปรารถนาให้ซึ่งถือเป็นความสำคัญในเรื่องของการแก้บน

- <u>พิธีกรรมก่อนการพักการแสดง</u>

การลาเครื่องสังเวย คือ การเก็บเครื่องสังเวย ที่นำไปถวายสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า เพื่อแก้บน แต่การเก็บนั้นต้องทำเป็นขั้นตอน ต้องทำพิธีนี้ก่อนเวลา 12.00 น. ผู้แสดงที่เป็นตัวตลกจะทำหน้าที่เป็นผู้ตัดบท หยุดพักการแสดงเพื่อให้ขาดสินบน ตัวตลกทำหน้าที่ลาเครื่องสังเวย ปี่พาทย์บรรเลงเพลงเชิด

- <u>พิธีกรรมหลังจากการแสดง</u>

พิธีลาโรง เพื่อให้ทราบว่าการแสดงละครแก้บนเพื่อการแก้บนได้เสร็จสิ้นลงแล้ว เมื่อได้เวลาเลิกการแสดง ตัวตลกเป็นตัวตัดบทว่าวันนี้การแสดงหมดเวลาแล้ว หัวหน้าคณะกล่าวขอบคุณเจ้าภาพและผู้ชมที่ให้ความสนใจในการแสดง

1.5 โอกาสที่แสดง จะมี 2 ลักษณะ คือ

1. การแก้บนโดยการรำถวายมือเป็นยก
2. แสดงเป็นละคร ที่จะพบมี 3 แห่งใหญ่ ที่เจ้าภาพบนไว้ คือ
   - แสดงที่บ้าน
   - แสดงที่วัด
   - แสดงที่ศาลเจ้า

1.6 การแต่งกาย ออกเป็น 2 ประเภท

1. การแต่งกายแบบยืนเครื่อง พระ – นาง
2. การแต่งกายเบ็ดเตล็ด เช่น การแต่งกายพันทาง ฤษี ตัวตลก เป็นชาวบ้าน

1.7 การบริหารการจัดการภายในคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง

<u>การรับงาน</u> ส่วนใหญ่แล้วงานที่ทางคณะได้รับนั้น เจ้าภาพจะมาติดต่อที่คณะเองเพราะคณะบุญชู ลูกสร้อยทอง มีชื่อเสียงอยู่แล้วในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา บางครั้งไม่มาหาละครแก้บนก็จะมาหาปี่พาทย์มอญไปบรรเลงในงานศพ

<u>อัตราค่าแสดง</u> จะขึ้นอยู่กับเจ้าภาพตกลงราคากับเจ้าของคณะ โดยพิจารณาจากลักษณะการแสดงและสถานที่ ที่ไปแสดง นอกจากการรับงานแสดง ทางคณะละครยังรับปักชุดยืนเครื่องพระ – นาง ชุดมโนราห์ สไบ และชุดการแสดงอื่นๆ อีกด้วย

2. องค์ความรู้ทางดนตรี

2.1 ดนตรีประกอบการแสดงละครแก้ ประกอบด้วย

1. ระนาดเอก
2. ฆ้องวงใหญ่
3. ตะโพน
4. กลองทัด
5. โทนชาตรี
6. ฉิ่ง
7. กรับ

2.2 ประวัตินักดนตรี

นักดนตรีภายในคณะส่วนใหญ่แล้วจะเป็นเครือญาติกันเองและเรียนกันภายในครอบครัว เป็นการถ่ายทอดกันรุ่นต่อรุ่น หรือผู้ที่สนใจอยากจะศึกษาดนตรี นักดนตรีส่วนใหญ่จะรู้เรื่องในทางปฏิบัติ ไม่มีนักดนตรีคนไหนที่เรียนจบมหาวิทยาลัยโดยตรง เนื่องจากทางครอบครัวประกอบอาชีพนักดนตรีนักแสดงจึงมองเห็นว่าการศึกษาทางด้านวิชาการไม่สำคัญเท่าไร รวมถึงมีทุนทรัพย์น้อย ถ้าใครมีฝีมือดีทางด้านการดนตรีก็จะสนับสนุนเพราะจะได้มาช่วยกันทำกิจการในคณะ

2.3 เพลงประกอบการแสดง

เพลงหน้าพาทย์ คือเพลงที่ใช้ประกอบกิริยา อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร การใช้เพลงหน้าพาทย์แต่ละครั้ง จะไม่ใช้เหมือนกันทุกครั้ง เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้เป็นหลักจริง ๆมีไม่กี่เพลงนักดนตรีจะเลือกใช้เพลงหน้าพาทย์ประกอบการแสดงแล้วแต่ความเหมาะสมของเนื้อเรื่องที่แสดง

เพลงขับร้อง ผู้แสดงจะต้องร้องเอง เมื่อผู้บอกบทส่งบทให้ร้อง ผู้แสดงต้องพิจารณาเองว่า ตอนนี้หรือบทช่วงนี้ต้องร้องทำนองอะไร เพลงที่ใช้ในละครแก้บนปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นเพลงละครนอกเข้ามาผสมกับเพลงในละครชาตรี บางทีก็มีการร้องแบบลิเก หรือไม่ก็นำเพลงลูกทุ่งมาร้องสอดแทรกในการแสดง เพื่อให้ทันสมัย เพลงที่นิยมร้องในละครเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ ได้แก่ เพลงสองไม้ เพลงกระบอกทอง เพลงช้าปี่นอก เพลงมะลิซ้อน เป็นต้น

การบอกบท วิธีการบอกบท ผู้บอกบทจะบอกให้ผู้แสดงทีละวรรค การบอกบทให้ผู้แสดงทราบล่วงหน้า ช่วยผู้แสดงในการบรรจุเพลงร้องได้เหมาะสม สอดคล้องกับอารมณ์และเหตุการณ์ตามท้องเรื่อง ผู้บอกบท คือ ตั๊วโผหรือหัวหน้าคณะละคร บางครั้งก็เป็นผู้แสดงอาวุโส ซึ่งหัวหน้าคณะมอบหมายให้บอกบท ผู้บอกบทต้องเป็นผู้มีปฏิภาณไหวพริบดี เข้าใจการตัด – ต่อเติมบทละคร ขณะกำลังดำเนินการแสดงได้อย่างรวดเร็ว มิฉะนั้นแล้วจะสร้างความยุ่งยากให้กับผู้แสดงและนักดนตรี เนื่องจากการบอกบทไม่ทัน ทำให้มีปัญหาต่อเนื่องถึงการร้องและการใช้บทของผู้แสดง

บทละคร สำหรับบทละครที่ใช้ในละครแก้บนนั้นแสดงได้เกือบทุกเรื่อง แต่เรื่องที่นิยมแสดง คือ เรื่องพระอภัยมณี เวลาแสดงก็แสดงเป็นตอนๆ นิยมคัดเลือกตอนที่สนุกหรือชวนให้ติดตามชม

2.4 บทร้องประกอบการแสดงละคร เฉพาะเรื่องพระอภัยมณี ตอนพระอภัยหนีนางนางผีเสื้อ

2.5 บันทึกเพลงเป็นโน้ตสากล คือ

- เพลงโหมโรง
- เพลงเชิญ
- เพลงรำถวายมือ
- เพลงในละครเรื่องพระอภัยมณี ตอนหนีนางผีเสื้อ

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาละครแก้บน ทำให้พบเห็นสิ่งที่น่าสนใจน่าศึกษา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจในการศึกษาวิจัยต่อไป ดังนี้

1. การศึกษารวบรวมวัฒนธรรมของละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกคณะ เพราะในแต่ละคณะนั้นจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันออก
2. การศึกษารวบรวมบทละครทั้งหมดของละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมถึงบทเพลงที่ใช้ประกอบในแต่ละบทละคร เพราะบทละครบางบทมีเฉพาะบางคณะ บ้างครั้งเป็นของเก่า ไม่เผยแพร่ให้คนอื่นรู้
3. การศึกษาเปรียบเทียบละครแก้บนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยากับละครแก้บนในจังหวัดอื่นๆ เช่น ลพบุรี เพชรบุรี สมุทรสงคราม

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

กรมวิชาการ. (2520). *วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี.* กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

กาญจนา อินทรสุนานนท์. (2544). *พื้นฐานมานุษยวิทยาภาคพื้นวัฒนธรรม Introduction to Cultural Anthropology.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กาญจนา อินทรสุนานนท์,มานพ วิสุทธิแพทย์,เมธี พันธุ์วราทร. (2543). *การศึกษาวิเคราะห์เพลงระบำบ้านนา ตำบลบางลูกเสื้อ อำเภอองค์รักษ์ จังหวัดนครนายก.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

กนก คล้ายมุข. (2541). *การสืบทอดปี่พาทย์ในอำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.* วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (ดนตรี). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

กฤษณา แสงทอง. (2540). *เพลงปฏิพากย์ :วัฒนธรรมดนตรี และและสภาพสะท้อนสังคมของตำบลเขาทอง อำเภอพยุหคีรี จังหวัดนครสวรรค์.* วิทยานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.

งามพิศ สัตย์สงวน. (2537). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา.* กรุงเทพฯ: ภาควิชาวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จันทิมา แสงเจริญ. (2539). *ละครชาตรีเมืองเพชร.* วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (นาฏยศิลป์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. (2538). *วิธีการศึกษาดนตรีพื้นบ้าน.* ดนตรีไทยอุดมศึกษาครั้งที่ 26. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริ้นติ้ง.

ชูชาติ พิณพาทย์. (2546). *การศึกษาวัฒนธรรมปี่พาทย์มอญอำเภอเมืองจังหวัดประทุมธานี.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ดวงเดือน สดแสงจันทร์. (2544). *การศึกษาเพลงพื้นบ้านของคณะขวัญจิต ศรีประจันต์.* ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ดวงรัตน์ ทรัพท์ประดิษฐ์. (2544). *พิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ:กรณีศึกษาดนตรีและพิธีรำเจ้าพ่อของชาวมอญ.*ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

ธนิต อยู่โพธิ์. (2496). *พิธีไหว้ครูตำราครอบโขนละคร พร้อมด้วยตำนานและคำกลอนไหว้ครูละครชาตรี.* กรุงเทพฯ: กองการสังคีตกรมศิลปากร.

_____. (2516). *ศิลปะละครรำ หรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย.*กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (2531). *ศิลปละครรำ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

ประเมษฐ์ บุญยชัย. (2537). *การละครยุครัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1- 5.* ดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 25. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย.

ปัญญา รุ่งเรือง. (2545). *ดนตรีในวิถีชีวิตไทย.* กรุงเทพ ฯ: กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ.

ปาริชาติ กันตเพ็ชร์. (2548). *การศึกษาละครชาตรี คณะปทุมศิลป์ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

มนตรี ตราโมท. (2497). *การละเล่นของไทย.* พระนคร : กรมศิลปากร.

_____. (2529). *ดนตรีไทย.* กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.

มงคล หวังสุขใจ. (2538). *สังคมวิทยาเบื้องต้น.* กรุงเทพ ฯ : ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา ฝ่ายเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

_____. (2526). *วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี.* โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทยกระทรวงศึกษาธิการ.

รัชนี เศรษโฐ. (2532). *โครงสร้างสังคมและวัฒรธรรมไทย.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.

สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา. (2539). *วรสารทางวิชาการ ราชภัฏกรุงเก่า.* 2 (4) ฉบับวัฒนธรรมพื้นบ้าน.

สาโรช บัวศรี. (2521). *การศึกษาเพื่อการงานและอาชีพ.* กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.

สมชาย วาสุกรี. (2546). *การศึกษาวัฒนธรรมดนตรีของละครเท่งตุ๊ก.* คณะ ส.บัวน้อย. ปริญญานิพนธ์ ศป.ม. (มานุษยดุริยางควิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สายสุนีย์ ขาวปลื้ม. (2544). *เพลงรำผีมอญของชาวมอญจังหวัดประทุมธานี.* ปริญญานิพนธ์ ศป.ม.(มานุษยดุริยางควิทยา).กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สุมนมาลย์ นิ่มเนติพันธ์. (2543). *การละครไทย.*กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.

สุกรี เจริญสุข. (2538). *ดนตรีวิจารณ์.* กรุงเทพฯ: Dr.Sax

วิมาลา ศิริพงษ์. (2538). พัฒนาการปี่พาทย์สมัยรัตนโกสินทร์. เพลงดนตรี.

อมรา กล่ำเจริญ. (2539). *ละครชาตรีที่แสดง ณ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.* วิทยานิพนธ์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

_____. (2542). *สุนทรียนาฏศิลป์ไทย.* กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

อมรา พงศาพิชญ์. (2537). *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธ์.*กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรมหาวิทยาลัย.

เอนก นาวิกมูล. (2545). *นาฏกรรมชาวสยาม.* กรุงเทพฯ: สายธาร.

ภาคผนวก

นักแสดง

ภาพประกอบ 30 นางสมศรี มีชูโภชน์

1.	ชื่อ	นางสาวสมศรี (ศรี)
	นามสกุล	มีชูโภชน์
	อายุ	68 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
	สถานภาพ	โสด
	อาชีพ	รับจ้างเล่นละคร
	ตัวละครที่แสดง	ตัวตลก
	ประสบการณ์	เริ่มหัดเล่นตั้งแต่อายุ 12 ปี
	ศึกษาละครมาจาก	พ่อกับแม่เป็นละคร เลยใช้ชีวิตอยู่กับการละครและเริ่มหัดการแสดงไปกับพ่อกับแม่
	ที่อยู่ปัจจุบัน	62 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 31 นางสาวประภา มีชูโภชน์

2. ชื่อ นางสาวประภา (ติ๋ม)
นามสกุล มีชูโภชน์
อายุ 42 ปี
การศึกษา จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
สถานภาพ โสด
อาชีพ - รับจ้างเล่นละคร
- รับจ้างเล่นดนตรี
ตัวละครที่แสดง แสดงเป็นตัวพระ ตัวนายโรง
ประสบการณ์ เริ่มหัดเล่นตั้งแต่เด็ก
ศึกษาละครมาจาก นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ (ย่า)
ที่อยู่ปัจจุบัน 61 / 3 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 32 นางวิเชียร วงษ์กฤษณ์

3.	ชื่อ	นางวิเชียร (ติ๊ก)
	นามสกุล	วงษ์กฤษณ์
	อายุ	41 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
	สถานภาพ	สมรสกับนายศุภหัส วงษ์กฤษณ์
	อาชีพ	- รับจ้างเล่นละคร
	ตัวละครที่แสดง	แสดงเป็นตัวนาง
	ประสบการณ์	เริ่มหัดเล่นตั้งแต่เด็ก
	ศึกษาละครมาจาก	นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ (ย่า)
	ที่อยู่ปัจจุบัน	61 / 3 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 33 นางละออง พุ่มมะลิ

4.	ชื่อ	นางลออง (ออง)
	นามสกุล	พุ่มมะลิ
	อายุ	42 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
	สถานภาพ	สมรสกับนายถุงเงิน พุ่มมะลิ มีบุตร 2 คน
	อาชีพ	รับจ้างเล่นละคร
	ตัวละครที่แสดง	แสดงเป็นตัวนาง
	ประสบการณ์	เริ่มหัดเล่นตั้งแต่อายุ 3 ขวบ
	ศึกษาละครมาจาก	นางสร้อยทอง มีชูโภชน์
	ที่อยู่ปัจจุบัน	11/1 หมู่11 ตำบลธนู อำเภออุทัย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 34 นางสาวเสาวคนธ์ รื่นมาลัย

5. ชื่อ นางสาวเสาวคนธ์
นามสกุล รื่นมาลัย
อายุ 33 ปี
การศึกษา จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6
สถานภาพ สมรสกับนายพัฒนา โดดจรูญ
อาชีพ รับจ้างเล่นละคร
ตัวละครที่แสดง แสดงเป็นตัวนาง
ประสบการณ์ เริ่มหัดเล่นตอนอายุ 30 ปี
ศึกษาละครมาจาก นางบุญชู มีชูโภชน์
ที่อยู่ปัจจุบัน 35 หมู่ 1 ตำบลเกาะเรียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 35 นางประทุม วงษ์กฤษณ์

6.	ชื่อ	นางประทุม (ติ๋ว)
	นามสกุล	วงษ์กฤษณ์
	อายุ	46 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4
	สถานภาพ	สมรสกับนายราชัน วงษ์กฤษณ์ มีบุตร 3 คน
	อาชีพ	- รับจ้างเล่นละคร
		- รับจ้างเล่นดนตรี
	ตัวละครที่แสดง	แสดงเป็นตัวพระ ตัวนายโรง
	ประสบการณ์	เริ่มหัดเล่นตั้งแต่เด็กที่บ้านเป็นคณะละคร
	ศึกษาละครมาจาก	นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ (ย่า)
	ที่อยู่ปัจจุบัน	61 / 3 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000

ภาพประกอบ 36 นางสาวปิยมาศ วงษ์กฤษณ์

7.	ชื่อ	นางสาวปิยมาศ (แต)
	นามสกุล	วงษ์กฤษณ์
	อายุ	27 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับ ปวช. สาขาช่างไฟฟ้า
	สถานภาพ	สมรส กับนายวีรศักดิ์ นิลพฤกษ์ มีบุตร 2 คน
	อาชีพ	- รับจ้างเล่นละคร
		- พนักงานโรงงาน
	ตัวละครที่แสดง	แสดงเป็นตัวนาง
	ประสบการณ์	เริ่มหัดเล่นตั้งแต่เด็ก
	ศึกษาละครมาจาก	นางบุญชู มีชูโภชน์ (ยาย)และนางประทุม วงษ์กฤษณ์(แม่)
	ที่อยู่ปัจจุบัน	63 / 17 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา
		จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13000

ภาพประกอบ 37 นางสาวสุภัธทรา วิชัย

8.	ชื่อ	นางสาวสุภัธทรา
	นามสกุล	วิชัย
	อายุ	25 ปี
	การศึกษา	จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3
	สถานภาพ	โสด
	อาชีพ	รับจ้างเล่นละคร
	ตัวละครที่แสดง	แสดงเป็นตัวนาง
	ประสบการณ์	เริ่มหัดเล่นตั้งแต่อายุ 10 ขวบ
	ศึกษาละครมาจาก	นางบุญชู มีชูโภชน์
	ที่อยู่ปัจจุบัน	52 / 1 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 38 นายเอี่ยม มีชูมิตร

9. ชื่อ นายเอี่ยม
นามสกุล มีชูมิตร
อายุ 31 ปี
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
สถานภาพ โสด
อาชีพ รับจ้าง
ตัวละครที่แสดง แสดงเป็นตัวตลก
ประสบการณ์ เริ่มหัดเล่นตั้งแต่เด็ก ๆ
ศึกษาละครมาจาก นางสร้อยทอง มีชูโภชน์ (ย่า)
ที่อยู่ปัจจุบัน 58 / 2 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 39 นายละออ มีชูมิตร

10. ชื่อ นายละออ
นามสกุล มีชูมิตร
อายุ 60 ปี
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6
สถานภาพ สมรสกับนางนพรัตน์ มีบุตร 4 คน
อาชีพ รับจ้างเล่นละคร
ตัวละครที่แสดง แสดงเป็นตัวตลก
ประสบการณ์ เริ่มหัดเล่นตั้งแต่เด็ก ๆ
ศึกษาละครมาจาก หันมาจากแม่ (นางแสวง โชติมูล)
ที่อยู่ปัจจุบัน 58 / 2 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 40 นายสมชาย อบรมย์

11. ชื่อ นายสมชาย
นามสกุล อบรมย์
อายุ 23 ปี
การศึกษา กำลังศึกษาระดับปริญญาตรี
วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง(โขนยักษ์)
สถานภาพ โสด
อาชีพ รับจ้างเล่นละคร
ตัวละครที่แสดง แสดงได้ทุกบทบาท
ประสบการณ์ เริ่มหัดเล่นตั้งแต่เด็ก ๆ
ศึกษาละครมาจาก นางบุญชู มีชูโภชน์
ที่อยู่ปัจจุบัน 58 / 2 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 41 เด็กหญิงปรียานุช วงษ์กฤษณ์

12.	ชื่อ	เด็กหญิงปรียานุช (แต้ว)
	นามสกุล	วงษ์กฤษณ์
	อายุ	11 ปี
	การศึกษา	กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
	ตัวละครที่แสดง	แสดงเป็นตัวนาง
	ประสบการณ์	เริ่มหัดเล่นตั้งแต่อายุ 7 ขวบ
	ศึกษาละครมาจาก	นางบุญชู มีชูโภชน์ (ยาย)
	ที่อยู่ปัจจุบัน	63 / 17 หมู่ 1 ตำบลหัวรอ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ 42 เด็กหญิงพรธิฉัตร พุ่มมะลิ

13. ชื่อ เด็กหญิงพรธิฉัตร
นามสกุล พุ่มมะลิ
อายุ 11 ปี
การศึกษา กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5
ตัวละครที่แสดง แสดงเป็นตัวนาง
ประสบการณ์ เริ่มหัดเล่นตั้งแต่อายุ 7 ขวบ
ศึกษาละครมาจาก นางบุญชู มีชูโภชน์ (ยาย)
ที่อยู่ปัจจุบัน 11 / 1 หมู่ 1 ตำบลธนู อำเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาวกาญจนา คำเทศ
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2522
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	590/13 ม.5 ต.ดอนเจดีย์ อ.ดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี 72170 โทรศัพท์ 035 - 591355
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนพระโขนงพิทยาลัย 182 ถนนสุขุมวิท 62 แขวงบางจาก เขตพระโขนง กรุงเทพฯ 10260 โทรศัพท์ 02-311-5185 ต่อ 134 เบอร์โทรศัพท์ 086 - 396 - 2187 E – mail : kanchana1313@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2535	ประถมศึกษา จากโรงเรียนดอนเจดีย์ จ.สุพรรณบุรี
พ.ศ. 2541	มัธยมศึกษา สาขานาฏศิลป์ไทย จากวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง
พ.ศ. 2543	อนุปริญญา สาขานาฏศิลป์ไทย จากวิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง
พ.ศ. 2545	ปริญญาตรี ครุศาสตร์บัณฑิต สาขานาฏศิลป์ จากสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. 2551	ปริญญาโท ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยดุริยางควิทยา จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ